

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2018

XVII. ÉVFOLYAM 8. (161.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Laza Pozman Erika
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia (olvasószerkesztő)
Kemenes Henriette (szerkesztőségi titkár)
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszai Hajnal,
Varga Gábor fõmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér
12., emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447-060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban KUTI DÉNES és BOCSKAY VINCE alkotásai láthatók

KUTI DÉNES: *Békés katicabogárka*

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

	3		54
	SZÚCS LÁSZLÓ	Társadalom	ALFÖLDI IMRE
	Két vizsgaláz között		Tejfoggal kőbe (8.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról
Irodalom	4		59
	MOLNÁR ZSOLT		KUPÁN ÁRPÁD
	K. S. sírjára; Helycsend; Visszaásott láthatár (vers)		A szép egység, amely nem születést, nem fényt, hanem érdemet tekint – Kazinczy Ferenc és a magyar szabadkőművesség
	7		62
	GAGYI ESZTER		PÉTER I. ZOLTÁN
	Zuhanó órák; Patyolat #2; Színültig semmi; Variációk #1 (Mondatok magamhoz); Variációk #2 (Mondatok magamhoz); Törvényszerűségek (vers)		Volt egyszer egy Park Szálló (helytörténet)
	10	Kultúra	68
	SZOMBATI ISTVÁN		TÓTH HAJNAL, FRIED NOÉMI LUJZA
	A sínek merre visznek? (próza)		Fotóművészek találkozója Nagyváradon
	14		82
	ADY ANDRÁS		NAGY ORSOLYA
	Extra; Kogenerálás; Kell?; Szerep; Se ez, sem az; Pillanatra csak; Befutva kifut (vers)		Pásztor Anna A és B oldala – Tanca Norbert rendező az <i>Álmatlan</i> című filmről
	18	Kritika	86
	BAROK MÁRK		LAKATOS-FLEISZ KATALIN
	És és is is (próza)		„Mindez semmi egy virághoz képest” – Günter Kunert: <i>A véletlen archeológiája</i>
	22		88
	GOTHA RÓBERT MILÁN		LŐRINCZ JÓZSEF
	Anna; Old fashion; Elszigetelve 3 (vers)		Nulla megabájtos blokkregény (<i>Zsidó Ferenc Huszonnégy c. kötetéről</i>)
	25		92
	MÜLLER DEZSŐ		SIMON JUDIT
	Ötven haiku (vers)		Fonák világ, kifordított színház (a <i>várad</i> színház <i>Egy szerelem három éjszakája c. előadásáról</i>)
	34	Törzsasztal	96
	PINTEA LÁSZLÓ		BOKA LÁSZLÓ
	Teremtett valóságok (regényrészlet)		Iszonyatos bukta, óriási hatás
Művészet	40	Előkészületben	114
	KÁNYÁDI IRÉNE		KESZTHELYI GYÖRGY
	Kuti Dénes – Bocskay Vince: Egymás mellett		Beszámoló a látszatokról (versek)

A CÍMLAPON: KUTI DÉNES: Ösvény

A HÁTSÓ BORÍTÓN: BOCSKAY VINCE: Elfelejtett költő



A Várad folyóirat működését a Bihar Megyei Tanács biztosítja



Támogatónk a Communitas Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Két vizsgaláz között

Mire ez a szöveg megjelenik, már javában készül sok ezer fiatal az országban a pótérettségire. Vagy nem készül rá, csak megadón várja. Nagyságrendileg a tizenkettedik osztályt végeztek egyharmada. Nyilván elsősorban azoknak fontos az oklevelet valahogy megszerezni, akik folytatni szeretnék tanulmányaikat, legalábbis valamely kellemes egyetemen töltenék következő néhány évüket. Ennél sokkal többet nem ér a papír, hisz ezekben a munkaerőhiányos időkben ott, ahol elegendő az alkalmazáshoz az érettségi, ott tökéletesen megfelel a tizenkét osztály elvégzését igazoló dokumentum is. Ha e mellé esetleg egy közepes erősségű nyelvvizsgát is felmutat a fiatal, akkor már Hawaii van.

A sikertelenül érettségizők arányát tekintve nem jobb a kép a magyar tannyelvű iskolákban, osztályokban végeztek körében, sőt, egyes megyékben kifejezetten rosszabb. Az a korábbi évekhez képest nővum, negatív fejlemény, illetve inkább egy hosszabb folyamat állomása, hogy míg korábban elsősorban a román nyelv és irodalom vizsga volt a magyar maturandusok mumusa, az idén e szerephez felzárkózott a magyar irodalom. Viták tárgya a tételek nehézsége, kapcsolódása a vizsgázó korosztály világméretéhez, külön problémaként azok esetében, akik reál tagozaton végeztek középiskoláikat. Az tény, hogy ha nem is buktak tömegesen e tárgyból a magyar érettségizők, de a magyar jegy mind kevésbé tölti be azt a hallgatólagos szerepet, hogy némi ellensúlyt jelentsen a várhatóan gyengébb román vizsgajegy jelentette hendi keppel szemben. A helyzetet akkor lehetne igazán pontosan értékelni, elemezni, ha részletes statisztikák készülnének (az egyes iskolatípusokra, régiókra stb. lebontva) a vizsgaeredményekről. Hiszen ezen adatok nélkül a szakmai

viták terméketlenek. Illetve még abban sem vagyok biztos, hogy léteznek alapos szakmai viták, s nem csak a problémák szőnyeg alá sepregetése zajlik.

A realitásokból kiindulva, a mai magyar irodalom tételsorokat feleslegesnek, értelmetlennek, terméketlennek látom. A nem bölcsésznek vagy hasonló szakra készülőktől nem várnám el, hogy mélyelemzést készítsenek egy nagy epikai műről, esszét írjanak valamely nagy alkotónk költészetéről. Nem az irodalom ellen akarok beszélni, éppen az irodalom megszeretése, elfogadása mellett. A mai helyzet nem teremt olvasó fiatalokat. A magyarul tanulók tudását e tárgy esetében annak alapján tesztelném, hogy tudjon a vizsgázó helyesen írni, szabatosan fogalmazni, mutassa meg, hogy a szókincse elég gazdag, s igazolja, hogy van – a magyar irodalomra is kiterjedő – általános műveltsége. Mindezt persze néhány önálló gondolatra felfűzve. Egy ilyen érettségi kevesebb stresszel és kevesebb elégtelen osztályzattal járna.

Na de hát hol élek én, hogy ilyeneket...?

MOLNÁR ZSOLT
K. S. sírjára

*kivándorolnak belőlünk
 leszünk magunk kaméleonjai
 lovakká dehogy váztalan
 koponyákká nyúz le
 a halál-völgy látást
 Isten látását visszaverő
 sötétsége és a sörény
 szélcsapdájában
 pizsmog a na-most-mi-lesz
 ha ráfagy a nyelvünk
 a csend állkapocsba vésett
 köveire ki olvasztja fel
 ki mer tüzet csiholni
 a fák magukra akasztott
 emlékeiből bárcsak összekaparnánk
 százegyszer is torkunkat szárazra
 szikkasztaná beleégett pogácsa
 de hova mennénk a férgek
 gátjai mögül de nem szedték fel
 a síneket meg a villamos is
 kaméleonkodik fel is szállt
 rá az idő mi meg feketén-pirosan
 nézzük hogy lebbenek a
 miniszoknyák és a lenge-longa
 billeg-ballag lány vagy fiú
 de hát azért jó ilyesmiről
 merengeni mert elterelődik
 a figyelem fegyelme neki a kráter
 alattomosan magas
 falának de onnan meg
 kitudjahanyszorozódva
 visszazúg mintha minden bécsi
 harang eltátaná avart összefagyasztó
 torkát ha lennének egyáltalán levelek*

MOLNÁR ZSOLT (1983, Nagyvárad) költő. Születése óta mozgássérült, ezért magánúton, otthon végezte tanulmányait. 2004 óta ír verseket és közöl nyomtatott és online lapokban. Kötetei: **Kapaszkodom (2009)**, **De te itt maradsz (2011)**, **Kódolt remény (2016)**, **Holnap Kulturális Egyesület).**

*de talán anyatejben hangyatejben
na meg ecetben tartósítva
összebújnak és a dél is
csak a nyárfákat kíméli meg
alattuk hűsölhetnek új
értelemre kapva a szavak
mielőtt oxigénpalack nélkül
megmászják a mindenség
súlytalanságában regnáló
hegyét ahol csillagfénybe
inkarnálódik az alku nélküli
élet s ahol hetente
permetez reményoldattal
Ő de hogyan lehet eljutni
kikecmergéstől felkaptatásig
ha csapdák vízszintes fészülete
van ásva az országút tudónkig
rakódott porába de ezt nem is
kérdézzük meg tőled hiszen
ha már kivándorolnak
legbelülről és mennyei hangod
botja életvizet fakasztva
leng teremtés utáni
vidékek felett
nem marad más mint
beleízesülni egymásba*

Helycsend

*Csupán ennyi: egy fejfölöttnyi ég.
Hallgatom, ahogy lélegzik az Isten.
Itt befelé virrad az öröklét,
hagyom, hogy szavaimat elveszítsem.*

*Csend mögötti csend nyelvemen alszik,
magasság szélén a semmi tündököl.
Közelen égtájak tárulnak sarkig,
de magamba fényülve el nem szököm.*

*Befordulok végességembe,
ahol akadály nélkül tágulhatok,
mert a test engedi, hogy szétszedje
az öröm lelkemben az alkonyatot.*

*És megered fölfele a fény,
génjeim a fotonokra másolom.
Helyemen idővé simul televény,
már kioldódott belőlem a száanalom.*

Visszaásott láthatár

*Belülről vetkőzől
ha már felhőt gyúrhat gondolat
mini-jégkorszakodat a táj át is érezheti
a rovar alvása befészkel déenesed legelső
láncszemére a füvek magukra tűzik
az oxigénmolekulákat vagy igen még
mindig vagy a csend torkában lüktet a hangod
a vér befelé pislákol a láthatatlanság feléd
szegezve nem létezel csak élsz evakuálsz
ösztöneidet gyomorásó a hiány térfélcseré
önmagaddal nem mindegy honnan nézed
a lelassult pusztulást ahogy az irányok
felveszik a zsugorodás foszforeszkáló
mellényét menekülésed forgatja az
ég csonka végtelenségét madártoll
pihéjén imbolyog a megadás meddig
kopsz még te Isten fonákja itt ezen a
teremtés se előtti utáni se
korszaksalakban ahol vérfertőzött vágyak
tályoga ecetet spriccel lerohadó szavaidra
a dél fejre esett hozzád viszonyítatlan helyen
az égtájak elzarándokolnak hozzá a szélrózsa
kiszúrt veled mintha el akartál volna valahova egyáltalán
érni az idő centrifugája kidobálja az évszakok holttesteit
nyelvedre gyűjtasz az érdektelenség bátorságával majd
csontjaidat keresztüldöfködsz e függőleges temető
öklendő éhségű mélyein*

GAGYI ESZTER

Zuhanó órák

*Nyom valami légüres.
A templom harangszava se száll,
kihűlő szavak a kint felejtett teák,
törésig fagyó, zuhanó órák.*

*S a percek – azok én vagyok.
Látom, mint majszol vidám gyerek
cukordarabot a hangyák,
hogy fürdeti meg a hajnal első fénye
orcád törli szárazra a tél első szele –
elfújt már.*

*S hogy utolsó lyukba gombolom övem egy hétre rá,
úgy fogyok ki én is magamból: zuhanó órák.*

GAGYI JUDIT ESZTER (1996, Székelyudvarhely) a Partiumi Keresztény Egyetemen végzett grafika szakon. Írásai a Látó szépirodalmi folyóiratban és az Irodalmi Szemlelben jelentek meg.

Patyolat #2

*Már egy hete hajtépő szelek zörgetnek
az ablakon jégvirág helyett
azt beszélük, holnap Karácsony.*

*Mondd, orvosom, nem hoztál
boldog havat, csak zaklatott
agysejteket, lüktető, tömött
vérrögöket, keringő fekete
vasködöket? Nem hoztál füttyülő
répát gyerekkorom hó-orrából,
ragacsos cukrot a felhővattából?*

*S hogy hiányom neked rovom fel,
légy kedves, nézd el. Hiszen kell
valami fehér, hogy lábaim töröljem:
húsz éve takarítok – most én is
koszos lettem.*

Színültig semmi

*Már két napja veszekszem anyáddal
álomban kitárt, kongó szekrénybe
ordítunk száj a szájba
(visszhangzol te is benne)
mindhiába*

*A polcok porrétegei
szigetelnek – besárgult fogak
a zár betömött kulcslyuka –
nyelvvvel torlaszolt ajkak
ahogy a kettő egymást váltja:
némafilm technika szekrény módra*

*– míg a hajnal szemünk ajtaját csapkodja,
hóhérya a negatívot játssza újra meg – hiába.*

Variációk #1

(Mondatok magamhoz)

*Azt hiszem, olyan vagyok, mint egy autó sötétített ablaka:
már napok óta benne igazítod meg a hajad,
de még mindig csak magad látod.
Vagy mint egy szilánkosra tört visszapillantó:
nem jó semmire, de azért még van.*

*Inkább olyan vagy, mint egy koszos szélvédő:
várja, hogy letöröljék.*

Variációk #2

(Mondatok magamhoz)

*Azt hiszem, olyan vagyok, mint egy demens
citológus: ezt a testet már magam sem tudom, mi
tartja össze. Vagy mint egy ember beültetett szívvel:
valaki más életét élem.*

*Inkább leszel zokni, ha így folytatod:
kilincsre akasztanak téged is.*

Törvényszerűségek

*Olyan elegánsan köpsz a plafonig,
azt gondolnám, erre születni kell:
megtölteni valami egysíkút
langyos, fehér, csöpögős ingerekkel.*

*Görcsös vagy, ahogy gyakorlod:
megszállott. A gravitáció adva van,
mégis a kontraerőt próbálsz,
hiába, tudod, de makacsul folytatod.*

*Ezt csinálsz, amíg ki nem száradsz.
Nekem meg talán holnap lesz,
hogy elhagyom ezt a szobát,
melyben apránként csöpög dacod
vissza reánk.*

SZOMBATI ISTVÁN

A sínek merre visznek?

Utánfutó, segíts!

Ha a városligetben sétálok, intek Gábrrielnek, bár az arkangyal tudja, nem érte járok ki. Árpád, István és Szent László szobrai csodálom (az utóbbi várost alapította a Sebes-Körös partján). Miután skiccelem magamban hatalmas őseim, iszom pár korty bubis vizet és húzok Óbudára. Ahogy sikerül átlépnem az egyik Duna-hídon, parkolót keresek, meg azt az „öreg” házat, ahol Krúdy írta és álmodta utolsó napjait. Ha a kocsmáját is megtalálnám...

Álljon meg a menet, kiált a belső hang, vagy az egyik régvolt cvikkeres professzorom. Hányszor mondjam, Tivadar fiam, sose kezdj szöveget feltételes módban! Oké, megértettem, biccentek tisztelettel az öregúr felé, de a kis cvikkeres nyomja tovább közönyös szövegét: ez se jó, fiúka, hányszor ismétlem, ha tobzódna a szinonimák nyelvünk bokraiban, miért kell használni idegen szavakat?

Bekavartál, öreg, motyogtam magamban, inkább abban segíts, innen merre tovább? Ha magam előtt (megint feltételes?) rozsdás síneket látok, merhetem remélni, hogy visznek valahová?

A vénülő kertváros, bármerről nézem, rendezettnek látszik, alig mutat már rogyadozó viskót. Ahogy fogynak a macskaköves utcák, mezőnek hitt rétek integetnek felém. Nyúl cipőt kötök, hogy rekordidőn belül üdvözöljem őket.

Kár volt úgy rohanni, mert ahogy fogy a távolság, szemétdombra érek, szagos fuvallatok puszilják az orrom. Megannyi földtúrás, szétdobált rongycsomók, maszatos flakonok. Ám alattuk, pici reménysugár, időmarta sínpár mutogatja magát! Kicsit odébb tőlük, egy „beteg” utánfutót foltoz egy magas, tagbaszakadt ember. Fiatal korában a hatlábú járgány sok helyen járhatott, biztonságot nyújtva egy-egy éjszakára, mikor bekopogott a vastagodó este. Albérlet kellene, kérdezte a hosszú, szemüveges férfi, miközben foltos kátránypapírt vágott egy hatalmas ollóval. Mit mondhattam volna, jegyzetelni jöttem, rajzolni, színeket gyűjteni egy készülő tájképhez? Nemigen figyelt rám, mondta a magáét: muszáj reparálni, kopogtat az ősz hideg esőivel. Persze, bólogatok, inkább csak magamnak. Ez épp elég, hogy a hosszú félreértsen: téged is kirúgtak, elfogyott a céged? Ingatom a fejem, mire ő vigyorog: azt hiszem, értelek, te egy szaglá-

SZOMBATI ISTVÁN (1943, Nagyvárad) író, nyomdász. Váradon született és tanult. Érettségi után nyomdászként dolgozott, különböző lapokban közölt. Szerepelt az Ajtók c. prózaantológiában. Önálló kötete A sikoly (Dacia kiadó, 1988). Budapesten él.

szó vagy, felmérést készítesz, hány patkány poroszkál, ha a deklassáltak nem falják fel őket?

Felőlem firkálhatsz, míg rád szakad az este. Ha nem hoztál Puskás sört, van odébb egy hordóknk, találsz benne vizet, békanyál, úgy tudom, alig úszkál benne.

Ákos, a futtató

Míg nem sikerült beszereznem egy Goethe ösztöndíjat, gyakran találkoztam Ákossal, búzavirág szemű, kígyúrt apukámmal. Olykor úgy éreztem, tűzbe menne értem, bár konok hiúsága a testépítő sportban merült ki teljesen. Azt, hogy mennyire volt menő, szíveket pukkasztó, sose a tükréből, a vágyakozó szemekből próbálta skiccelni. Miután szétnézett jól menő cégében, könnyű szívvel indult edzőterme felé. Naponta felhívtam okos motyogómon. Ha mégis elfeledtem, nagy hangon csapott rám, mint a nyári zápor a száradó növényre: mi történt, Kicsim, bevarrták a szádat? Nyugalom, Ákos, élek és virulok. Megvan még a kocsid? Azt hiszem, igen, bár időnként az aktuális párom kölcsön szokta venni. Kivel mászkálsz megint, miért nem tudok semmi újat rólad? Te minden kígyót-békát ki szoktál tenni a Facebook oldaladra? Ha megkerül a fiúd, az a centis törpe, röppenjél fel hozzám! Megint unatkozol? Nem válaszolt semmit, hagyta, hogy folytassam. Az se zavar, Ákos, ha a programozók szeme leszed mindent rólam, míg az ezüstszerű irodádba érek?

Végül azt ajánlta, menjek a Zserbóba. Mentem. Ákos már kávézott, trécselt a pincérrel. Nőket ne küldj, Frici, most egy bögyössel randizok a hálószobájában. Amikor észrevett, felállt a székéből, hogy homlokon csókoljon. Szőrös vagy, Ákos, meghalt a fodrásznőd? Bosszúsan legyintett, mintha ő lenne a hibás: elszaladt az idő, negyvenkilenc vagyok! Csak leszel, Ákos, két és fél nap múlva. Akkor is nagyon sok, bár kitartóan gyúrok, úgy érzem, nem árt időnként cseppnyi fazonváltás. Krisztus-szakáll, Van Gogh, kérdeztem nevetve. Se egyik, se másik, az én képemre akarom szabni minden lépésemet! Picit vékonyabban csurgattam a mosolyt, összekocantottam lila körmeimet, amikor kérdeztem: miért hívtál, Ákos? Látni akartalak, addig se lógnak rajtam a hervadó asszonyok. Tudtommal nem a nők zavarnak, csak a „lájkos” mesék. Téged nem zavarna, ha fonnyadt boszorkányok nyargalásznak érted?

Nem térnél a tárgyra, kérdeztem Ákostól. Ott tartottunk, Kicsim, szívtott egy koktélból... Tudom és elhiszem, szakítottam félbe, nem fáj a tyúkszeded, ha úgy veszed észre, tobzódik az öröm sárga szemeimben. Van egy titkom, Kicsim... Hallgatlak, Ákos. Tudod, miért váltam el anyádtól? Ha nem tévedek, apus, ő vált el tőled, olyan háremed lett, hogy a Göncöl is irigyelt. Somolygott kéjesen vékony bajsza alatt, s szorított pindurit hosszú

ujjaimon: nem pontos a lövés, azok a lányok, akikről hallottál, az alkalmazottaim, és mint lenni szokott, nem minden magadfajta süldő a saját erejéből próbál feljebb jutni.

Derülök, magamban, rögtön észreveszi: kérjek még egy kávé? Miért kérnél, Ákos, kifogytál a szóból, segítsék pindurit? Irma, a volt nejed, nem csak igen okos, csinos kis perszóna, de legalább hét évvel fiatalabb nálad. Mikor megismerted, volt már divatcége. Te csak programozó voltál egy ismeretlen cégnél. Úgy tudom, segített, hogy nagyobbakat léphess. Mivel viszonzotad? Hetente egyszer, ha nem volt hölgykoszorú, vele is ledőltél a hitvesi ágyra.

Bedugta a fülét. Ahogy vörösödött, háznyi lett a feje, úgy éreztem, felfal. De aztán, valahogy, helyretette magát, párolgott a mérge, azt viszont jelezte, a lelki fröccsből elég! Vagy azért jöttél, Kicsim, hogy ábécét tanítsál? Te hívtál, Ákos. Van elég pénzed, adjak egy bankkártyát? Köszönöm, ne fáradj, különben mondtam már, van négy tanítványom, német felsőfokúra készítem fel őket. Csurran-cseppen annyi, amennyi nekem kell. Rég nem láttalak, új fiúval mászkálsz? Ebben rád ütöttem, nyugtáztam élenken, sohase szerettem, ha az unalom ördöge nyaldossa a lábam. Akarod az egyik hétvégim kulcsát? Köszönöm, Ákos, a múltkor már átadtad.

Szűrős cigit gyújtott. Nem sűrűn élt vele. Úgy látom, ingerült, valami nem kóser, a begyében lehetek. Adni szeret mindig. Azt hiszem, zavarja, ha magam kaparom ki, amire ő egykor nemigen volt képes. Felvetted már Jürgent, kérdeztem könnyedén, kíváncsiság nélkül. A szóban forgó fiú remek programozó. Miután kiosztotta, másnap megkerestem, hogy Ákos nevében bocsánatot kérjek. Megtudtam, honnan jött, melyik cégnél nyomja a sóder-siker gombját. A fő baj talán az volt, hogy az előző napon – mint általában mindig – irtó szexi voltam, s amikor sétáltunk az egyik hotel előtt, kicsit összekülönböztem a nagyhangú Ákossal, talán olyanformán, ahogy egy futtató és csinos pillangója. Mennyi a csajod árfolyama, kérdezte Jürgen, mikor utolért bennünket. Neked nagyon olcsó, mondta a fickónak, s olyan horgot nyomott, hogy a Lánchíd oroszlánja kis híján bekapta.

Azt hiszem, pokoli módon zavarhatta Ákost, hogy öregedő srácnak, futtatónak nézte, de az se lehet kizárt, hogy lánya tisztaságát próbálta védeni.

Két part között

Mind a ketten vártak. Lackó az apjára, fekete farmerben, fehér sportcipőben, míg kifestett mamája a szakállas Sasára, ifjú barátjára. Gondosan fésülte hosszú, szőke haját, melyet időnként kontyba fűzve viselt. Hogy lehetne üdébb, kérdezte magától, mivel lephetné meg a város aktfestőjét? Fésüljön egy frufrut, zselézzen picikét? Mi lenne, anya, ha én leszaladnék, s a játszótér szélénél várnék az apámra? Nem hangzik rosszul, gondolta az

anyja, de mielőtt díjazná vékony, magas fiát, eszébe jutott exférje gyanakvó nézése, melyben erőtlően kiáltott a kérdés: azért zavarod le, hogy gond nélkül enyelegj a főnököd fiával? Maradjál idefent, ajánlotta Linda, s lapogatni kezdte Lackó barna haját. Miért maradjak fent, kérdezte a gyerek, ha rég elállt az eső, s a negyedbeliekkel rúghatnám a labdát? Azt mondtam, itt maradsz, keményített Linda nagyon kedves hangján. Ha unatkozol, Lackó, játszhatunk gombfocit. Azzal a szerkóval, amit Bölény Sasa hozott?

Bölény, az új barát (giccsefestő, egy cégvezető fia), ha nem talált a korzón csinos modelleket, az apja székhelyénél szokott keresgélni. Így botlott Lindába, aki a kézmosónál érett saszlát evett, majd épp guggoló pózban volt, amikor a „művész” az irodába lépett. Így jöttek össze egy kora őszi nap. Mivel Linda hajlott a festő kérésre (hátha kikönyököl egy vezetői széket), Sasa megszerette. Bár nem költöztek össze, időnként felugrott egy-egy márkás borral, ha éppen arra röppent.

Merre menjünk, Lackó, kérdezte fiától a vasárnapi apa. A gyerek nem válaszolt, mire a papája turkálni kezdett hullámos hajában. Fent van a giccsefestő? A fiú szólni akart, de egy éhes bálna lenyelte a hangját. Rendben van, kisfiam, nem kell válaszolnod, látom a verdáját, ahogy gúnyos szemmel méreget bennünket. Sasáért váltál el, kérdezte a gyerek, amikor az apja kocsijához értek. Nem miatta, fiam, nekem is volt egy „okos” tanítványom, akit addig egyengettem... Ne lógasd az orrod, azt a csinos kislányt már régen elengedtem. Azt hiszem, mondtam már, most egy elvált hölgygel lakom. A Tóth Árpádban tanít. Ha ötödikes leszel, átíratlak hozzá.

ADY ANDRÁS

Extra

*Találkoztam egy fogollyal,
igen, találkoztam egy olyan
internetes izémizén, blogon
vagy mi a szöszön, és nem
volt szöszö, fekete hajú és
szakállas volt, ahogy a
menekülteket ábrázolják,
akart-hibásan, mert vannak
szőke és kék szemű szíriaiak,
pakisztániak, vannak árja kinézettel,
bárhonnan is jöjjenek, tehát a neten találkoztam
egy fogollyal, ki Ajrópára várt, az nem várta oly
nagyon, s volt egy kedvenc madara, egybeesés
tán, meglehet, nem tudom: fogoly volt az is.*

ADY ANDRÁS (1976, Csík-szereda) költő. Brassóban járt főiskolára, majd Kolozsváron pszichológiából diplomázott. Kulturális szakirányító, külpolitikai elemző. Versei hazai és magyarországi lapokban, folyóiratokban jelentek meg. Legutóbbi kötetei: *Pügmalion – léleknapló* (Mentor Könyvek Kiadó, 2015), *Bogivilág* (Mentor Könyvek Kiadó, 2016).

Kogenerálás

*Ha van boldogság, hát legyen dagadt!
Főzők, értik? Sok trigliceriddel,
cukorral, égéstermékkel, és
közben cigaretták vonulnak
szép csendben szájamból
szájamba, iszok is
ilyenkor röviden
valami pancs-
rövidet:
nem ismerek
istent sem nagybetűst,
sem small capset, csak olyast
mely velem együtt főzi-süti ki:
van boldogság és az igazi, az kérem: dagadt!*

Kell?

*Lassan megvénülni olyan szép,
szép a nagyfrászt valójában,
de megszépül, ha az ember
mániája lesz az elbocsátás:
kimegy, ki, naponta, ha
kell, a mólóra, s nézi
nagy nyomdokvízzel
hogyan hagyja el az
övét, a tegnap
még egyénítő
egyéni, s ezt élvezni,
érthető? Döglük belé,
de kényszer-adakozva élvezni.*

Szerep

*Beosztottuk szépen, érted, Kedves?
Nem garancia, hogy akartuk, de így
lett és ilyen ez a kettőnkre fazonírozott
deus ex machina: egy lapon dolgozunk
már hat éve, egy éve házason: te vagy
a plajbász végén a radír, én az irón hegyzője.*

Se ez, sem az

*A múlt vagyok, Kincsem, sokkal
múltabb, mint gondolnád, mint
Te valaha is leszel, vagy lehetsz
tán, nem a minaret vagyok, de
az előtte felejtő csodálkozással
elhaladó horda egyik tagja, nem
a keresztes, de akit nem érdekel*

*a kereszt, csak a rabláncra fűzött
hozadéka, nem vagyok sem
cromwell-párti, sem királybolond,
sem gőz-szövőszék-kitaláló, sem
az ólmosbot végén, ki azt szétveri...
a múlt vagyok, Kincsem, annyira
és olyan, hogy bolond, ki nem
ismer, s még bolondabb, ki ezt tiszteli.*

Pillanatra csak

*Nagyon fiatalon kell
nekiesni az életnek,
tudod, van egy ilyen,
nem is olyan aranyszabály:
essél neki, mert ha nem,
az esik neked, s akkor
ki kit zabál alapon
elmehetsz a fittyfenébe,
úgysem érted, érdemled
már... hogy nagyon fiatalon
bokán harapd az életet,
s erről, midőn az a nyakad
kapja szét, legyen legalább
egy haszontalan, de büszke emléked.*

Befutva kifut

*Annak a szerencsétlen szíriainak,
kinek egy bombakráter lett az élete,
ki motyóba tuszkolta vagyonát,
egy kerekas bőröndben elfért
a család is, mivel a hasával
felfelé fordult országban
kellett körbemenekülnie...*

*kinek indulhatnékja lett
a török, a görög, az
ajrópa, így kisbetűvel,
majd a görög ismét és
a török úgyszintén, mert
ez a bombatölcséres
ürge sehol sem volt komilfó...*

*kinek otthona most is a
tölcsér, és csúszik le az
egyre szűkülő nyakon
valahova, ahonnan eddig
sem volt, de ezentúl pontfix
nem lesz kiút, és gördül
vele a család, melyet eddig
nem mert elővenni, s most már
késő... megy a szaguk, más nem megy*

*annak a szerencsétlen szíriainak
adott azért a nyugat valamit, addig
is, míg ott kopogott, ahol a vert kapuknak
nincsen hangjuk, s a határzárak elhítetik végre:
egy az isten mindenkinek, csak ez az egy épp
kiszálláson és nem itt, nem most, nem veled,
nem is lesz, míg jelenlétét te kéred...*

*szóval adott valamit, felpakolta, elemózsiázta
a visszaútra a bombatölcsérbe: érted már, te
nyomoronc? Minden azon múlik, mit akarsz
látni, a rosszat vagy a jót, csak beállítod szemed
a szépre, és máris annyi minden boldogít, csak bírd befogadni...
és ha kedves az életed, ne nézz többet a bőröndbe!*

BAROK MÁRK

És és is is

Flanctalan kézfogás volt. Semmi szorongatás, hosszan tartás, közben meredten szembe nézés, pláne nem három vagy négy kezes, szinte ölelkezős. Kiindulópontnak nem mondható, hiszen az réges-régen, talán a beszéd kezdetén megvolt, mondhatni a kifáradás már akkor kódolva volt; még ha a mostani kézfogók más formában léteztek is akkor. Mégis: mivel ez a semmilyen kézfogás előzte meg közvetlenül az eseményeket, szert tett némi jelentőségre.

Amikor is és és is kezdet fogott.

A kézfogás utáni pikoszekundumban és lett és minden már leírottban és kimondottban, és és lett és minden ezután leírottban és kimondottban és. Az egyidejűség és a teljesség alapelveinek megfelelően. Csak a gondolatokért nem felelt sem és, sem és; azokban maradt minden a régiben: és és és és és. Ebből lett a galiba.

Szekundumokig, szóval: eleinte minden simán ment, észrevétlenül. Bár voltak mondatok, melyek megtagadták a leirattatást és a kimondattatást *úgy*. De kit érdekelt pár sértődött mondat!

Hanem aztán a felhasználók...

A világ úgy lett teremtvé, hogy a magyarban fordul elő a legtöbb és és és, mármint ebben a formában és értelemben, így a földkerekség összes népe közül a magyarok voltak a legnagyobb bajban, a teremtésből eredeztethetően, meg azért, mert ezt a nyelvet, a magyart, mégéscsak ők beszéltek mondhatjuk anyanyelvi szinten.

Kés színesek

A Kocsés Mésát igazoltató rendőr *tudta*, hogy Mésa igazából Kocsés, hészen padtársa és pajtása volt évekig, látni vészont Kocsést látott a személyt igazoló okmányban, és kérdésre hallani és Kocsést vélt. Be és vitte Mésát, nehogy.

Legrosszabbul egy ötödikes, Kés Éstván járt, a Péstike. Mert az egy dolog, hogy elégtelenek sorát gyűjtötte az iskolában, ha tollba lett mondva¹, ezzel mindenki így volt, Ibike néni nem kivételezett, sőt². De Péstikét otthon szemtől szemben várta a szigor meg az elvárás meg a lelki dögöny, és ment a miért tetted ezt velünk, Péstikém?, egész este. (Reggelre már

BAROK MÁRK (1976, Debrecen) a Debreceni Egyetemen lett orvos, majd szerzett PhD fokozatot. Jelenleg kutatóorvos a Helsinki Egyetemen. Több lapban jelentek meg novellái, versei, másfél kötete van.

1 hála annak, hogy Ibike néni fejében nem volt meg az és-csere, de hát a fejekben nem volt meg!, senkiében!

2 ő mondta így, bármit és jelentsen itt együtt az s az ő és a t

éstenfasza gyerek lett a Péstikéből, a fáradság nem eufemizál.) Az alvásnak lóttek, és reggel fáradtan menni iskolába, és nem egyeseket hozni, már nem csak tollbamondásból: éstentelen nehéz. És akkor ez ördögi kör. És Péstike majdnem nem haza, hanem világgá.

Városi legendák keringtek a tudálékos késvárosi tanárnő³ kijózanításáról. Kétségbeesett szülők dugták az orra alá bukásra álló csemetéjük tollbamondás dolgozatát, mellékelve a Magyar Tudományos Akadémia által jegyzett A magyar helyesírás szabályai kötetet, a kötet megfelelő oldalait külön és, valamint három nyaklevest, balról kettőt, egyet jobbról és, és számtalan szidalmat. Tanerőként harminckét éved, öreglány⁴, elszelelt, csatt!, ést az éstól megkülönböztetni, csatt!, agyadnak sose ment, csatt!, nem hagyunk tovább taní-tani! Puff.

Praktikum

Hogyan kézbesít a posta? Levél, csomag, nyugdíj hova? Véssza a feladóhoz, de ha az és...? Mi lesz itten Késvárdától Pilésig?, Ésaszeztől Jáánkmajtésig?, Méskolctól Késbudmérig?

Ó, postások, kézbesítők, fuvarozók, taxésok fejében élő tapasztalatok kontra véres valóság! Hajaj!

Siralom, kedv s öröm, halálhörgés, kedv s öröm

A magyarok pedig látták, hogy a végítélet jöve elfele, magukba roskadva ücsörögtek, lábukat ernyedten, orrukat mélabúsan lógatták, politikáról nem beszéltek, gondolataik nem menekültek a dicső múltba, a pörköltbe nem tettek paprikát. Utóbbi tűnt föl ésnék. Ő és az előései a magyarokat a törökborsos idők előtről, mondhatnók, az eredet óta ésmerték, azelőtt meg az előmagyarokat az eredetük óta, azelőtt meg az elő-előmagyarokat stb. Kérdezte és, hogy mi a gond. Gond, gond, válaszolták a magyarok, ha csak gond lenne, nem lenne gond. Katasztrófa. Apokalipszész. A nemzethalál közelg, séstergését hangosodva hallani! Mert mi lett csodás anyanyelvünkkel? Nyelvében hal a nemzet... Ó! És egyébként és, közigazgatási káosz állapota áll a fönn. Mi lett éssel, él-e, hal-e? Csak azt tudhatnák, csak azt az egyetlent! És két betűjébe nem fért empátia, mégés, a régi ésmertéség végett odavetette, hogy nyaral, Tisz... – itt elgondolkozott, kicsit csak, mert gondolkozását az abszolútra mechanikusan törekvés határozta meg, mondta: Tészató, Késköre, Dobó Éstván utca öt, és már rohant és dolgára, a magáé és megvolt, helyettesítenie és kellett, ugye.

A válaszra a magyarok kirántották orrukat a mélabúból: ohó, nyaral?, Késköre? Rögvest összeült a Nemzeti Utolsó Nemzeti Esély kupaktanács,

³ Ibike

⁴ vé. ku az eredetiben

döntés és rögvest: követséget: rögtön! A legnagyobb szerűbbek menesztetnek követségben a Tésza-tón pihenő észhez, pirosban, fehérben, zöldben, és a gyászpinty: Kés Péstike, kezében doboz, benne frész péskóta és hosszan érlelt trappésta, és szerint és kedvencei. Engesztelés gyanánt.

És remek formában volt, épp a Tésza-tóból jött ki, felszedett néhány kilót, és ez igen jól állt neki, mert előtte már néhány kilót és alig nyomott, vasággal, ahogy mondani szokás. A sok munka, a stressz, a mindenütt egyszerre lenni akarás, sőt: kellés. Mondják neki a magyarok, hogy nemzethalál stb. És ásított, és bölintott, jólesett a trappésta, finom volt a péskóta; úszott pár hosszt a Tésza-tóban, mielőtt. A strandról cipelték el a magyarok boldogan, ölükből, a cókját meg a mókját Kés Péstike díszpintylépésben hozta a Dobó Éstván ötből. Vitték ést, vitték sebesen a fővárosukba, a székesbe, ottan és az ország házába be egyenest. Kint spontán utcai hömpölygis, hacacaré stb. kiszülődött.

Hanem. Történisek iszleltettek, iszlelisek történtettek. Szokatlanok is nyugtalanítóak.

Estére lett a napnál is világosabb, is kérdésre is is mondta, hogy most isnek jár a pihenés, merthogy volt az a kézfogás, a helyettes most is. Az utcán a hömpölygis megtartatott, de nem öröm, gyász.

Haj, mi lesz itt e lángoktól ölelt Vecsistől Nyistáig?, Császártöltistől Tisenfáig?, Töltistavától Tisáig?, Letkistől Békissámsonig? Nemzethalálnak sistergise hangosodva hallik, megint, tán' pillanatra meg nem állt.

A legnagyobb szerűbbek már össze voltak gyűjtve, iziben indulhatott a követség, sebtiben isre-szabottan: a megboldogult nevű Miszáros Illis lett a gyászpinty. Békisszentandrás a cél, a messzi Békis megyében, kevéssel Békiscsaba előtt.

Is azonban, dacára a követség mindennemű győzködisének, ragaszkodott a nyugis hetének maradéktalan kitöltéséhez, vissza csak aztán, akkor ölben, boldogan a székesbe, a házba, be, hömpöly az utcán, a téren, újra, igazi, öröm, mert: megmenekvés!

Mióta újra és és újra is is

A magyarok megtapasztalták, milyen, ha és is és is és: nehéz az élet éstelen, istentelen nehéz istelen, és ez nem bolondság. Ezután a magyarok isére és észére is nagyon oda lett figyelve, az írás és a beszéd is meg lett szabályozva, jól.

Kiejtésnél a legnagyobb figyelem fordítottassék a levegő kifújásának kíméletességére, nehogy a fogak zománcának ütköző áramlat megsértse és és is lágyan suhanó végét. Vagy: a tollból kicsöppenő tinta feleslege nehogy pacásítsa az ékezetüket: csússzon a toll egyenletesen és lágyan a papíron. A billentyűzet veressék... áhítattal. Stb.

És oda lett figyeltetve a szó- és mondat- és szövegkörnyezetre. Hogy miféle helyekre ültethető és és is, milyen szavak elé, mellé, után, sőt: alá és fölé! És milyen szavak: ba! Az ést és ist viselő szavakat hova, hogyan, mikor, meddig, hányszor. Hogy milyen mondatokba nem lehet ést vagy ist tenni, megbántódás ne essék. Felmerült a gyanú, hogy a szavak nem megfelelő rendje fárasztja ést és ist. A legapróbb fáradság is végzetes lehet, nemzethalál szempontilag, ha halmozódik! Egy hipotézis szerint a vessző hiánya megterhelheti az érzékeny idegrendszerű ést. Is minden valószínűség szerint fázik *bizonyos* szavak előtt vagy mögött; mindenki tudta, hogy *milyen* szavakról is van szó. Lassacskán az éses és az ises mondatok előtti mondatok is ellenőriztetek, majd az azelőttiek is stb, meg az öttel utániak is, biztos, ami biztos. Pláne ha egy mondatban volt és és is is, ha mindkettőből több, akkor hú, de oda lett figyelve! Noná, hogy mindez beszédben is el lett rendelve!

A munkát a Nemzeti És- és Isvédő Szervezet országos szervezete szervezte és ügyelte föl, fölöttébb ügyelve a be nem tartók fenyítésére, elrettenés céljából is.

Nyelvészek szerint szart sem ért az egész céció, ésnek és isnek tökmind-egy, magasról tesznek az egészre, ha akarják úgyis elhúznak, nem egy szentimentális népség, a szabi meg igenis járt már nekik. Honnan tudjátok? De mi van, ha mégsem mindegy? Kórusban szóltak a kérdőjel végű válaszok. Aztán, hogy a hazának árulása elfele ilyen cudar időkben duplán számít. Meg jött a biztos, ami biztos. És, hogy mi lenne velük, magyarokkal, ha egyszerre gondolná úgy is és és is, hogy lelép, pláne ha örökre, és nem maradna utánuk csak...

(További nyelvészek megjegyzéseiért [miszerint: ami a kötőszó ist és ést illeti, ők a közös es alak óta nagyon egy húron pendülnek, s a szavakbeli is és és meg, akárcsak a szavakbeli egyéb fonémák/betűk/akármik, változnak, mint a fene, nem kell ezen kárálni] további nyelvészek ígéreteket kaptak nyelvüknek nyilvános kicibálására, valamint [ha a ciba nem ki volt, csak meg] nyelvüket seggükkel való összeköttetés eszkábálására stb. Az ígéretetek beváltását nem dokumentálták, mindenesetre az igényt jelzi, hogy a népszerűbb nyelvészek elérhetőségei közkézen forogtak.)

Szóval oda lett figyelve és figyeltetve alaposan, már csak biztos, ami biztosból is. Tartott mindez legalább három hónapig, egyeseknek addig azért nem, másoknak kicsit tovább, legtöbben meg úgy haltak meg, hogy nem is hallottak az egészről.

GOTHA RÓBERT MILÁN

Anna

*Nevétől nem szabadulhat hipszter
álruhába rejtett bakszakállos gyerek,
a szóke nyarak kalászköltője
se futhat fűrtjeitől messze.*

*Nélküle nem lélegezhet asztmás természet,
egy gondolatától monokróm falak törnek össze.
Neve miatt tán felborult pár dinasztia,
vagy saját elképzeléseknek magas polca.*

*Személye szükséges délibáb
néhány szóval kár lenne eldadognom,
mit saját magára bízhatna a véletlen.
A főtéri összefutások sanda sanszai.*

*Versemmek mellékszereplője lettem.
hát megtörtént, de nem bánom:*

*mondja ő, teremtsen bárdot, Osszián
-szerű pátoszt, felőlem hazudhat,
úgy is elhiszem minden szavát,
felőlem táncolhat idegeimmel Skócián.*

*Hisz nem látok, hallok én már mást az úton,
csak őt, őt, ahogy lábán hordja magával
jelenlétem, értékeim megszorozza.
S a divatlapokból kitépett Szép Heléné
elbújhat egy fal mögé.*

*nevének egyszerű kabalája
magával visz, akár egy izgalmas történet.
Az irányt nem tudhatom, nem egy egyenes
autósáv, nem a bizonytalanság zárdája.
Egy többször újraírt, logikátlan epikában,
ugyan sokan behaltak, de írásában soha.*

GOTHA RÓBERT MILÁN
(1986, Máramarossziget)
a Nagyváradai Állami
Egyetem német–angol
szakán végzett. Kolozs-
váron él, a Bretter
György irodalmi kör
tagja. Több nyelven ír,
folyóiratokban publikál
(Várad, Irodalmi Jelen,
Helikon, Parnasszus
stb.).

Old fashion

*avagy nem a motorhead-fejkötős csajoknak,
aszfaltcicáknak vagy Pink Freud rajongóknak szól.*

(a másodiknak nem ajánlott)

*Kedves első feleségem,
Társasága mai napig is jó,
de ha maga, a társasággal együtt
felköltözik Pestre, tudja meg,
követni nem fogom.
erdélyi városok árnya leszek,
S folyton ott bukkanok majd elő,
ahol nem szárad a szó a számra.
Ezt síkságon száraz-borral
nehezen lehet elviselni.*

*Ott nem rejtőzködik
minden sarkon,
esernyővel
a véletlen.
S ha mégis összefutnánk
a Kálmán téren, egy bizonyos
és elég szépen restaurált ház kapujánál,
akkor ott talál.*

*Higgye el, sofőröm egy balfasz ember.
Nem is tudom, hogy jött ez ide, szóval
többször is mondtam neki, ne álljon
meg csak pár házzal arrébb, Váradon,
ne irányítsa dilettáns délutánjait
az alkohol, pláne, ha vezet.*

*Kedves első feleségem.
Mióta nem látom, arcát azóta látom:
több kirakatban, párnámon és a plafonon,
képzelve, reggelim pirítós-kenyér felületén is.
Sok félnótás költő ír ilyenektől.
Olvasni őket szeretem.*

Elszigetelve 3

*Visszavonulok a hegyekbe.
Könyvelvonókúrárt rendelt ki
kisvárosom, hol három templom
harangpolifóniája szól az úton.*

*S az ember, az egyik kedvtelen,
a másik ukrán, a harmadik kendős,
ott várják az Istent a piacsarkon.*

*„mit még sietsz” – szól az egyik,
„mise előtt két leárazott tepsit veszek”
szól a másik – várhat még a szentlélek,
mondhatná akárki.*

*Az idő templomában
nincsen térerő.*

MÜLLER DEZSŐ

Ötven haiku

lángol

*hűvös alkonyatkor
Isten tenyerében
lángol az égbolt*

gyöngyök

*bokrok között
fényes smaragd gyöngyök
a szentjánosbogarak*

napraforgók

*eget bámuló periszkóp
a napraforgók
sárga tányérja*

kotló

*a gomolygó ködben
lomha kotló
az éj*

ömlik

*keshedt testemről
puttonyszámra
ömlik a fény*

MÜLLER DEZSŐ költő, lelkipásztor (1953, Zilah). A kolozsvári Protestáns Teológiai Főiskolán végzett 1979-ben. Verseit több-kevesebb rendszerességgel 1989 óta közlik romániai és magyarországi lapok. Nyolc önálló kötete jelent meg.

kormosüveg

*a lét kormosüvegén át
a kibuggyanó fényt
se látom*

fabatka

*az ablakomon beragyogó
holdfény mellett
fabatkát sem érek*

csillag

*szemem bádogtavában
megdermedt csillag
a fény*

kandeláber

*igazi barátokat
kandeláberem
fényében se látok*

ingovány

*sehogyan se tudok
kikecmeregni a
szuroksötétség ingoványából*

medve

*cammogó medve
lettem az öregség
labirintusában*

bugyog

*rút sebeim
öblös bugyrából
sötétség bugyog*

szikla

*a magány szikláján
remeterákként
összekucorodom*

remeterák

*az élet tatárpusztájában
meggémberedett
remete lettem*

rajtam

*mint szénfekete égen
a Hold úgy csüng
rajtam az élet*

áramlik

*mint beszűkült folyó-
mederben a víz
áramlik át rajtam az élet*

vízmosás

*az élet kálváriájától
beomlott vízmosás
lett az arcom*

nemcsak

*az élet sivárságától
még a testem is
könnybe lábad*

jelentéktelen

*mint tűzből kikapott üszök
olyan jelentéktelen
az életem*

vénség

*életem útvesztőjében
csuparác vénséget
látok magam előtt*

kukac

*életem vakvágányán
dióhéjba zárt
kukac lettem*

kefelevonat

*életem kefelevonatát
összepakázza
a halál*

cudar

*mint tél a nyártól
elhidegültem
a cudar világtól*

didergés

*hóember lettem
a testemben rekedt
didergéstől*

csókok

*kicserepedett ajkamról
az ízek mellett
a csókok is lekoptak*

idő

*az idő kicsorbította
fogaimnak hófehér
gyöngyházélét*

illatok

*virradatkor
vad illatok orgiája
tombol bennem*

kong

*mint lidérces barlangban
a csönd kong
bennem az üresség*

fogni

*az árvaság tengelyében
lasszóval se fogni
örömmöt belém*

tekerem

*mint hernyó selyemként
tekerem magamra
a búskomorságot*

gödör

*a sebláztól vörös
cserepekkal kirakott
gödör a szám*

csattan

*alkonyatkor villámok
piros retesze
csattan bennem*

levedlem

*mint csörgőkígyó
a bőrét levedlem
a világosságot*

álom

*az ég fogaskereke alatt
álmaimat is
elkótyavetyéltem*

ellenméreg

*bárcsak a vénámba
lövellhetném a bús
komorság ellenmérgét*

villog

*rút harapások
vörös félholdja
villog az arcomon*

löttyög

*mint gebén a bőr
löttyög rajtam
a boldogság frakkja*

kupola

*zabot hegyezek
az ég azúrkék
kupolája alatt*

omlok

*mint az eget
súroló hegycsúcsok
omlok a mélybe*

balta

*a fejem fölött
villog Raszkolnyikov
baltája*

harakiri

*nagy nevetség
harakirit soha
nem követtem el*

hernyók

*amíg élek
nem találom testem
hernyók vályújában*

boronálja

*minden utálatomat
simára boronálja
a sír*

válok

*kéményfüstté válok
a mostoha
emlékezéstől*

paradicsom

*legnagyobb
telitalálatom a paradicsom
volna*

halál

*a legnagyobb
liliomtiprást
a halál követi el*

volna

*nappal éjszaka nélkül
volna az élet
halál nélkül*

sose I.

*a halálban
a legrosszabb
hogy sose véti el*

sose II.

*a halálban a legrosszabb
hogy sosem ad sanszot
elbúcsúzni*

hiány

*a halálnál is
borzalmasabb
az emlékezés hiánya*

PINTEA LÁSZLÓ

Teremtett valóságok

(regényrészlet)

A meghasonlás

Mozdulatlanul álmodnak a meredek sziklák, tükrképük remegve ring a folyó hullámain, harmatcseppek gyöngyöznek az ösvény menti csenevész bokrok ágain. A szakadék fölött átívelő függőhídon közelítjük meg a terméskőből rakott magas tornyokat, a hátsó kapun lépünk a kolostor falai közé. Idegennek tűnik a vaspántokkal megerősített vastag tölgyfa kapu, a magasba nyúló, lőrésekkel csipkézett szögletes bástyák, ősi börtönhöz hasonlít az épület, ahová a nagy hatalmú főapát parancsára zárnak bennünket.

Lassan egy éve, hogy a meredek sziklák közé emelt erőd az otthonom, melynek alacsony kamráiban, társaimmal magasztaljuk az Urat. Éjszakai imáink közben, azokat a bűnösöket sajnáljuk, akik nem lehetnek közöttünk, nem áll módjukban a csatlakozás, mert kárhozatra ítéltettek.

A kút kerekének nyikorgása ébreszt, később a kutyák vad csaholása veri ki az álom maradékát gyulladáshozos szememből. Csenedesek a hajnalok, nyirkos szagok érkeznek a keleti széllel, pásztortüzek lángjai, remegve tükröződnek az áradó folyó vizén. Mosakodás közben, védőszentek düledező kápolnáira gondolok, a keskeny ablakon kinézve, vibráló csillagok látványában lelek vigaszt.

Születésemtől fogva a titkot keresem, valamit, ami világrajövetelem napján érintett meg, és a nevezetes időpont óta sem hagy nyugton. Szegény családban, tudatlan szülők között nőttem fel, de a szentség utáni vágyakozás egyetlen pillanatra sem hagyott békén. Éjszakánként hangtalanul soroltam imáimat, közben azon törtem a fejem, miként érthetem meg Isten országának belső rendjét. Birkák legeltetése közben is kivételes kegyelemre sóvárogtam, melynek köszönhetően feltáruznak előttem a világ titkai. A pillanatra vágytam, amikor a böjttől és imádságtól megbékélt lélek megvilágosodik végre, és csitulni kezd a hiány okozta fájdalom. Sajnos vaknak bizonyult a gyarló emberi szem, alkalmatlannak a valódi érték meglátására, tehettem bármit, továbbra se fogtam fel az áhított elemet. A családi ház düledező falai között olyasmit reméltem megtudni, ami felfoghatatlan a gyarló értelem számára. Hiány által sérültem, megkeserített az ismeret részlegessége. Tanult emberek segítségére volt szükségem, támogatásért jöttem a sziklák közé ékelődött kolostorba.

A terméskőből rakott vastag falak között egyformán telnek a napok, lelkesen végzem munkámat, életem aggodalommal teli életemet. Néma hallgatásba mélyedek, szótlánul figyelem az eseményeket, szemlélődve tanulóktársaimtól. Folyamatosan élesedik a szellemem, érzem az állandó tisztulást, ámulva veszem tudomásul, miként válok egyre fogékonyabbá a jóra. Naponta kérem istenemet, hogy méltó módon gyarapítsa a szívembe zárt igazságot. Abban reménykedem, többet is feltár a világ titkaiból, ha méltóvá válok az ismeret befogadására. Bűneim gyónására készíttet a lelkiismeret, felszabadítanak az őszinte szavak, akkor is magamról vallok, ha nem vétkeztem. Istenemnek áldozom, aki megérti gondjaimat és felszabadít; mert rendre és tisztaságra van szüksége az elmének, hogy bonyolult titkokat értsen. Pihenés során a megváltó képéhez fohászodom, alázatosan adok hálát a jámbor hitért, ami előnti a szívemet. Litániákat mormolva sejtem meg a tudást, ami az ész számára felfoghatatlan. Szavak szárnyán száll ismeretlen világok felé a megkönnyebbült lélek.

Egyre gyakrabban történik meg, hogy az úr angyala szólít, sugallva oktat a bölcsességre. Összpontosítva figyelek, igyekszem minden fogalmat pontosan megjegyezni. Lázasan keresem a hozzájuk illő szavakat, egyre gyakrabban sikerül rálelnem a helyes kifejezésre. Beszélgetés közben a végtelen felé tárul egy ajtó, önfeledten lépek be rajta, hogy szembesüljek az örökkévalóval. Áldottak a szemek, melyek látják az isteni csodát. Töredékes formában, de sikerül megsejtenem a legfőbb titkot. Hosszú utat járok be, kimerülten térek vissza; békesség árad szét bennem, nyugalom és tisztaság öröme. Dadogva beszélek élményemről, alkalmatlannak bizonyulok a hiteles kifejezésre, hiányzik hozzá a megfelelő gyakorlat. Tökéletlenségem miatt vagyok szomorú, tehetség után sóvárgok, különös készségben reménykedem.

A magasban tisztán tündöklük az ég, őszi nap ragyogja be a tornyokat és a meredek tetőket, vakítóan csillog a kupola frissen szentelt keresztje. Lent a völgyben áttetsző köd fojtogatja a lapos tetejű házakat, a patak is halkán, kíméletesen csobog, és a csurgók vize is csendesen folydogál a sziklák alatti mélyedésben. Lárma hallatszik a főkapu felől, a vízmosás szélén gyülekezik a nép, egészségesek és nyomorékok, türelmesen várják az ígét. Zarándokútról érkező szerzetesek töltik meg az udvart, beesett arcú barát prédikál a téren, tömeg gyűl köréje, hogy távoli vidéken megtörtént csodáról halljon. Igére szomjas emberek készségesen hajolnak meg a titokzatos hatalom előtt, engedelmeskednek sugallatának. Tiszta szívvel nézem a reményeikben örvendezőket, akik szomjazva hallgatják az igazságot. Igéző erővel bíró varázslók érkeznek, babonázó szavaikkal mindenkiket magukkal ragadnak; távoli templomok papjai, az isteni lényeg megismerhetetlenségét hirdetik. Hitetlenkedve kavargó a tömeg. A bámészködők között sokan vannak, akik maguk se tudják, mi dolguk a világban,

csak járják a vidéket, hogy csodát lássanak, és széthurcolják a szokatlan esemény hírét. Hangos szavakkal szólítanak, gazdag támogatók fogadására készítjük fel a kolostor vendégszobáit.

Dicsőítő ének hangjai lebegnek a nyári forróságtól felhevült falak között, és a kápolnában halványan világítanak a mécsesek. Későn térnek nyugovóra a rózsafüzért morzsoló testvérek, fokozatosan halkulnak a neszek. Szeretem a csendet, amikor tisztán lehet hallani a tornyok között suhanó denevérek szárnyának suhogását, a tálkában égő olaj sercegését. A halk neszezésekben is a mindenén átszivárgó értelem jeleit kutatom. Egyre szenvedélyesebbé válik a keresés, sejteni vélem a dolgok valódi értékét, hittel vallom, hogy a kereső embert nem szabad megfosztani a valódi minőségtől. Különös tiszteletet érzek, ha a falakra festett szentek alakjait nézem, pártfogókat látok bennük, közelükben oltalomra találok. Sőhajtozva nyögök fel a hálától, ha ujjaimmal érintem a színes képeket. Testetlen lelkem társaságukat kívánja. Tisztátalan éjjeleken ők jelképezik az áhított igazságot. Szellemüket szólítva szeretném megtudni, mitől válik jóvá a rossz, milyen erők hatására következik be a csodás változás. Tekintetükben elmélyedve, szorgalmasan kérem ártatlan bűneim feloldását. Könyörgő hangon fohászokodok istenemhez, hogy bocsássa meg vétkeimet, és segítsen értő szemekkel látnom a világot. Hatalmas bizonyosságok fogannak az elmémben. Még nem vagyok bölcs, de az igaz tudás birtokában felismerni vélem az anyagtalan lét titkait, már nem maradnak rejtve avatatlan szemem előtt. A hold ezüstös fényében egyre tökéletesebben illeszkednek a szavak, egyre teljesebb módon fejezem ki a kifejezhetetlent. A pillanatra várok, amikor feltárulnak a kapuk, és bebocsáttatást nyerek a dicsőség királyságába, megjelenek a személy előtt, akinek hatalmában áll feltárni a végső talányt.

Ártatlan szemeim egyre tisztábban látnak, füleim tökéletesen hallanak, hiteles szavakat keresek az ismeret megfogalmazására. Az ajkak mozgásában, a hang csengésében azonnal megérzem a jót, de ugyanúgy felismerem a hamisságot, az álnokságot, a képmutatást. Gyakran kerülök a paradicsomba, de a pokolban is jártam már. Fokozatosan értem meg, hogy a titokra sóvárgó embert környékezi meg legkönnyebben a sátán. A látható és tapintható anyag mögé, lét és idő megfoghatatlanságába rejtőzik; belső lényege a közölhetetlen.

Mécsesek fényében mormolt imádsággal, sokszor ismételt zsolozsmákkal akarom elűzni a gonoszt, de ő tántoríthatatlanul a közelemben marad, és bűnös gondolatokkal gyötör. Különös ábrázatokban jelenik meg előttem, készségesen mutatja meg az élet ajándékait és a pokol fenyegetéseit. Bőrömön érzem a láthatatlan borzalom jelenlétét. Hajnal felé nyom el az álom, pillanatokig alszom csupán, rémségek riasztanak. Kapuk csikordulnak sarokvasaikon, nyitva felejtett ablakszárnyak csapódnak, kutyaugatás hallatszik a folyón túli házak udvaráról.

Esendő lény vagyok, biztonságra, nyugalomra vágyom, csalóka önámítással erősítem magam. Bugyuta ábrándozással tékozlom időmet, egyre gyakrabban ütközöm ellentmondásokba. Lényegesnek vélt igazságok tagadják egymást. Magyarázatra lelve, a lelkem megnyugszik, de az eszem tovább kérdez, mert minél jobban illeszkednek a részletek, annál többre vágyom. Értelem számára felfoghatatlannak látom a valóságot, szerencsétlen fejem arra ítéltetett, hogy ámulatból ámulatba tévelyegjen. Egyik titok a másikhoz vezet, vég nélküli ámításnak tűnik a tanulás. Elérhetetlen távolságokba, az idő mélyére, az örökké változó formák mögé rejtőzik előlem az igazság, remegő visszfénynek tetszik a megszerzett tudás. Fokozatosan halványulnak a világról alkotott képzeitem, és velük együtt zsugorodik létem értelme.

Szótlanul végzem munkámat, tűnődve válaszolok, ha véleményemre kíváncsiak. Úgy vélem, idősebb társaim, ezek a szent emberek magukban hordozzák az üdvözítő titkot, de csak a kiválasztott keveseknek hajlandók elárulni. Bárhogy igyekszem, engem nem tartanak méltónak a bizalomra. Hallgatva tagadnak a lélekben szegények, egyedül akarják birtokolni az igazságot, nehezen beszélnek róla, tisztátalan lelkiismerettel szenvedés a beszéd. Szegényük miatt élnek egyedül, idegen tekintetektől távol, ahol kedvükre titkolhatják gyarlóságait. Talán soha nem avatnak az isteni titokba. Külső támogatás nélkül meddig juthatok? Ki tudja előre megmondani, mit hoz számomra a jövő?

Viharos éjszakákon lelkesen járom a folyosókat, arra várok, hogy a csapkodó villámok kiúzzék a falak között rejtőző ördögöt. Használatlan kút foglalja el az udvar közepét, a szüntelenül villogó fényben alvilágba vezető üregnek vélem, ami elnyeli a békétlen lelket. Talán a gonosz is ezen a járaton emelkedik közénk a mélyből, hogy színes képek, drága faragványok mögé rejtőzve, hamis sugalmazásokkal kápráztassa el a gyanútlan embereket. Hosszú ideje töröm a fejem, miért nem jutott senkinek az eszébe, hogy vastag deszkákkal fedje le a pokol bugyraiba vezető nyílást.

Hajnali imáink idején a leghátsó sorban, a sarokban van a kijelölt helyem. Senki nem vesz észre, én viszont minden részletet tisztán látok. Félelmetesnek tűnnek a halvány ragyogásba burkolózó falak, mécsesek vörös fényében izzanak a fáradt arcok, egyre gyakrabban ötlük fel bennem, hogy gonosz varázslat veszi körül az áhítatoskodókat. Rettegéssel tölt el rendtársam hosszú szakálla, viszolygok a mélyen ülő, beesett szemektől, a fogatlan szájaktól, bűzös leheletektől. Halandóságra figyelmeztetnek a száraz köhögések, a mulandóság hangjának tűnnek a halkán remegő sóhajok. Égő olaj szaga terjeng a levegőben, halvány fény világítja meg az arcokat, észrevétlenül tárulnak fel a gondosan rejtegetett bűnök. Nyomasztanak a nehéz szagok, émelyegve fuldoklom a fojtogató füstben. Néha árnyak suhannak az oszlopok között, halkán suttogott hangok engedelmességre szólítanak, egy pillanatra úgy tűnik, a pokol fejedelme jele-

nik meg közöttünk, hogy bűnre csábítsa árva fejünket. Egyedül én ismerem gonosz szándékát, a kitartást, ahogy a rejtett zugokba is igyekszik befészkelni magát. Magabiztos fölény sugárzik a szeméből, csillogó tekintete igazolja, hogy nem ismer akadályt, bármikor képes megkísérteni zárt világunkat. Sajnálkozva figyelem a többieket, akik véletlenül sem érzékelik az oszlopok között settenkedő patás jelenlétét. Önfeledten énekelnek, eszükbe se jut, hogy veszély leselkedik ránk. Mennyire ravaszul rejtőzködik a gonosz, ha a bölcs felnőttek se veszik észre jelenlétét.

Az úr, aki értelemmel ajándékozott meg, miért kívánja tőlem, hogy szó nélkül fogadjam el az ismeretlenből leselkedő veszélyt? Miért kötelez némaságra, amikor a hangos cselekvés lenne a dolgom? A sarkokban kúszó árnyakat figyelve döbbenek rá, hogy kételkedő gondolatok fogalmazódnak meg bennem, már nem hiszek az üdvözítő titkok igazságában. Észrevétlenül rendül meg a bizalmam, ízlelem meg a gyanakvás keserű gyümölcsét. Imádkozva akarok bűnhődni, de vádló szavak hagyják el a számat, sértő gondolatok születnek bennem. Kétségbeesésemben az oltárképhez fordulok, képtelen vagyok felfogni, hogy a mindenható miért nem semmisíti meg a gonosz szándékot, veszélyes pillanatokban miért nem óvja híveit. Egyre kevésbé értem, mi célja a rengeteg imának és önmegegőztető vezeklésnek, ha tetszés szerint, töretlen hatalommal uralkodik közöttünk a patás ördög? Kegyetlen igazságok foglalkoztatnak, vádló fogalmak kavarnak bennem, melyek az erőtlenségről, a hatalom hiányáról szólnak. Kételyeim imáimat is áthatják, bemocskolják hitem tisztaságát. Támogatásért könyörögve fordulok az oltár fölött függő feszület felé. Gyertyák füstje gomolyog a halvány fényben. Csalódottan állapítom meg, hogy bűntudat helyett egyfajta megkönnyebbülést érzek.

A szenvedés és gyötrődés miatt, lassan elvadulok, közönyösen hallgatom a szertartásokat, már nem érdekel a templomi szolgálát, untat a zsoltárok éneklése. Türelmetlenségtől hamar jutok a tagadásig, észrevétlenül kezdek lázadni a törvények ellen, melyek gúzsba kötik elmémet. A szentségről szóló szövegek értelmezése követeli tőlem a legtöbb csalárdságot. A folyamatos változás miatt, erőfeszítéseim ellenére se lelem az igék bizonyosságát. Éjszakai töprengéseim során értem meg, mennyi gonoszság származik az önsanyargatásból, az égő olaj kesernyés füstjében döbbenek rá, milyen hiábavalóan tékozlom az életemet. Sértő módon hat a kolostor rendjének álnoksága. Attól félek, hamarosan eljön a nap, amikor ellenszegülök a központi akaratnak; bizonyos vagyok benne, hogy megteszem, ha továbbra sem kapok kielégítő választ kérdéseimre. Észrevétlenül teljesedik be a sorsom, képtelen vagyok szabadulni tőle, hűségesen követ, akár árnyékom a délutáni hőségben.

Szentek szobrai vigyázzák a rendet a boltívek alatt, intó ujjal, villogó tekintettel gátolják meg, hogy közénk férkőzzön a gonosz. Kizárólag a közelükben érzem magam biztonságban. Zengve száll az ének, kupoláig

tölti a boltozatot, kórusban kérjük az isteni áldást. Szavaimat veszítve küzdök feltörő könnyeimmel. Távozáskor ajkammal érintem a márvány hideg felületét; gyertyák imbolygó fényében egyre gyakrabban jut eszembe, hogy az áhított szentség kerüli a pompát és a csillogást, viszolyog a felesleges hivalkodástól. A tömör egyszerűséget, a makulátlan tisztaságot kedveli. „Faragott képeinkkel nem a gonoszt dicsőítjük-e?” A szenteltvizet tároló edény előtt várok a soromra. Isten hatalmasságát sóvárogva hárítom el kétkedő gondolataim maradékát...

KÁNYÁDI IRÉNE

Kuti Dénes – Bocskay Vince: Egymás mellett

Művészet

2018 május-júniusában volt látható az Erdélyi Művészeti Központban Kuti Dénes és Bocskay Vince *Egymás mellett* című első közös sepsiszentgyörgyi kiállítása, melynek kurátora Vécsi Nagy Zoltán, az EMÚK igazgatója és Vargha Mihály szobrászművész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója volt.

Első látásra meglehetősen tűnhet a két művész és a különböző műfajok társítása, hiszen kisplasztikák, köztéri szobrok reprodukciói és monumentális festmények kapnak helyet egy térben. Vargha Mihály megnyitászövegében hangsúlyozta a közös kiállítás fontosságát, hiszen úgy gondolja, hogy az életutak mély összefonódása elégséges alapot nyújt ehhez a gesztushoz. A két művész barátságának a körvonalai is kirajzolódtak a megnyitóban elhangzottak alapján. Légvonalban 300 méterre laknak egymástól, mindketten már a főiskola elvégzése után hazakivándoroltak Szovátrára, a szülővárosukba, s azóta is egy folyamatos vita, dialógus és egymást bátorítás zajlik közöttük. Kuti Dénes festményeinek és Bocskay Vince szobrainak egy térbe helyezésével erős ellentétet figyelhetünk meg, ahol jól kiegészíti egymást a kétféle szemlélet. „Minél nagyobb az ellentét, annál jobban össze tud férni két pólus” – vallotta Bocskay Vince a megnyitón.

Habár látszatra nem összeillő a kiállítás két anyaga, mégis, ha elindulunk a két művész barátságának a fonalán, a teremtéshez való alázatuk, mesterségbeli tudásuk, igényességük, az abszurd és a groteszk felé való hajlamuk mély kapcsolódási pontokat nyújt.

Kuti Dénes munkái a már mindannyiunk számára jól ismert zöld árnyalataival töltik ki a teret optimista, egyszersmind sejtelmes borzongás érzését keltve a nézőben. Műveit nagyon nehéz kategorizálni: hiperrealistaként, mágikus szimbolistaként, naturális szimbolistaként is emlegetik.

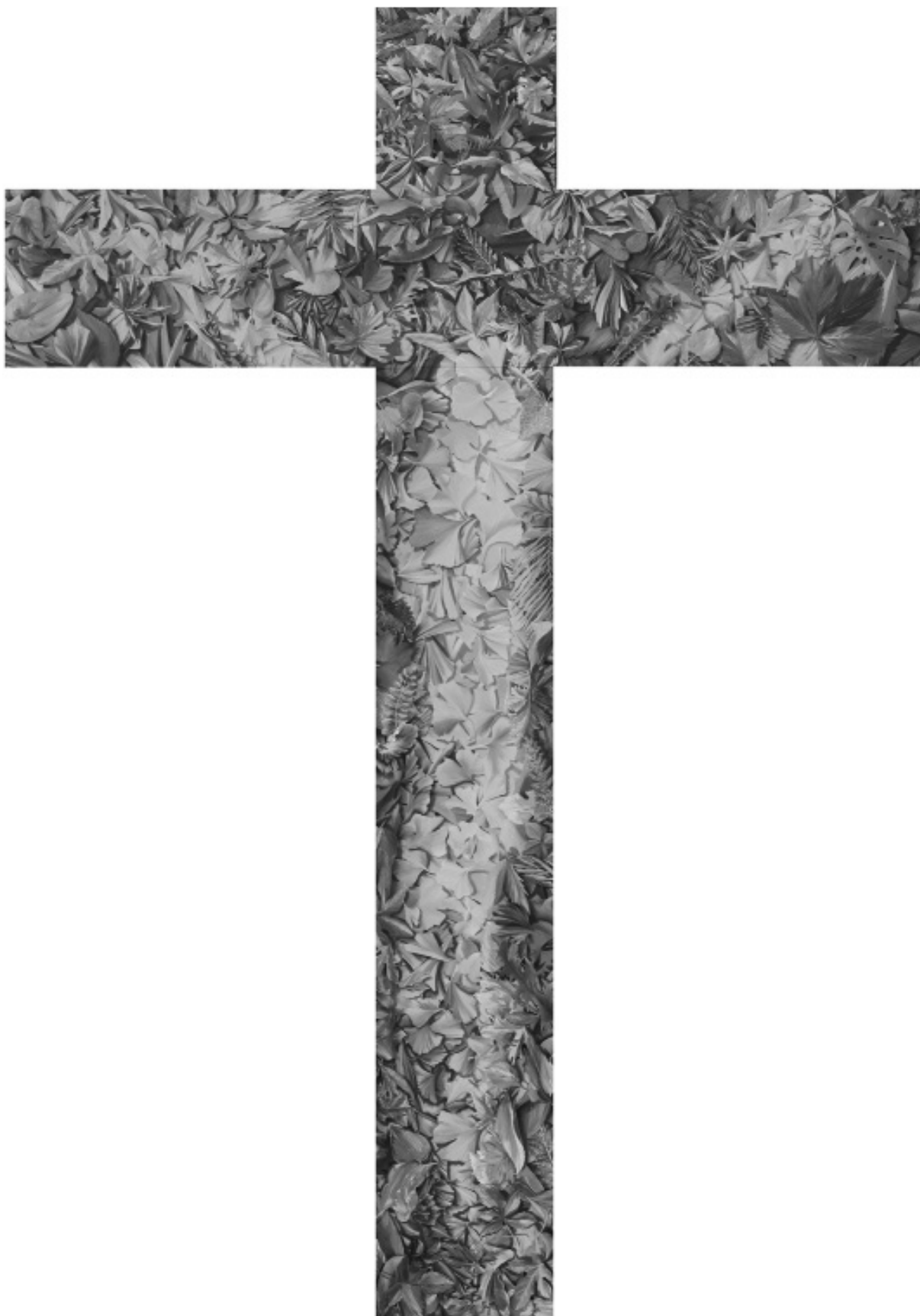
Kuti Dénes:
A kereszt ígérete, 2009,
olaj-farost, 180 × 240 cm

KÁNYÁDI IRÉNE (1977, Sepsiszentgyörgy) filozófus, művészettörténész.

A BBTE filozófia szakán végzett és szerzett doktori fokozatot, 2013 októbertől a PKE adjunktusa. Tanulmányai szaklapokban láttak napvilágot.

Munkáiban ugyanolyan erővel van benne a misztérium, mint a misztika, a realizmus, mint a valószerűtlen.

Természet, ember, mikro- és makrokozmosz... mindezek mellett nagy szerepet kap a művész életművében a *hit* kérdése is. Festményei keresztény misztikával telítődtek, a kereszt motívuma majdnem egész életművét végigkíséri. A zöld szín, mint a reménység, az újjászületés szimbóluma, elválaszthatatlan ezektől a munkáktól. Talán a legmarkánsabb műve ebben a témában *A kereszt ígérete* című, ugyancsak monumentális festmény, amelyen ginkgo biloba leveleinek ezreit festi meg hihetetlen aprólékosan, a kivitelezés igényességének maximalizmusát adva. A ginkgo biloba az élet fája, az égi fa, az élet képviselője a növényvilágban, a festményen így egy átvitt értelemben vett szimbólum kel életre, a keresztben



megjelenő tömérdek levél a hívek sokaságát jelenítve meg. A festmény letaglózó friss üdeségében, monumentalitásában és kivitelezésével egyaránt.

A szakralitás gyerekkori élményekből fakad – vallja Kuti Dénes –, és főként hozzá kapcsolódik a zöld szín használata, amely a művész örök optimizmusát sugallja. Ebben az eset-



ben fölfelé emelnek a munkák, a dolgok a misztériumban helyükre tevődnek. Érdekes interpretációja a keresztnek a *Kereszt árnyéka* című műve is, amely nézőpontjából nagyon eredeti, hiszen sokan megfestették már a feszületet, de az árnyékát még senki. Az árnyékban nőtt és zöldülő fű a hit élete: a kereszt árnyékában is van hit, és ahol van hit, ott van élet.

De mikor és hogyan jelent meg a zöld Kuti Dénes művészetében? Egy interjúbeli vallomása szerint a *Gyúrt mezők* című művében jelent meg először a táj az ő különleges zöltségében. Egy szovátai séta ihlette a festmény témáját, a napnyugta

fényében megcsillanó frissen kaszált fű adta lepedőhatásában a tájnak.

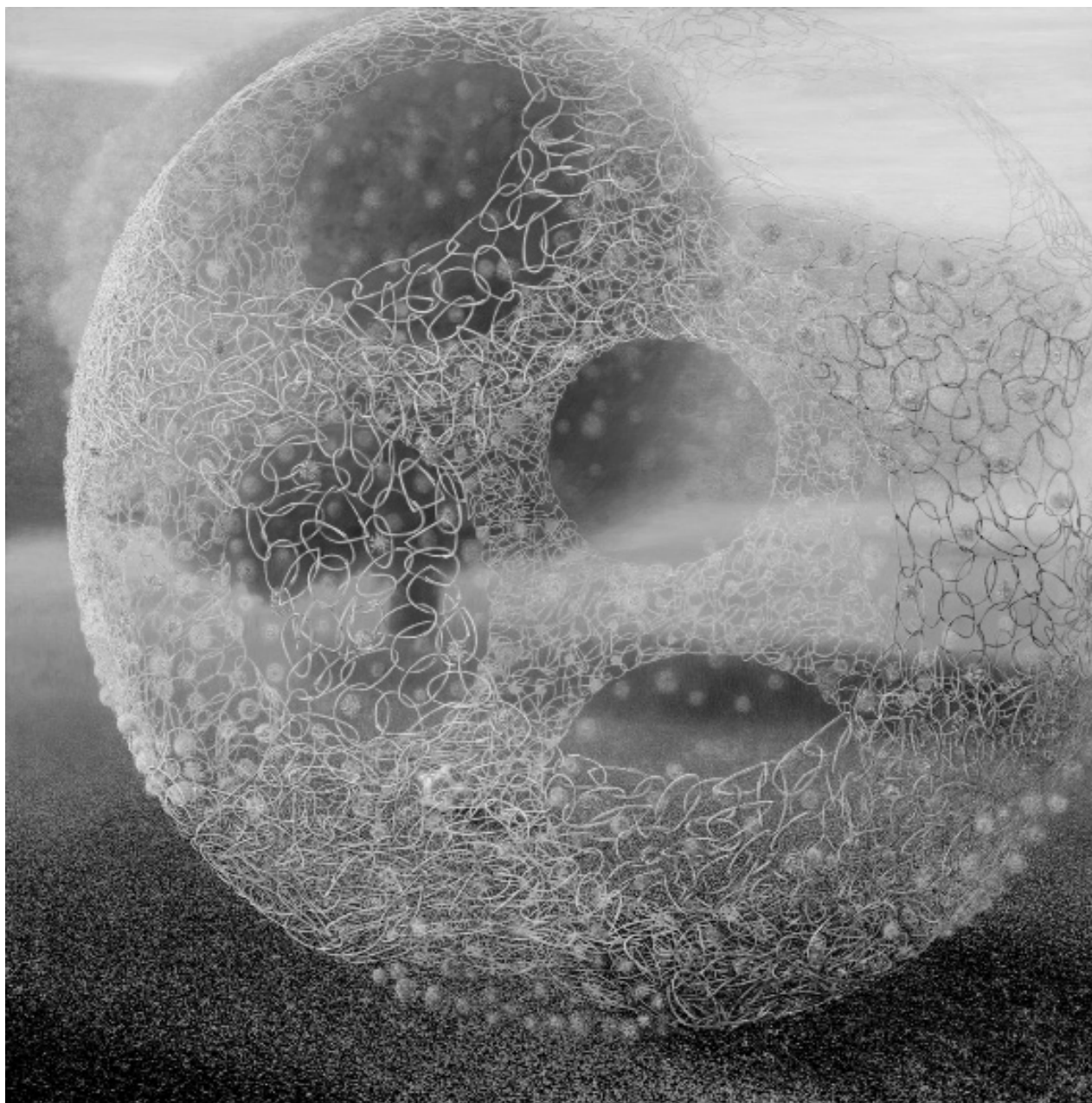
Az életünkben elkerülhetetlen és egyik alapvető éltető elem a *játékoság*. A játék szeretete adja az emberi lét egyik lényeges jellemvonását, enélkül kopárak és sivárak lennének mindennapjaink.

A *pitypang labda* című munkája az emberi sors nagy metaforája. A pitypang száraiból kialakított körök mindegyike más: megragadó és ugyanakkor elragadó a találkozások és metszéspontok egyedi vonalvezetése. Szimbóluma az emberi élet történéseinek, eseményeinek. A rengeteg, hiperrealista aprólékosággal kivitelezett kör vonalvezetése a látványnak egyedi és izgalmas játékba vezet be a nézőt. A játék fontosságát a pettyes labda szimbolizálja: a pitypang-labda is pettyes, amit a kihagyások jeleznek. Játék saját magunkkal, a természettel, ami nem más, mint maga az élet: a hatások és élmények, egyesek fontosabbak, mások kevésbé, de mind befolyásolják utunkat, fejlődésünket.

Kuti Dénes témáinak monumentalitása adja a munkák méretnagyságát, hiszen olyan motívumok ezek, melyeket kis méretben nem lehet megfesteni.

A *groteszkre* és az abszurdra való érzékenység, akárcsak Bocskay művészetében, finom szubtilitással jelenik meg a festményeken is. A zöld árnyalatai a verőfényben, amelyek oly jellemzőek Kuti Dénes művészetére, valóságértelen, irreális vibrálá-

Kuti Dénes:
Gyúrt mező, 1980,
olaj-vászon 100 × 100 cm



sukból kifolyólag megrengetik az első benyomás optimizmusát. Egy szürreális világot ábrázol hiperreális módon. A fűszálak vizuális megjelenítése túlfeszíti a reális érzékelés határait, a szem fókusztávolsága kitágul, szinte hallható és látható finom susogásukban és remegésükben egy valósze-

rűtlen világ emócióját közvetítik a néző számára. A *tájkép* mint téma csupán ürügy, a látszólagos tájak, természeti elemek erős, karakteres szimboliztikát hordoznak maguk-

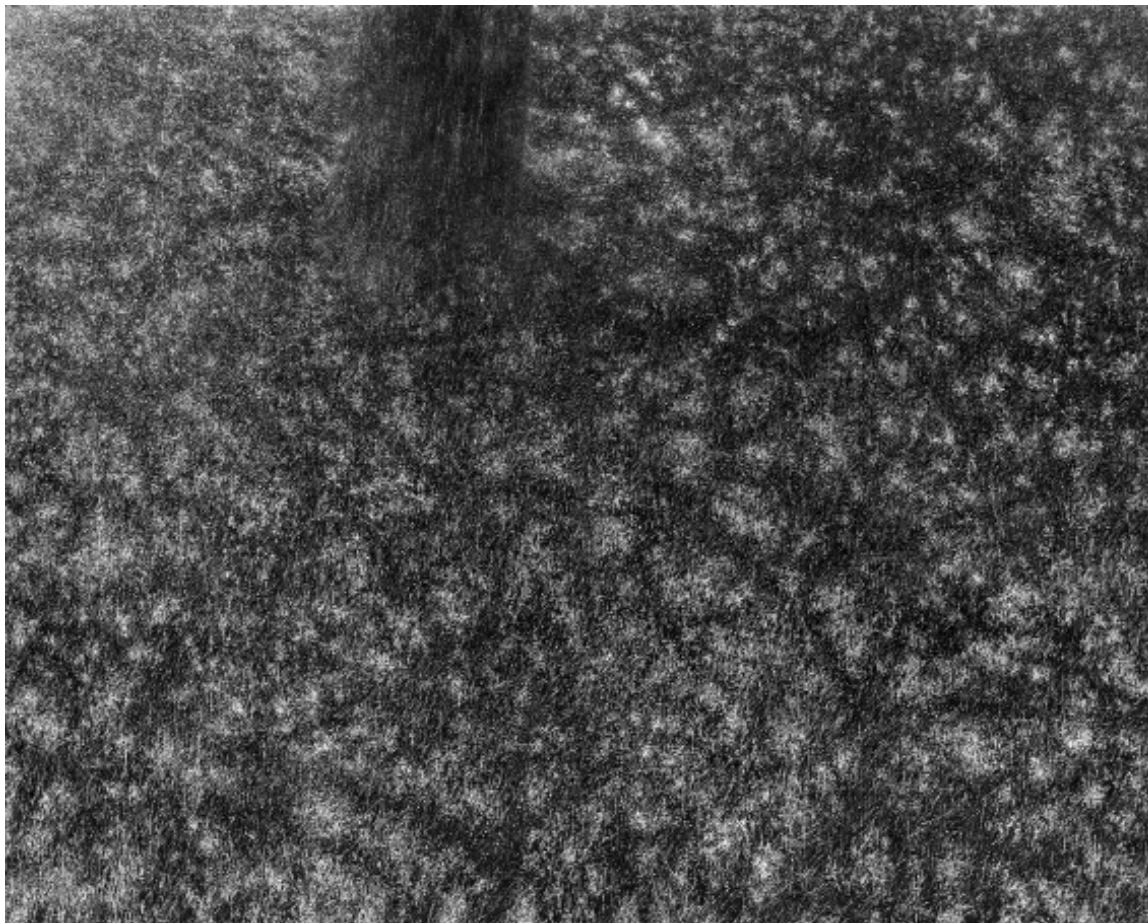
Kuti Dénes:
Egy labda álma, 2017,
olaj-vászon, 150 × 150 cm

ban, minden esetben túlmutatva önmagukon, a látható valóságon.

Kiváló példa az emóciók megborzongtatására az *Álomfa* című festmény. A műalkotás mind méreteiben, mind mondanivalójában monumentális. Átfogja az élet nagy dimenzióit: a valóságot, a titkot (a ködös elválasztó rész), az álmot egyaránt, a tuda-

mát járja végig. Sejtelmességében, akár csak az álomfa, kitölt egy kozmikus teret, amelyben nincs ember, csak maga a természet.

Munkáin áttételesen az emberi lét metaforái jelennek meg, és habár



tos és a tudatalatti dimenzióit, az egyedi és kollektív életünket: a nagy fa nem más, mint az élet családfája.

A *fa* mint az életfa szimbóluma több munkájában megjelenik Kuti Dénesnek, mindent átölelő grandiózusságával metafizikus határokat feszeget és lép át, rávilágít létünk rejtett és látható tartalmaira egyaránt. A négy évszak fája az életút nyo-

csak a természet elemei láthatók, ezek a művek mégis mélyen antropocentrikusak. „Amikor a tájjal játszom, tudat alatt egy kicsit megpróbálok teremteni. (...) Valamennyire átformálok, némiképp idealizálok a természetet, amibe ha az ember bele-

Kuti Dénes:
Fények és árnyak, 2008,
olaj-farost, 140 × 190 cm

nyúl, valahogyan el is rontja. A képeimen talán ezért sincs ember a tájban. Én viszont láthatatlanul is ott vagyok, legalábbis oda képzelem magam.”¹

Festményeire jellemzőek a virtuóz nézőpontváltások, a valóság dimenzióinak egymásba való átfordítása, a makro- és mikrovilág egyébe olvasztása, egymásba való átcsúsztatása.



Érdekes csavart alkalmaz a *Békés katicabogár* című festményén, ahol a béke és a háború, a gyerek és az agresszív vá vált felnőtt elemeit sűríti egy képbe. Az átfordításnak ugyancsak egyedi megoldását láthatjuk az *Ösvény*, az *Átváltozások* és a *Fordított perspektíva* című festményein. Az *Ösvény* megfestésében ugyanazt a módszert alkalmazza, mint a *Kereszt árnyéka* című alkotásán: ott nő a fű a legjobban, ahol a hátköznapi élet

Kuti Dénes:
Álomfa, 1997, olaj-vászon,
180 × 240 cm

elemeihez szokott szemünk a legkevésbé várná: a kereszt árnyékában vagy a járt úton. A *Fordított perspektíva*, mint ahogyan a címe is sugallja, átfordítja egymásba az eget és a földet. Menjen fel a mező, jöjjön le az ég – cseréljenek helyet, miért ne? A művészet-

ben minden lehetséges – vallja Kuti Dénes. Vagy a *Predesztináció*, ahol az égen gyökerező és a föld felé növfő fa a hit bizonyosságát nyújtja.

A festés elkezdése előtt a művésznek sejtése van arról, hogyan fog kinézni a

45

1. Részlet a festő Nagy Miklós Kunddal folytatott egyik beszélgetéséből.



*Kuti Dénes:
Predesztináció, 2015, olaj-farost,
125 × 100 cm*

végző mű. A témát megálmodja és magában hordozza egy fél évig, akár egy évig, mielőtt nekikezdene megfesteni a képet.

Bocskay Vince munkastílusa hasonlít a Kuti Déneséhez, a szobraihoz nem készít vázlatot, a műalkotások menet közben fejlődve nyerik el végző formájukat. Megvallása szerint a kész mű soha nem lesz olyan, mint amilyent elképzelt, mert a képzelet határtalan, a megvalósítás lehetőségei pedig szűk határok közé vannak zárva. Kisplasztikáinak alapvonását a groteszk és az abszurd megjelenítései adják.

Mivel minden emberben van valami bizarr, amit nem szeret megmutatni, a művész dolga az, hogy a mélybe ásva felhozza azokat az őszinte, egyedi vonásokat, azt az igazi ént, amit csak jól megfigyelve lehet észrevenni. Éppen ezért válik Bocskay Vince munkáiban a *groteszk* meghatározó elemmé. A művészt az érdekli, hogy mi az igazi, mi van a mélységekben, az emberek lelkivilágában.

„Benne van a kételkedés, a fintor, benne van a groteszk, de nem taglóz le. Ezek a munkák balzsamként hatnak ránk” – mondta Vargha Mihály, a kiállítás kurátora.

A groteszk hangvételt már a főiskolán elkezdte, a kisplasztikákat a főiskola elvégzése után egy tömbházlakás kis szobájában készítette, amely a műterem szerepét töltötte be. Ezen a műfajon belül megtalálható a portré, a szoborcsoportok, a különböző figurák. Anyaguk legtöbb esetben az agyag és a gipsz. A testek tömött merevsége figyelmesebben megnézve nem tér el markánsan az anatómiai szabályoktól, furaságukat inkább az őszinteségük adja. Általában a szobrokban felismerhető anatómiai idealizáltságra hajlamos tendenciát teljes mértékben mellőzi, és igen... valós, igazi személyeket formáz meg. A pocak, a merev derék, a toka, a kiálló fogak mind-mind megtalálhatók a hétköznapi életben. Furaságukat főként abszurd helyzetekbe való helyezésük adja: a *Kitekin-tés* című munkáján szereplő egyéneket az emberi tompaság, butaság és igénytelenség kilátástalansága teszi szánalmasá. Az ablakon kinéző alakok, valójában pocakok arcát függöny fedi.

Ezzel a reprezentálásmóddal igazából típusokat mutat be a művész. Nem személyeket ábrázol, hanem társadalmi és

életszemléleteket vagy azok hiányát. „Számára mindmáig legizgalmasabb téma az ember, a mondandói kivetítésére legalkalmasabb típusok ott voltak körülötte, a világ abszurditása, a társadalmi jelenségek groteszk egyvelege itt is szembeötlő, a nagy



művészettörténeti példák, az irodalom ihlető ereje pedig bárhol, bármikor kéznél lehet.”² Témaválasztása tág idő- és térdimenziókat ível át: a görög mitológia világának személyeit éppoly szeretettel jeleníti meg, mint a római történelem vagy a középkor ismert szereplőit. A *Földanya*, az *Elfelejtett költő*, *Danae*, *Kharon* vagy *Savonarola*, mindegyikük megkapja a saját helyét Bocskay művészetében. A női szereplők termékenységet, dús idomaik, nagy kebleik a termékenységet sugallják a néző számára.

Bocskay Vince:
Danae, 2012, bronz,
28 × 23 × 20 cm

47

2. Nagy Miklós Kund, Bocskay Vince, Pallas Akadémia, Csíkszereda, 2008.



Bocskay Vince:
Savonarola, 1980, terrakotta,
33 × 44 × 25 cm

Danae című szobra arctalan, egyúttal személytelen is. Ezzel a gesztussal kitűnően érzékelteti, hogy habár jól meghatározott személyről van szó, mégis egy életsorsot jelenít meg. Egy női torzó, akinek a nemi szerve helyett egy nyitott fiók van. A mítosz narrációját hihetetlen erővel egy pillanatba tömöríti. Benne van az elzárás veszélye, de annak a lehetetlensége is, és a halálból való menekülés segédtárgya egyaránt.

humanizmusra emlékeztetett. A becsukott szem, félig nyílt ajkak, a szinte eksztatikus révületet kifejező arc az önnön világába rögeszmeszerűen bezárt ember sorsát tipologizálja. A Bocskay-szobor ennek a fanatikus groteskségnek a jellegét ragadja



Savonarola szikkadt, száraz portréja tömören és velősen érzékelteti a reneszánsz gondolkodó és előreformátor világszemléletét, személyiségének jellemző vonásait, és szubtilis módon halálát is megelőlegezi. Nem utolsósorban a brucia-mentót juttatja a néző eszébe, ahol a piramisként felépített máglyán a vezér szavára elégettek mindent, ami az aszkétikus életvitel ellenében volt: könyveket, farsangi kellékeket, hangszereket, mindent, ami a szabad művészetre vagy a

meg a szikkadt, töredezett arcban, de a sors iróniáját is, azt, hogy Savonarola is máglyán égve lelte halálát.

Az elfelejtett költő című kisplasztikája egyszerűen és tömören tárja elénk az elszemélytelenedés valóságát. Az érzéketlen, arctalan portré, amely

Bocskay Vince:
Kháron ladikja, 2018, fa,
33 × 55 × 24 cm

már magában paradoxon, az egyiptomi mumifikációs gyakorlatokat jelenítve meg, a halált juttatja eszünkbe. A feledés-halál páros kettőssége és elválaszthatatlansága sűrítődik az arctalan portré önellentmondásosságába.

1989 után a művész életműve drasztikusan irányt vált, hiszen a „diktatúraváltás” után lehetőség nyílt köztéri szob-



rok létrehozására is. Élve ezzel a lehetőséggel és annak igényével, hogy kipróbáljon egészen más kifejezési lehetőségeket, a köztéri szobrokat, a művész elkezdett ebben a műfajban dolgozni. Neki köszönhetjük többek között *Bernády György* (Marosvásárhely), *Márton Áron* (Kolozsvár), *gróf Mikó*

Bocskay Vince:
Metamorfózis, 1978,
terrakotta, 38 × 18,3 × 17,8 cm

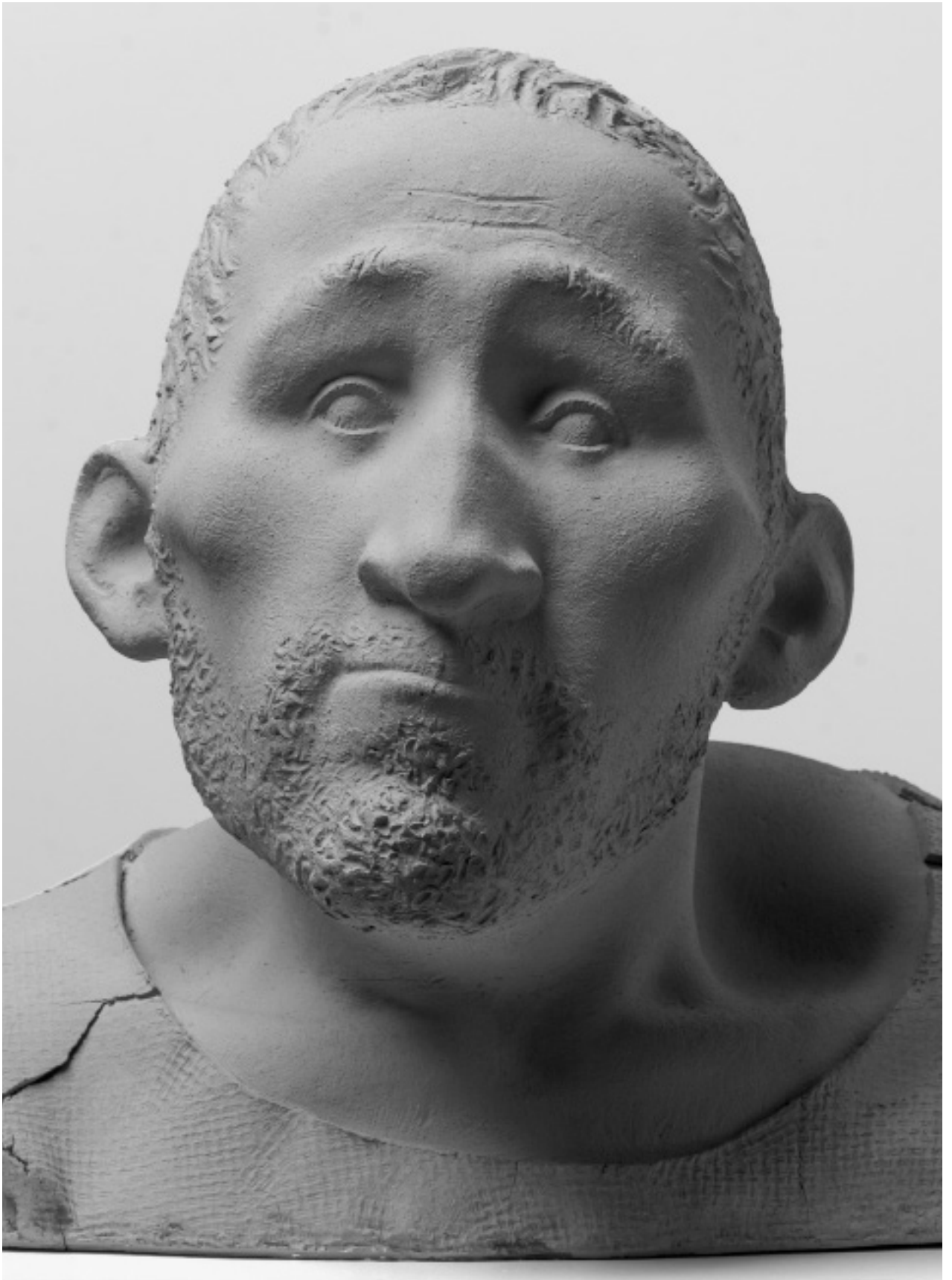
Bocskay Vince:
Judas Iscariotes, 1991,
terrakotta, 33 × 42 × 23 cm

Imre (Sepsiszentgyörgy) vagy *Kálvin János* (Sepsiszentgyörgy) köztéri szobrait. Nemes egyszerűséggel megmunkált műalkotásai ellentétben a kisplasztikáinak tipologizáló tendenciájával, méltóságteljes és erős személyiségeket jelenítenek meg.

Ezek az emlékművek mind szándékukban, mind méretüket tekintve teljesen mások, mint az előző korból születettek. Ellentétben a kisplasztikákkal, a köztéri szobor alapmeghatározó jegye az, hogy nemcsak mondanivalójában, hanem arányaiban is monumentális kell legyen.

Viszont Bocskay Vince kisplasztikái nem azért kicsik, mert kicsi a mondanivalója, hanem azért, mert arányaiban nem nagy térben készültek. A művész életművével bizonyítja azt, hogy a kisplasztikában is lehet nagy horderejű dolgot mondani. A monumentalitás nem feltétlenül a mérettől függ.

A nagy méretű munkáiban háttérbe szorul a groteszk, amit a művész azzal magyaráz, hogy nem volt kiírva olyan pályázat, ahol groteszk személyiségeket lehetett volna megmintázni. Számára a kisplasztikában megjelenő abszurd ürügyként szolgált ahhoz, hogy a hangulatát kivetíthesse. „Ezt most is művelhetem, mert egy történelmi figura megmintázása is portrézás, de ez mégis más. A groteszkre való hajlalommat magamba kell fojtanom, s ez nehezemre esik. Alig várom, hogy annyi időm legyen, hogy visszatérhessek azokhoz a groteszk kisplasz-





Bocskay Vince:
Turbános fej, 1981, terrakotta,
25 × 27 × 28 cm

tikákhoz, amiket a köztéri megrendelések előtti időszakban készítettem.”

Habár a két időszak termésének jellege eltér egymástól, mindegyikben fellelhető a mesterségbeli tudás tökélyre vitele, az igényes kivitelezés, a teremtő munkához való közelítés alázata. A művészi lét maximális megélése, amely lehet egy-

fajta kényszer is, az átadni adás kényszerének a megállíthatatlan útja. A teremtés és alázat útja ez, hiszen Kuti Dénessel együtt vallják: „Mindnyájan egy nagy úrnak a vendégei vagyunk és azok maradunk a porainkban is” – ez pedig halálunkig kötelez.



Bocskay Vince:
Zsuzsanna, 2017, bronz,
27 × 35 × 25 cm

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (8.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását *Jár a baka, jár címmel* közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülök, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésnéként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Az ország különböző részeiből már december 2-án és 3-án tömegével érkeztek a hosszú, tömött, zsúfolt különvonatok, piros-sárga-kék trikolórba burkolt, éneklő, ordító, szitkozódó, egymást is heccelő diákezekkel. A város vezetői lóhalálában szervezték a sorozatos „ünnepélyes” fogadtatásokat a váradi nagyállomáson, egy Petrușca nevű nagyváradi diákvezér tartotta az üdvözlőbeszédeket, a városban állomásozó 86. gyalogezred zenekara minden vonat érkezéskor eljátszotta a királyhimnuszt. Piros sapkás diákok és diáklányok ezrei hömpölyögtek szét a peronon, ontották a tömeget a különvonatok. Elárasztották a főbb váradi útvonalakat, a tereket, a parkokat, katonazenével, zárt sorokban, *Marcia su Roma*-szerűen meneteltek az állomástól a Bémer térig vezető Fő utcán, gyülekeztek a Városi Színház köré, ahol a háromnapos diáktalálkozó fő rendezvényeit s az előadásokat tartották. A színház magyar társulatát be sem engedték

e három napon az épületbe, előadásokat nem tarthattak.

A váradi román jogakadémia vasgárdista diáksága listát állított össze az *agyonverendők*ről és a *megverendők*ről, jóval a találkozó kezdete előtt. Ez a lista a megbízhatónak ítélt románság körében kézről kézre járt, egyik román postás kollégájának figyelmetlensége révén apámhoz is eljutott. Ő hirtelenjében lemásolta, aztán visszaadta a kollégájának: „Ez titeket illet, gondolom!” Utána fogta a botját, és munkaideje végeztével vagy a déli ebédszünetben sorra elsántikált a listán szereplő, prominens váradi zsidó és magyar személyiségekhez, figyelmeztetni őket, hogy valamelyik listán szerepelnek, és hogy melyiken. Így például apám hívta fel az őt fenyegető életveszélyre Perédy György főszerkesztő, Fuchs Benjámin főrabbi, dr. Kocsán János váradi tanácsos, a *Nagyvárad* állandó cikkírója, Thury Kálmán magyar pártbeli vezető, Hegedűs Nándor neves publicista, a *Nagyvárad* főszerkesztője figyelmét; ugyancsak apám jelezte a veszélyt néhány más vezető férfinak a Magyar Pártban, rajtuk kívül Waiszlovich Emilnek, a Park Szálló közismert, legendás „ellenálló” tulajdonosának, Sonnenfeld Gusztáv nyomdatulajdonosnak, valamint

kommunista és szociáldemokrata aktivisták egész sorának. Vagyis: osztályhelyzetre és világnézetre, valamint vallásra való tekintet nélkül sokakat értesített a listák alapján, akiknek élete és testi épsége veszélyben forgott. A figyelmeztetett személyek egy része hitte is, nem is, amit az addig számukra ismeretlen apámtól megtudott. Volt, aki leszidta Apát, hogy ilyen kényes ügyekben ne provokáljon, ne terjesszen rémhíreket, mert megjárhatja. „Jól van, uram, én szóltam! Ha beverik a fejét, és még lesz annyira öntudatnál, majd gondoljon rám!” – mondta, s otthagya a hetvenkedőt.

A tisztesség arra kötelezi a krónikaírókat, hogy azt is leírja: a román nemzetiségű lakosság békésebb, jobb érzésű része, a hozzájuk beszállásolt, nagyhangú diákok révén megismert provokációs és pogromterveket az érintett zsidó és magyar családoknak szintúgy elárulta, ha tudta; azt is, hogy hánykor, kikhez, melyik magyar szerkesztőségbe fognak berontani a randalírozó különítmények. A rendőrségnek is előre szóltak többen, de a hatósági vezetők füle erősen ki volt tömve vattával. A krónikaírói pontosság pedig arra kötelez, hogy leírjam: az apám által figyelmeztetett sok személy közül csupán egyetlenegy, Tabéry Géza író mondott köszönetet apámnak az események után. A többi, főképp a nagyhangú kételkedők, elfordította a fejét, ha összehozta velük apát a sors. Volt, akikkel összehozta, s amikor az illetőknek apámon kellett volna segíteniük, tehettek is volna valamit az érdekében, nem tettek semmit. Egy koszos, hadirokkant postásért? Ugyan!

A diáktalálkozó színházi megnyitó nagygyűlésén dr. Egry Gergely (!) alpolgármester üdvözölte a diákkongresszus résztvevőit, valamint Traian Moşoiu parlamenti képviselő, a Nagyváradra 1919-ben bevonult román királyi hadsereg volt parancsnoka. Felszólalt és lelkesen üdvözölte, megáldotta a hazafias román ifjúságot Roman Ciorogariu görögkeleti és Valeriu Traian Frenţiu görögkatolikus püspök. Ciorogariu, aki *Zile trăite* (Átélt napok) című könyvében részletesen leírja, mennyit szenvedett nemzetiségéért és hitéért az egy hónapos bihari magyar proletárhatalom idején, s miképpen akarták őt kémkedés gyanújával kivégezni a vörös magyar brigantik, hálával adózott Istennek, hogy épp e nagyszerű diákkongresszus napjaiban ülheti meg születésének 75. évfordulóját. A kongresszus résztvevői kitörő lelkesedéssel ünnepelték a magyarok kivégzőosztaga elől megmenekült püspököt. A

kongresszusi elnökség soraiban foglalt helyet Alexandru Cuza professzor és Octavian Goga költő, politikus. A tanácskozás első nagy vitája az ún. *numerus clausus* körül zajlott, a diákküldöttek hevesen követelték a „nemromán elemek” számának jelentős csökkentését az összes iskolában.

A december 6-ról 7-re virradó éjjel pedig megszervezték az általános rombolást. Hatodikán délutánig öntötték a vonatokat az ország különféle megyéiből Váradra a hőbörgő fiataltságot, akik aztán teherautókra szálltak a Püspöki út külső végén, és fél téglával, botokkal, kockakövekkel felfegyverkezve, az őket szállító járművekkel lépésben haladva, az állomástól, végig a Fő utcán, a főbb tereken körbejárva, minden olyan üzlet kirakatát és lehúzott redőnyét, cégtáblaüvegét pozdorjává törték-zúzták, a berendezésekkel együtt, amelyeknek bejárata fölött zsidó, magyar vagy más, nem román név szerepelt. Egyes zsidó előkelőségeknek, a listán szereplőknek a lakását is felkeresték, ablakaikat, és ha behatolhattak, lakásaikat is szétverték, összezúzták, a lakókat vérükbe fagyva hagyták. A hírneves, tükröablakos, fényárban úszó váradi kávéházak 1927. december 7-én reggelre kirakatüvegek nélkül, szétvert berendezésükkel úgy festettek, mint egy ostromlott város üzletei, háborús rajtaütés után.

Romossá vált a Fő utcán kívül a Bémer tér, a Szent László tér, a Sas palota üzletsora, a Nagypiac tér és környéke. Fuchs Benjámin rabbit halálra keresték, de csak a zsinagógát

zúzhatták össze kövekkel, őt nem találták meg. A *Nagyvárad* szerkesztőségében, az előzetes figyelmeztetések eredményeképp, csak az akkor még Váradon újságíróskodó P. Gulácsy Irén írónőt és Katona Béla újságírót (későbbi szerkesztőmet) találták, ők elbarikádozták magukat. Hegedűs Nándor elutazott e napokra, több munkatárs a nyomdába menekült át, a szervezett nyomdászok védelmét keresve. Tabéry Géza író is az utolsó pillanatig bent tartózkodott, noha tudott róla, mi készül, és várta is a támadást. Aztán a betonkerítésen át a színházi díszletraktár kertjébe menekült, majd onnan tovább, hogy mielőbb hazaérve családját biztonságba helyezze. A magyar nyelvű lapok szerkesztőseit egyébiránt már 5-én, a kisebb zavargások kezdetekor megfenyegették a tüntető diákok, hogyha tüntetésekről, valamint a készülő „Szent Bertalan-éj”-ről, általában a román diákkongresszus eseményeiről egy sort is merészelnék írni, mindnyájan „a halál fiai”. Ennek ellenére, a magyar lapok különféle mértékben tudósítottak a kongresszusról. A színházterembe is igyekeztek bátrabb újságírók belopakodni. Fleischer Sándor újságírót például – váradi román diákok segítségével – a rendezők felismerték, és nekitámadtak. Mikor ő kimenekült a színház épületéből, a „rendre felvigyázó rendőrök” mutatták az irányt a támadóknak, hogy merre nyert egérutat az üldözőbe vett tudósító, ahelyett hogy őket fékeztek volna meg. Csak a Szilágyi Dezső utcáig sikerült menekülnie, a Katolikus Kör előtt üldözői beérték, s a csendőrkordon parancsnokának szeme láttára agyba-főbe verték. Vérében fetrengve hagyták az aszfalton. A rendőrök, csendőrök nem hívtak mentőt, segítőt, noha az áldozat segítségért kiáltozott. Csak csóválták a fejüket: még mindig él, mozog az a bűdös zsidó? A *Nagyvárad* december 9-i számában P. Gulácsy Irén, a tőle éveken át megszokott éles, támadó és öntudatos hangon vont felelősségre a történelemért Mihai Bădescu vezérkari ezredest, akit „a rend fenntartásával és az esetleg kirobbanó zavargások elfojtásával bízott meg a kormány, de ő nem teljesítette a kötelességét”. A lapnak ez a száma egyébként csak négy oldal terjedelmű volt, ami akkor rendkívülinek számított, mozi és színházi hirdetések, műsorok nélkül, tele a cenzúra fehér foltjaival.

A Park szálló tulajdonosát, Waiszlovich Emilt véresre verték, mert szokásához híven, „bátorságból”, hetykeségből csak azért se rejtőzködött el, szembeszállt támadóival, sőt, eleinte sikerrel szurkálta, ütötte, verte őket, amennyire

győzte. Végül a túlerő lebírta: koponyáját bezúzták, vérében fekve hagyták ott. Verebély Tibor professzort hívták telefonon hozzá Budapestről, hogy az életét megmentsék. A hívásra a professzor helyett dr. Pólya Jenő érkezett, s kezelte, látta el az életveszélyesen sérült áldozatot. Több halotról és igen sok súlyos sebesült-ről tudott a város, bár ezt hivatalos helyről cáfolták. A szétrombolt üzletek és lakások, templomok és intézmények állapota azonban – például a zsidó líceum is romossá vált – nem volt letagadható. Egy véres polgárháború szörnyűségeit felidéző, előre szervezett „békés diákkongresszus” híre bejárta egész Európa sajtóját. Erről egyébként a támadások első célpontjai, a zsidóság, a zsidó üzletemberek, polgárok, vallási szervezetek órákon belül gondoskodtak: Londontól Ankaráig, Varsótól Washingtonig minden főváros rádióadóit, az akkori világlapok, távirati irodák első helyen tárták, részletezték a nagyváradi véres fasiszta-antiszemita zavargásokról szerzett értesüléseiket. A román kormánynak huszonegy órán belül olyan kellemetlenné vált az ügy, hogy kénytelen volt táviratot intézni a nagyváradi károsultak érdekvédelmi szervezeteihez: minden kárt megtérít, a sérültek gyógyításáról gondoskodik, a bűnösöket az ügyhöz illő szigorúsággal megbünteti. Hát erről a „szigorúságról” csak annyit, hogy a sok tízezer verekedő, zavargó, ablak- és kirakat-zúzó, koponyabeverő, ártatlanokat véresre kínzó heccmajszter közül, nagy huzavona után, a következő hét(!) diákot marasztalták el: Brăescu

diákokat két hónapi, Azenovici és Farnăcescu diákokat öt-öt havi, Stricescu diákokat egyhavi, Lăzărescu, Dumitrescu, Marinescu diákokat tíz-tíz napi fogházra ítélték. A fogházban nemzeti hősként bántak velük, a felbujtó vezetők bűnössége pedig szóba se került.

„A város nyugodjék meg – szölt a kormány nyilatkozata –, a zavargó diákokat erős fedezettel kitoloncolják a városból!” Így nyilatkozott a rendőrprefektus is, nyugtatván a felkavart kedélyeket. Az „erős fedezet” egyébként a zavargókat védte a visszavágásra szervezkedő ifjómunkás csoportokkal szemben. Fuchs Benjámín főrabbiival Lobonțiu prefektus a kormány utasítására személyesen közölte „a zsinagóga szétrombolása miatt érzett őszinte sajnálkozását”, miután az angliai, franciaországi és más, külföldi zsidó szervezetek tiltakozásra szólították föl a nagy nyugati hatalmak kormányait. Román részről elkezdődtek a mentetegetések: „idegen elemek” furakodtak be a békésen tüntető diákok soraiba, ők vezették félre a békés, nacionalista felvonulókat. Ebben volt valami: *a fél tégl* és *a termés*kő, *a bot* és *a bokszer* eléggé „idegen elem”-nek számít az egyetemi és középiskolás diákság fölszerelési tárgyai körében. Valahogy kirí a könyvek, jegyzetek, körzők, ceruzák, töltőtollak, logarlécek közül... Amennyire szinte írni se lehetett a valóságban történekekről, oly széles körű publicitás kísérte a kormány formális, külföldnek szánt, mutatós lépéseit: a belügyminiszter, az igazságügy-miniszter váradi szemléjét, az események kivizsgálására alakított bizottság képmutató „erőfeszítéseit”...

A felheccelt diáktömegek még hazautaztukban sem tudtak békén maradni. Bánffyhunyadon például kiszálltak a vonatból, ott is szétverték a város főbb útvonalát, majd nekitámadtak a hunyadi állomásra befutó Bukarest–Nagyvárad expressznek. Vagonról vagonra járva „igazolatták” az utasokat. Aki nem igazolta magát, vagy igazolványa alapján magyarnak, zsidónak bizonyult, agyba-főbe verték, aztán szétzúzták a vagonok egy részét is, igen példás rendszerességgel sorra bevették az expresszvonat mindkét oldalán az összes ablakot. A kolozsvári állomáson már erős katonai és rendőri készség várta a hazafelé tartó „váradi hősokeket”, a tüntetők felháborodtak a készségen, „testvérietlen” fogadtatásnak minősítették. Mérgükben áttörték a kordont, mely a várost védte tőlük, rárontottak kincses Kolozsvárra is, és a

Fő térig vonulva ott is bezúzták, szétverték az útjukba eső magyar és zsidó tulajdonú üzletek kirakatait, berendezését, valamint a... tulajdonosok fejét. A kávéházakat sem kímélték, azokat Kolozsvárott is a Román Nagyháza ellen áskálódó zsidók és magyarok, a bolsevisták támaszpontjainvá, főfészkevé minősítették. A járókelőket, akik a rombolások nyomait fényképezték, leütötték, félholtra verték. Ha ők nem, akkor a rendfenntartására kivezényelt, tétlenül ténfergő csendőrök és rendőrök. Ebben is közösnek bizonyult az érdekük: mennél kevesebb bizonyíték maradjon a történekekről.

Szellemi értékek is áldozatául estek a napokig tartó sovinszta vandalizmusnak. A többi közt elpusztultak az ekkor már több mint fél évszázados *Nagyvárad* szerkesztőségében őrzött, bekötött archív példányok. (Még jó, hogy a budapesti *Országos Széchényi Könyvtár* őrzi ezen évfolyamok példányaikat is!) Érdekes volt különben, hogy a kolozsvári nacionalista román sajtó nyilván eltévesztette az előre megbeszélt dátumot: már 24 órával a nagyváradi randalírozások előtt beszámolt a Váradon történeke lényegéről, mielőtt azokra egyáltalán sor került volna! „Színes riport” jelent meg a *Nagyvárad* című lap szerkesztőségének feldúlásáról, holott akkor még egy ujjal sem nyúlt a szerkesztőséghez a diákság, csak készülődött rá.

Waiszlovich Emil szállodatulajdonoson kívül a zavargások súlyos, életveszélyes sebesültjei között említik a korabeli lapok az általam már megne-

vezett Fleischer Sándor újságíró, valamint Farkas László cipészsegédet és több más személy között egy Kellner nevű, éppen Váradon tartózkodó amerikai kapitányt. Ez utóbbi szörnyen kellemetlen volt a román hatóságok számára. Egyébként a támadók közül is sokan megsebesültek, mert a megtámadottak egy része védte magát. Egymaga Waiszlovich Emil összeszurkált hosszú törével vagy tíz suhancot. A nagy külföldi lapok és távirati irodák 46 halottról és több száz sebesültről írtak akkor. Mi az igazság, ma már nem tudhatom. Az események leírásakor – mint említettem az elején – a korabeli sajtóközleményekre, szüleim, ismerőseim személyes élményeire, közöttük Tabéry Géza író, atyai barátom későbbi elbeszéléseire, egykorú és későbbi, e szörnyű napokról írt cikkeire alapoztam. A váradi eseményekkel, külföldi nyomásra, kénytelen volt a bukaresti parlament is foglalkozni. Eltekintve csekély számú bírálótól, aki liberális, demokrata vagy éppen szocialista érzelmeire hivatkozva óvta a kormányzatot hasonló atrocitások eltűrésétől, a többség igyekezett bagatellizálni az ügyet, a sajtótudósításokat rágalomnak minősíteni, téves információnak vagy egyenesen románellenes lázításnak beállítani. Duca (akkor épp belügyminiszter) bejelentette, hogy Cuza professzort eltávolítják az egyetemről. Moşoiu tábornok cáfolta a parlamentben, hogy köze lett volna a zavargókhoz és a zavargásokhoz, Virgil Madgearu honatya (időnként miniszter) beismerte ugyan, hogy a kormány is felelős „bizonyos mértékben”, de kijelentette: Horthyéknak aztán igazán semmi joguk a tiltakozáshoz Budapesten, mivel az effajta „eszmék”, „mozgalmak” és „akciók” fő fészke a jelenlegi Európában éppen Budapest. A *Cuvântul* című lap azt írta, hogy a váradi zavargásokat „Budapestről érkezett száz magyar újságíró és egy Moskovits nevű zsidó kommunista felbujtására követték el” azok a szegény, megtevesztett, békés román diákok.

Szerte Romániában 1927. december közepéig tartottak még, föl-föllángolva, a diákzavargások, tüntetések, diáksztrájkok,

a letartóztatott vasgárdisták szabadon bocsátása és Cuza professzor érdekében. Váradon Lobonţiu prefektus 15-én lemondott. Angol és amerikai diplomaták érkeztek a városba, hogy a helyszínen szemléljék meg a rombolás következményeit, és tárgyaljanak a román kormány megbízottaival a zsidóknak fizetendő kártérítésekről. A magyarok kártérítése szóba se került! Amit láttak, így foglalták össze: halott város, megbénult élet, általános félelem, kihalt mozik, utcák, kávéházak, színház. És a román vasúttársaság, a CFR, súlyosan ráfizet, mert senki se mer utazni, az utasok nincsenek biztonságban.

Ilyen napok előzték meg a mi békés családi karácsonyesténket 1927 decemberében, amelyre homályosan visszaemlékeztem. Akkor, persze, az utcán történekről én nem tudhatam semmit, hiszen háromesztendő voltam. Eközben mínusz 23 fokra süllyedt a szétrombolt, leszegényedett, megfélemlített Holnap Városában a hőmérő higanyszála, s inkább volt akkor Nagyvárad a Tegnap Városa, mint az egyre sötétebbnek tűnő holnapé...

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

KUPÁN ÁRPÁD

A szép egység, amely nem születést, nem fényt, hanem érdemet tekint

Kazinczy Ferenc és a magyar szabadkőművesség

A magyar felvilágosodás kiemelkedő alakja, író, műfordító, irodalomszervező, a magyar nyelvújítás vezére – így jellemezhetjük Érsemjén zseniális szülöttjének, Kazinczy Ferencnek a sokoldalú tehetségét, páratlan nagyságát. Az alábbiakban egy kevésbé ismert, sokáig elhallgatott szerepéről, tevékenységéről számolok be. Miért volt ez sokáig tabutéma, miért tagadták vagy hallgatták el, illetve teszik ezt ma is? A válasz a szabadkőművesség ellentmondásos megítélésében keresendő. Jelen írásomnak nem tárgya és nem célja az ezzel kapcsolatos viták, vélemények ütköztetése, vagy akár valamilyen állásfoglalás megfogalmazása. Inkább arra térek ki, hogyan került Kazinczy kapcsolatba a szabadkőművességgel, mit látott ő benne, mit várt tőle, és milyen szerepet vállalt e mozgalomban.

A Kazinczy szabadkőműves voltát tagadók csupán a jakobinus mozgalommal való kapcsolatáról beszélnek, pedig annak nem sok köze volt a szabadkőművességhez. Maga Kazinczy viszont nem titkolta, hanem számos alkalommal kinyilvánította rokonszenvét, egyetértését a mozgalommal, és későbbi tagsága bizonyított tény. Így visszaemlékezésében feljegyzett egy 1783-ban történt esetet, amikor Pesten néhány ifjú egy este a politika és az irodalom napi eseményeiről beszélgetett. Az egyik fiatal lekicsinylően nyilatkozott a szabadkőművességről. Bolondságnak tartotta, hogy sokan egy olyan titkos társaságba vágyódnak, amelynek céljait, törekvéseit, törvényeit nem ismerik, sőt még a tagjai is alig. Szerinte a legtöbb embert csak a hiúság vezette oda, hogy különbnek látszódjék, mint a másik. Kazinczy leírja saját válaszát erre: „Én pedig, mondám nagy tűzzel, nem ismerek nagyobb szerencsét, mint azt, ha valaki kőműves lehet. Én kimondom, hogy az nem vagyok, de meg nem szűnök mindent elkövetni, ami szükséges, mindaddig, míg azzá nem lehetek. Nem elég-e az a biztatás, hogy ott minden valóság tiszteletben van? Mindenki azt követheti e részben, amit

KUPÁN ÁRPÁD (1938, Dobra) történész, érdeemes tanár. Kolozsváron szerzett történelemtanári diplomát 1958-ban, tanított Zetelakán, Kárászteleken, Mezőtelegden, volt levéltáros, vezetett diákszínjátszó kört, helytörténeti kutatásokat folytatott. Mezőtelegd társmonográfusa, többkötetes ismeretterjesztő közíró, Nagyváradon él. 2009-ben Magyar Kultúráért díjjal tüntették ki.

lelkiismerete javall? Nem elég, ha az uralkodás ellen munkájukban semmi sincs? És hogy ők új tisztelet és kötelességet senkire sem tesznek, de azt, amire mindenki köteles, még szentebbül kívánják? Rossz és érdemtelen tagot semmi társaság nem óhajt, semmi sem tűr. A kőművesség tehát jókat keres, jókat vesz fel. És aztán az a szép egység, amely nem születést, nem fényt, hanem érdemet tekint! Ferenc császár, Mária Terézia férje egy lozsiban egy konziliariussal, egy koncipistával, egy hadnaggal, egy franciscanussal, egy kálvinista és egy rác pappal, s ott felvett süveg-

gel mindenike, s ott mint barát és barát, mint testvér és testvér! Képzelhettek-e istenibb pillanatot, mint az volna, ha őket látnátok a virtus nevében egyesítve.”

Felvetődik a kérdés: honnan ismerhette az ifjú Kazinczy a szabadkőművességet? Valószínű, még eperjesi és kassai patvaristáskodása idején szerezte ismereteit, mert ezekben a városokban akkor már szabadkőműves-páholyok működtek. Bővebbet bécsi tartózkodása idején hallhatott róluk, amikor a kassai tankerület iskolaügyi előadójaként gyakran megfordult a császárvárosban, részt vett az ottani kulturális rendezvényeken, megismerkedett felvilágosult gondolkozású emberekkel. Egy ízben Pesten egy fogadóban szállt meg gróf Török Lajossal, a debreceni kerületi tábla elnökével, aki ekkor *Az erényes kozmopolita* nevű miskolci páholy főmestere volt. Kapcsolatba lépett vele, s ígéretet kapott, hogy a gróf támogatni fogja felvételét. És valóban, 1784. január 16-án felvették a fent említett páholyba. Kazinczy nemcsak páholytag, hanem komolyan tevékenykedő szabadkőműves is lett. Bízott a felvilágosodás eszményének hódító erejében, az emberiség boldogulásának alapjaként tekintette, s ezért mindent megtett. A vallásbeli felvilágosodást a haladás szükséges elemének tekintette, harcolt írásaiiban és a vármegyei közgyűlési felszólalásaiban is a felekezeti türelmetlenség ellen, amit a nemzeti haladás egyik legfőbb akadályának tekintett. Vármegyei hivatalát is azért váltotta fel az iskolaügyi előadói tiszttel, mert úgy vélte, így jobban szolgálhatja a felvilágosodás ügyét.

A haladás egyik fő akadályát a sajtószabadság hiányában látta, s ezért is elszántan küzdött. Síkra szállt minden kiváltság ellen, s így vált tevékenysége mindinkább szabadkőműves jellegűvé. 1785 végén a miskolci páholy megszűnt, mivel II. József császár rendelete csak ott engedélyezte páholyok működését, ahol kormánysházák is voltak. Kazinczyt a páholy kötelékének megszűnése sem távolította el a szabadkőművességtől. Bevitte a szövetségbe öccsét, Lászlót is. Kapcsolatot, összeköttetést teremtett azokkal az írókkal, gondolkodókkal, akikről tudta vagy feltételezte, hogy szabadkőművesek. Így Kovachich Márton Györggyel, a *Mercur von Ungarn* szerkesztőjével, barátságot köt Földi Jánossal, testvéreként fordul Báróczi Sándorhoz, a kiváló testőríróhoz. Nem bizonyított, de Abafy Lajos, a magyar szabadkőművesség legelis-

merőbb történetírója szerint az 1790-ben felélesztett várad-bihari páholy-nak, a Probitate – Becsületesség címzettűnek, amely akkor Álmosdon működött, Péchy Imre bihari alispán és országgyűlési képviselő birtokán, Kazinczy Ferenc is tagja volt.

Kazinczy szabadkőművesi feladatát a lelkek felvilágosításában és a tudás terjesztésében látta. 1790-ben e célból indított Kassán egy „hónapos írást” – „a józan gondolkodásnak, igaz ízlésnek és a magyar történeteknek megsegítésére”. A folyóirat címéül saját szabadkőműves nevét, az Orpheust adta. Különben ez volt az első magyar szabadkőműves folyóirat, amely a profánokhoz (nem szabadkőművesekhez) is szólt, és a szabadkőművesség elveit hirdette.

Erdélyi szemmel nézve, a legfontosabb az Aranka Györggyel való kapcsolata. Egyik, hozzá írt levelében megkérdezte tőle, vajon nem szabadkőműves-e. Az igenlő válasza így reagált: „Arankát szerzetes barátja Orpheus szent csókkal öleli. Érezd szentül, szeretett barátom, érezd, mennyire ragadott el azon támadott örvendezésem, hogy téged nem csak barátomnak, hanem szerzetes atyafiamnak szólíthatlak.” És ezentúl majd minden levelében szólt a szabadkőművesség feladatairól. Íme, hogyan írt 1790. március 25-én Arankához címzett levelében: „Én nekem a kőművesség olyan társaság, amely egy kis karikát csinál a legjobb szívű emberekből, amelyben az ember elfelejti azt a nagy egyenlenséget, amely a külső világban van, amely-

ben az ember a királyt és a legalacsonyabb rendű embert is testvérének nézi, amelyben elfelejtkeznek a világ esztelenségei felől, s azt látván, hogy minden tagban egy lélek, tudni illik a jónak a szeretete dolgozik, amelyben sokkal biztosabb barátot lel, mint a külső világban, amelyben ki-ki igyekszik embertársainak nyomorúságát, aszerint amint tehetsége engedi, könnyíteni, amelyben ki-ki olvasni, tanulni, szerzetes atyafiát munkái, írásai, példák által tanítani tartozik.”

Egy másik, szintén Arankához írt levelében arra biztatja barátját, hogy próbáljon Erdélyben páholyt alapítani: „Ha Te egynéhány egyetértő, meghitt barátot szereznél, aki összeesküdne, hogy nem csak profánnak nem szólna, de még kőművesnek sem, s te nekem hírt adnál, berepülnék hozzátok Erdélybe, s constitualva volna páholyotok.”

A kolozsvári páholy 1791-ben valóban megalakult, de Kazinczy erdélyi utazási terve nem sikerült. Erdély helyett előbb a bitófa, majd a börtön várt rá. 1794-ben, mivel kapcsolatban állt a Martinovics-féle összeesküvés tagjaival, őt is letartóztatták, s december 14-én „felségárulás, lázadás, a trón és az alkotmány ledöntésére s a közbéke felháborítására való törekvés” vádjával halálra ítélték. Rokonainak közbenjárására a királyi kegyelem börtönbüntetésre változtatta ítéletét, s hetedfél évet raboskodott Spielberg, Kufstein és Munkács börtöneiben. Testileg megtörve, lelkierejét megacélozva szabadult 1801-ben.

Ekkorra már a magyar szabadkőművességnek is vége volt, az összes páholyt törvényen kívül helyezték. Kazinczy

ekkor sem tagadta meg szabadkőműves voltát. A *Tövises és virágok* című epigrammagyűjteményében Báróczi-ról, költő barátjáról mint szabadkőművesről emlékezik meg. Horváth Ádámhoz, szabadkőműves testvérehez szoros barátság fűzte, és jó két évtizeddel a páholyok feloszlatása után tőle kérte a „szabadkőműves káté” elküldését, mivel az övé 1794-ben elveszett.

Kazinczy élete alkonyához közeledve ugyanolyan lelkesedéssel ragaszkodott a szabadkőművesség eszméihez, mint fiatal korában. Egy helyen ezt írta: „Óhajtom a szerzet elterjedését, mert meg vagyok győződve, hogy ez a legtökéletesebb oskolája az emberi szívnek.” Kazinczy a szabadkőművéségben egy nemesebb erkölcsiséget, tisztább gondolkozásmódot, minden előítélettől, babonától mentes tudást keresett, s ő olyan ember volt, aki meggyőződéséért, elveiért tudott dolgozni, harcolni és értük szenvedni, elviselni a nélkülözés keserűségeit, a hideg részvétlenséget, az irodalmi harcok igazságtalanságait, sőt még a börtön kínjait, szenvedéseit is.

PÉTER I. ZOLTÁN

Volt egyszer egy Park Szálló

Írásunk címét továbbgondolva, talán reménykedhetünk abban, hogy egyszer még lesz is egy Park Szálló. Jó ideje már, hogy bezárt ez a Fő utca 5. szám alatti, jobb sorsra érdemes szálloda, amely műemléki védelem alatt áll, hiszen szerepel az országos listán a BH-II-m-B-01075 sorszám alatt. Néhány éve védőhálóval borították a homlokzatát, hogy megóvják az arra járókat az esetleges vakolathullástól. De ezzel nem oldottak meg semmit, hiszen sorsa továbbra is bizonytalan. Tulajdonosai nem tesznek semmit a felújítása érdekében. Ennek talán az is lehet az oka, hogy ebben az esetben nem elégséges a homlokzati kozmetikázás, netán annak példás felújítása a műemlékvédelmi követelmények betartásával. A falakon megjelent repedések azt bizonyítják, hogy statikai megerősítésre lenne szükség. Ennek oka, amint azt a szakemberek már rég megállapították: a többi között az 1974-ben végzett földszinti átalakítások, a tartófalak lebontása, a beépített fémoszlopok korrodálása. A helyreállítás sok-sok pénzbe kerülne, amit, úgy tűnik, egyelőre senki sem akar kifizetni. De ne merüljünk el a szakmai kérdésekben, inkább elevenítsük fel a szálloda múltját.

Egy korabeli dokumentum szerint ezen a helyen a premontrei rend egy kis háza állt. A telket 1727-ben Csáky Imre római katolikus püspök adományozott a rendnek, hogy azon konventet és templomot építsenek. Ebből nem lett semmi, csak az említett kis házat építették fel. Ugyanis a premontreiek nehezményezték, hogy ez a hely a Körös közelsége miatt vízjárta terület. 1785-ben a telket eladták gróf Teleki Sámuel „királyi Commissarius öxelenciájának”, s ő felépíttette rajta a mai szálló elődjét, a Teleki-palotát. A főispán nagy és tágas Teleki-palotája kisebb változtatásokkal ugyan, de fennmaradt a 20. század második évtizedéig. A későbbiekben a palotának több tulajdonosa is volt. A 19. század elején gróf Rhédey Ádám tulajdona volt az épület. Az ő idejében, 1834-ben költözött az emeletre a Bihar megyei

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

Nemzeti Kaszinó. Hét helyiséget foglalt el. Nagy erkélyes tanácskozó- és társalgóterme a Fő utcára nézett. Hügel Ottó 1872. évi leírása szerint ezenkívül volt három játszósobája, a színpódium felé néző ablakokkal, egy könyvtára és egy teketerme.

Az épületen barokk stílusjegyek árulkodnak az építés évéről. Földszintjén – a most is látható erkély alatt – boltíves kapubejárat vezetett az épületbe. Az első képeplapon jól látható a palota főhomlokzata.

A 19. század utolsó harmadára a palota gróf Bethlen Gergely, majd a század végére özvegye tulajdonába került. Ekkorra már eléggé elhanyagolt állapotba jutott. A palota mintegy egygyholdnyi területtel együtt



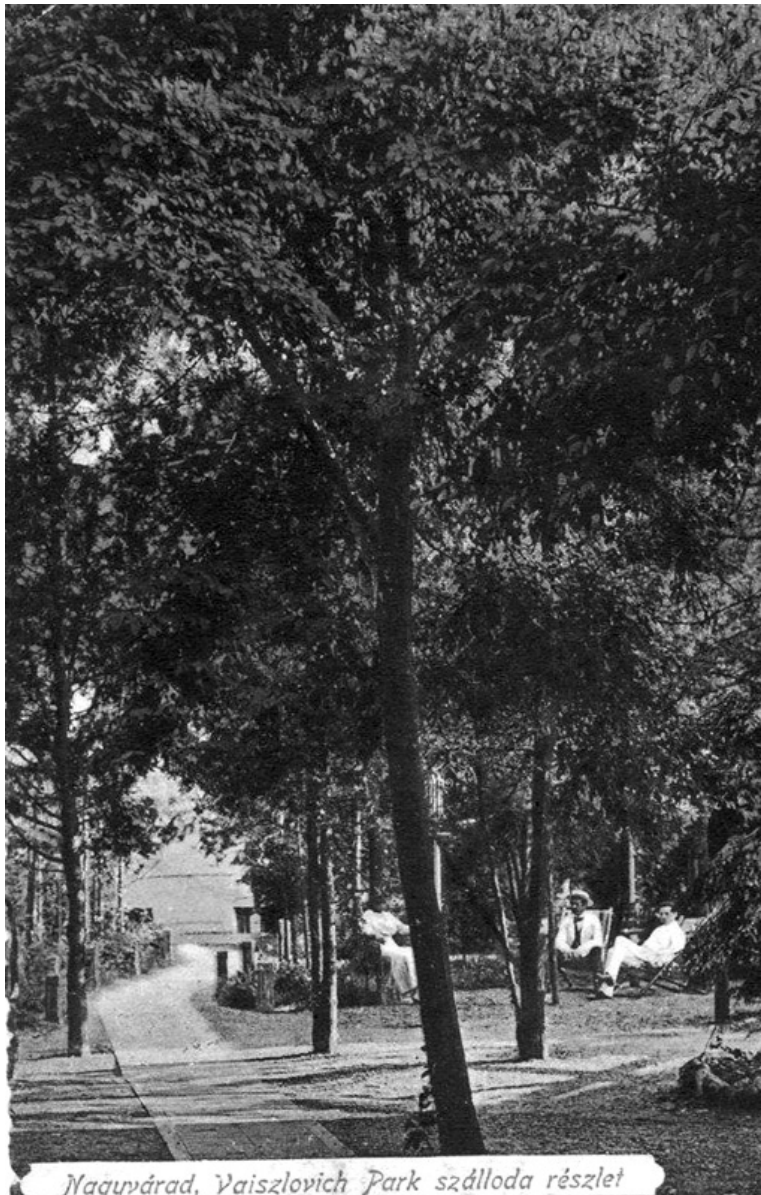
1903-ban már özv. Bethlen Gergelyné kiskorú örököseinek tulajdonában volt.

Tőlük, illetve az adásvételi szerződés aláírásával megbízott ügyvédtől akarta megvásárolni Moskovits József és ifj. Moskovits Mór, 280 ezer koronáért. Ekkor Weiszlovits Adolfné és Heimán Józsefné 20 ezer koronával többet ígért érte. A hagyatéki bíróság az ő ajánlatukat fogadta el, Moskovitsék elestek az üzlettől. Állítólag a vételárat a két asszony attól a Leszámítoló Banktól kölcsönözte, amelyiknél Moskovitsék voltak érdekeltek.

1909 decemberében árverést tartottak a ház és telek Heimanné által birtokolt felére, s Weiszlovits Lajos, a másik házrész tulajdonosának a fia vette meg 280 ezer koronáért. Ezt követően került előtérbe a barokk háznál Weiszlovits Lajos két öccse, Emil és Gyula. (Utóbbiak már Waiszlovichként használták a nevüket.)

A *Nagyvárad Napló* 1914. június 25-i száma szerint: „A Waiszlovich testvérek, Emil és Gyula – akiknek időközben tulajdonába ment át a Bethlenházzal szomszédos Weiszlovits-ház is – évek hosszú sora óta nagy energiával, a haladó modern idők szellemének megértésével tervszerűen arra törekedtek, hogy Nagyvárád kereskedelmi, kulturális és társadalmi életének központjává varázsolják ezt a hatalmas területű házat és udvart. Előbb a Bethlen- és Weiszlovits-ház földszintjét alakították át üzlethelyiségekké, majd gyönyörűen és nagy áldozatok árán parkírozták a kavicsos udvart. Az emeleten garzon lakásokat és pensiót rendeztek be...

1914 tavaszán hozzáláttak az emeleti helyiségek új, modern szállodává való átalakításához. A közfalakat szétbontva 60 kényelmes, szép, modern hotelszobát rendeztek be vízvezetékekkel, villamos világítással, központi légfűtéssel és modern kényelemmel.” Gondjuk volt a berendezés újszerűségére is. Perzsa és indiai szőnyegekkel, indiai hímzésekkel, különleges vázakkal díszítették a szobákat, így azok a megfelelő bútorokkal különleges hangulatot árasztottak.



*A Park Szálló
kertjének részlete*

Az átépítés után teljesen átalakult az épület főhomlokzata. A régiből csak a kovácsoltvas mellvédű emeleti erkély maradt meg. A felette levő egykori nagy méretű timpanon enyhén ívelt volutás díszítésű oromzatba szelődött. Beépítették az erkély alatt levő boltozatos zárt kapualjat is. Az emeleten az egyenes lezárású keretelt ablakok szabályosan követik egymást – akárcsak a Nagysándor József (napjainkban Aurel Lazăr) utcai homlokzaton –, de az alig észrevehetően kiugró sarok-, illetve középrizalit ablakai állógyámokkal alátámasztott egyenes szemöldökkel egészültek ki. Ablakai fölé levélminta, volutás díszítés került. Az épület mindkét homlokzatán nyílik bejárat, ezek kialakítása és díszítése szecessziós stílusú. A főpárkány síkjában megjelent a gyámsor, illetve a fogrova. Az egész homlokzatot attika koronázza.

Egészét tekintve a Park Szálló külső homlokzatára az eklektikus, historizáló stílus jellemző. Az udvari homlokzat, az ottani erkély mellvédje, valamint egyes helyiségek díszítései a szecesszióból ihletődtek. Kertjét romantikus stílusban képezték ki: az idillikusan parkírozott, tágas térség platánjai, gondozott virágágyásai, cementezett útjai, borostyánokkal befuttatott műgrottái külön vonzerővel bírtak, csábították a szállóvendégeket – ahogy az egy korabeli reklámszövegben olvasható. A szecesszióra utal a bejárati ajtó fémdíszítése is. Sajnos a földszinti üzletek utólag kialakított nagy üvegfelületei megbontják a homlokzat stílusességét.



Egy esetleges felújítás során jó lenne visszaállítani az eredeti portálékat.

A Park Szálloda 1915 márciusában nyílt meg, kora elegáns hoteljeként, fürdőszobákat, minden szobában hideg és meleg vízzel ellátott mosdót, központi fűtést kínált a vendégeknek. Árnyas kert, gépkocsigarázs és istálló is tartozott hozzá. Azóta több mint kilenc évtizeden át egyhuzamban a vendégek szolgálatában állt. Igaz, hogy az idők során az egykori elegáns, díszes hotel fokozatosan egycsillagossá vedlett.

*

A Park Szálló egykori tulajdonosa, az aglegény Waiszlovich Emil köztudottan egyenes, igazságszerető férfi volt, de egyben különc is. Dutka Ákos szerint a temetkezési vállalkozó két fia, a gazdasági akadémiát végzett Emil és Gyula kinevelkedett földesúrnak, dzsentrinél dzsentribbnek. Egyénien

A Park Szálló a két világháború között

öltözködtek, angol képűségok lordjai után. Egyiptomba és Indiába jártak vadászni. Válogatták és váltogatták szeretőiket, de disztíngváltak, párbaj-kódexhez igazodó gentlemenek voltak. Számtalan anekdotát és valós történetet is feljegyeztek Emil személyével kapcsolatban. Az alábbiakban ezekből közlünk néhányat.

Amikor a szomszédos Heyman mozi tulajdonosa – aki mellesleg rokona is volt – zöldre festette a szállodának a kertjére néző tűzfalát, Waiszlovich gondolt egyet, és másnap átfestette kedvenc színére, lilára. A mozi-tulajdonos ismét visszafestette a



falat, és ez így ment egy egész nyáron át, a szobafestők nagy örömére.

Waiszlovich Emil gáláns kalandjairól széltében-hosszában meséltek a városban, de ettől ő még a szállodájában a legszigorúbb éretnységnek bizonyult. Nála csak házaspárok szállhattak meg egyazon szobában, a nem legalizált kapcsolatban élő párokat nem engedte be. Ebben állítólag még Károly főherceggel – a későbbi magyar királlyal, IV. Károllyal – sem tett kivételt, amikor megtudta, hogy hölgyvendége volt, kitessékelte a szállodából.

Egyszer tudomására jutott, hogy egy vidéki földbirtokos nem a feleségével, hanem barátnőjével szállt meg a szállodájában. Ezen nagyon felháborodott, majd egy selyem női

bugyogót vásárolt a közeli nőidivatkereskedésben. Szépen becsomagoltatta, majd a következő kísérlévével küldte el a földbirtokos feleségének címére: „Tisztelt Asszonyom! A múltkorában, amikor a férjével együtt megtisztelte szállodánkat, itt felejtett egy intim női fehéreneműt, amit most elküldök Önnek. A legnagyobb tisztelettel, Waiszlovich Emil.”

El lehet képzelni, hogy ezek után mit rendezhetett a földbirtokos felesége. Biztosak lehetünk benne, hogy ezt az affért követően a férj már soha többé

Waiszlovich Emil emléktáblája a családi sírbolt szecessziós stílusú építményén a nagyváradi neológ zsidó temetőben

nem tette be a lábát a Park Szállóba sem a feleségével, sem más hölgy társaságában.

Ha Waiszlovich Emil a vendégeivel erkölcsösnek is bizonyult, ő maga gáláns kalandjairól volt ismert. Úgy hírlett, hogy volt egy albuma, amelyben azoknak a nőknek az ágybeli jellemzését és fényképét gyűjtötte, akikkel előzőleg viszonya volt. Természetesen ez nem maradhatott sokáig titokban, és az úrinők tudomást szerezve róla, nagy kíváncsisággal szerettek volna betekinteni az albumba. De ez csak azok számára volt lehetséges, akik úgyszintén bekerültek az albumba. Ezek után továbbra is titok maradt, hogy kik szerepeltek benne, elvégre aki látta is, nem beszélhetett róla, hiszen ezzel elárulta volna magát, hogy ő is megfordult a szállodás hálószobájában... Arról is szólt a fáma, hogy aki fiúgyermeket szült neki, annak egy házat ajándékozott, de azt előzőleg lilára festette. Más emlékezők szerint kékre.

1927 decemberében Váradon tartották az országos román diákkongresszust. Fasiszta román diákok zsidó tulajdonosok üzleteit és zsinagógákat törtek össze, fosztottak ki. (*Lásd Alföldi Imre Tejfoggal kőbe című memoárjának 8. részét lapszámmunk 54. oldalán.*) Betörték a Park Szállóba is. Waiszlovich Emil ellenállt, ezért egy vasdoronggal bezúzták a fejét. Sokáig élet-halál között feküdt a helyi zsidó kórházban, később nemesfém lappal pótolták a hiányzó koponyacsontot. Miután felgyógyult, sokallta a kórházi számlát, nem akarta kifizetni, mondván ő nem rendelte meg az implantátumot. A bíróság a kórháznak adott igazat, emiatt a szállodás az alkalmazottait szétküldte az országban, és a lehetséges legkisebb pénzürmét, sok ezer 1 banist gyűjtetett

össze, és több zsákban fizette ki a kórházi kezelése költségét.

Waiszlovich Emil nagy magyar volt. Azt regélték, hogy Horthy Miklós 1940. szeptember 6-i bevonulására piros-fehér-zöldre festette a szállodája istállóját, melyben a kormányzó fehér lovát elszállásolták. Állítólag arany patkókat is készíttetett Horthy lovának.

Sajnos nem csak derűs történetek fűződnek a nevéhez. 1944-ben, a német megszállás idején, bár a II. zsidótörvény alapján kivételezettnek számított, szembekerült a megszállókkal. Nem kérte mentelmi jogának felülvizsgálatát, és mivel feltörte lepecsételt lakását, a sárvári táborba internálták. Karakán magatartása miatt összetűzésbe került egy SS-tiszttel, ezért rettenetesen megverték. Félholtan tették fel az Auschwitzba menő tehervonatra, s az utazás alatt meghalt.

Emlékét a nagyváradi neológ zsidó temetőben a díszes családi sírkőre felített fekete márványtábla őrzi családja több mártír tagjának nevével együtt.

Fotóművészek találkozója Nagyváradon

Kultúra

Július elején egy héten át fotóművészek főhadiszállása volt Nagyvárad, itt tartotta idei nyári egyetemét a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz tartozó Országos Szövetsége (Mafosz), s ehhez kapcsolódva a XXXV. Mafosz Szalont is itt nyitották meg. Az eseményről tudósítva TÓTH HAJNAL Horváth Imrével, a MAFOSZ elnökével, valamint Kerekes István fotóművésszel beszélgetett, míg Lennert Géza újvidéki fotóművészt FRIED NOÉMI LUTZA szólaltatta meg.

Sokfelől érkeztek a fotográfusok a Körös-parti városba a jó hangulatú találkozóra: szerte Magyarországról, a Partiumból és Székelyföldről, a Vajdaságból. A nyári egyetem résztvevői bőven találtak Nagyváradon és Biharországban látni és fotózni valókat, érdekességeket. Múzeumokat, galériákat látogattak, megszemléltek Várad műemlék épületeit, bebarangolták a várat, kószáltak érmelléki falvakban és pincesorokon, jártak Püspökfürdőben és a Medve-barlangban, keresztül-kasul a megyében.

A XXXV. Mafosz Nemzetközi Fotóművészeti Szalon vernisszázsát a várbeli fotótörténeti múzeumban ejtették meg. A vendégeket köszöntve a Nagyvárad Vármúzeum részéről Ionuț Ciorba történész méltatta az esemény fontosságát, majd a találkozó házigazdája, főszervezője, Tóth István, az Euro Foto Art Egyesület és a Tavirózsa Fotóklub elnöke üdvözölte a megjelenteket.

Horváth Imre, a Mafosz elnöke szólt arról, hogy a Szalonra 49 alkotócsoporthoz tartozó tag nevezett be, összesen 1126 fotóval. Ezek közül a zsűri 31 alkotócsoporthoz tartozó 92 fotósának 121 alkotását választotta be a kiállításra. Horváth Imre – mielőtt az eredményeket ismertette és a díjakat átadta volna – hozzáfűzte: az egyik szemé sír, a másik meg nevet. Egyrészt szomorú, mert több mint száz fotóklubból csak 49 nevezett be, a többi 51 nem tartotta fontosnak, hogy pályázzon.

Másfelől derűs, mert 49 klub viszont komoly anyagot rakott össze.

Hogy mi a jó kép? Erről vannak különféle vélemények a kompozíció, technika, érzelem, hangulat stb. szempontjából. Horváth hangsúlyozta: jó kép az, amelyik megállítja a szemlélődőt, amelyekre pillantva hosszasan eltűnődik, lényeges, hogy a befogadó mit gondol róla. A Mafosz-elnök fontosnak tartja azt is, hogy a határon túli fotóklubok is aktív tagjai legyenek a szövetségnek. E téren még vannak teendők.

Az alkotócsoporthoz tartozók közül a nevezett képek átlagpontszáma alapján első lett a Biatorbágyi Fotóklub Egyesület, második a Vadvilág Magyar Természetfotósok Egyesülete, harmadik holtversenyben a Mecseki Fotóklub és a Győri Fotóklub Egyesület. A kiállított képek összpontszáma alapján első lett a Biatorbágyi Fotóklub Egyesület.

Az egyéni versenyben első díjat nyert el Herpai Imre (Heves Megyei Fotóklub) *Szellemkép* című alkotásával, második díjat kapott Kiss Imre (Mecsek Fotóklub) *Buszon* című fényképe, harmadik helyezést ért el Maráczi László (Biatorbágyi Fotóklub) *Menekülés* című munkájával.



Különdíjat nyert: Erdélyiné Csorba Edit (Vadvilág MTE) *Mosolyszünet*, Horosnyi Sándor (Duna Fotóklub Egyesület) *A családfő* és Tonomár Mónika (Biatorbágyi Fotóklub) *Gyimesi ritmusok* című fotográfiája.

A zsűrit Haris László, a Magyar Fotóművészek Szövetsége és az MMA tagja; Vajda János, a MAOE Fotóművészeti Tagozatának elnökségi és a Magyar Fotóművészek Szövetsége tagja; Kerekes István, a FIAP kétgyémánt-diplomás fotóművész; Lubomír Schmida (EFIAP, EsFIAP, MZSF), a Szlovák Fotográfusok Szövetségének elnöke; Lennert Géza (EFIAP, MF FSS) Tošo Dabac-díjas fotóművész, a Szerbiai Fotószövetség Művészeti Tanácsának tagja alkotta. Tóth István munkáját szervezői díjjal jutalmazta a Mafosz. Horváth Imre elmondta: a nyári egyetemet és a szalon megnyitóját minden évben másutt tartják. Váradra szíves-örömezt jöttek, hiszen szeretettel hívták, várták a látogatókat, Tóth István vendégváró mentalitása, szakmai háttere is példás.

Tóth István, az Euro Foto Art Egyesület és a Tavirózsa Fotóklub elnöke, Horváth Imre Mafosz-elnök és Dukrét Géza nyugalmazott tanár, helytörténész

A lényeg: miként hat ránk egy alkotás

Horváth Imre fotóművész (EFIAP), a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetségének (Mafosz) elnöke kérdésünkre elmondta: 1983-ban több fotóklub kezdeményezésére alapították a szövetséget, ma száznál több klub tartozik az ernyőszervezet-höz. A Mafosz tagszervezeteiben kétezer független alkotó tevékenykedik. Határon túli tagszervezeteik is vannak: a Vajdaságból, Erdélyből, a Partiumból és Felvidékről. A nyári egyetem jó lehetőség inspirációszerzésre, továbbképzésre, új fényképek bemutatására. Szeretnék, ha a később-



biekben még erőteljesebben a fotóművészetre irányulna a figyelem. Még több workshopra lesz szükség, hogy tudjanak fejlődni mindazok, akik nyitottak az újdonságokra s gyarapítani óhajtják tudásukat.

A fotós nyári egyetem egyik témája az aktfotózás volt. Minden évben gondoskodnak aktmodellről, ez az aktfotózással foglalkozó művészeknek is meg a modellnek is hasznos, akinek így egy teljes hétig folyamatos munkája van.

Horváth Imre eredeti foglalkozása: dísznövénykertész. A kertészeti szakközépiskolában a dísznövénytan-tanára órakon a saját diafelvételei segítségével illusztrálta a növényeket. Mindemellett létrehozott egy fotós szakkört is az iskolában. Horváth Imre így ismerte meg a fotózás alapjait. Később az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének Fotóklubjában az egyik barátjától ugyancsak hasznos tudnivaló-

kat kapott. Később rengeteget tanult Bizaglich Jenő fotóművésztől, aki elődje volt a MAFOSZ-nál. Horváth Imre tevékenykedett keramikusként, újságíróként, nyomdászként, autodiaktaként festészettel is foglalkozott. Jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjában dolgozik, tipográfiai tapasztalatait hasznosítván. Győri Lajos biztatására vállalta, hogy induljon a Mafosz-elnökségért, 2013 óta a szövetség elnöke.

Hogy miként látja a fotográfia jövőjét? Mint mondta: „Ma már szinte mindenkinek ott lapul a zsebében

egy okostelefon. Sokan fotóznak, de kevesen tudnak képet olvasni. Mindeközben persze rengeteg igényes kép készül. A digitális világgal természetesen minden megváltozott. Digitális képhalmazok jönnek létre. Egy műalkotásnál viszont nem az a lényeg, hogy mivel készült, fényképezőgéppel, telefontal, ecsettel, kiskanállal, hanem az, hogy milyen hatást gyakorol rám. Azután lehet majd elemezni, értelmezni fotográfiai szempontból.”

A sors hozza a témákat

Észrevenni az egyediséget és még egyedibbé téve megmutatni azt – vallja **Kerekes István**, a FIAP (Nemzetközi Fotóművész Szövetség) kétgyémánt-diplomás fotóművésze. Kerekes István egyedi módon „fotózta be” magát a magyar fényképezés történetébe: *Yelena* című alkotása, mely egy máramarosi ukrán kislányt ábrázol, bejárta és meghódította a nagyvilágot, hiszen a 2009 júniusában készült portré mind ez ideig hat kontinens 44 országában 339 díjat kapott. Soha egyetlen magyar fotós fényképe sem zsebelt be ily sok elismerést, dupla gyémántdiplomája rajta kívül még egy magyar fotós-nak van a világon. (A gyémánt 2. fokozatot tavaly, 2017 augusztusában kapták meg mindketten, akkor a világon összesen hat fotós-nak volt ez meg, közülük István a legfiatalabb.)

Kerekes István tanár és szabadúszó fotóművész 1977-ben született Marosvásárhelyen, Mosonmagyaróváron él. Érdekes vetített képes előadást tartott a Mafosz nyári egyetemén, a váradi várban, ugyanott, ahol idén januárban a Brassai sajtófotó-pályázat díjkiosztóját rendezték. Hogy ez hogy jön ide? Nos, Kerekes István a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének pályázatán is tarolt, ő nyerte el a Brassai-díjat, mellékesen szociofotó kategóriában is első lett.

Elsősorban természetfotókat, az utóbbi esztendőkből portrékat és szociofotókat készít. Fotográfiai afféle mágikus realista mesélős képek. Némelyik figura jól beleillene valamelyik Kusturica-filmbe, egyes portréi pedig akárha egy Dosztojevskij-nagyregényből lettek volna elővarázsolva. Vidám, pajkos vagy szomorú, a nyomorúságba beletörődő arcok,

ragyogó gyermektekintetek, megkérgegedett, az élet néhány próbáján már átevic kélt emberek, máramarosi liturgiák és mindennapok, Küküllő menti életképek, tájak és állatok láthatók fotográfiáin. Mindegyik kép egy-egy mese, olykor ballada, s mind-egyiknek megvan a históriája.

Kerekes István 1996-ban kezdte az egyetemet Kolozsváron, testnevelés szakon. Az első egyetemi évektől kezdve egyre jobban érdekelte a fotózás. Szeretett volna jobban elmélyedni a fotografálásban, s az is foglalkoztatta, hogy valaki érdemleges szakmai véleményt mondjon a képeiről. Marosvásárhelyen az '50-es évektől létezett fotóklub, viszont Kolozsváron nem működött ilyen. Ajánlották, keresse meg a nagyváradi Tóth István fotóművészt. Úgy is lett. Tóth István és még néhány fotós társa korrektül elmondta a véleményét, megosztott vele pár gondolatot, megfontolandó, hasznos ötletet. Húsz éve, hogy fölverték a kapcsolatot, '98 őszén Kerekes tagja lett a Tavirózsa Fotóklubnak. 2002-ig volt tavirózsa, azután visszakerült Marosvásárhelyre, majd 2007 nyarán Mosonmagyaróváron telepedett le. A kilencvenes évek végéig csak természetfotókat készített, ez vonzotta. A nemrégiben elhunyt váradi fotóművész, Constantin Dancoglu mondta egyszer neki: „Meglátod, egyszer szociofotókat és portrékat is készítesz majd.” Eljött annak is az ideje. „Jártamban-keltemben, miközben természetfotókat készítettem, az utak falvakon, tanyákon vezettek át, és felfigyel-



tem különféle helyzetekre, emberekre, érdekes arcokra. 2004 óta pedig már tudatosan foglalatokodok portrékkal és szociofotókkal. Hat éve már abszolút ez érdekel” – mesélte.

Hogy miként gyűjti be a témáit? Maros, Fehér és Kolozs megye tökéletesen megfelel témaforrásul, inspirációként. Mosonmagyaróvár környékén és Ausztria burgenlandi részén inkább természetfotókat készített. „Két-három hónap elteltével ki vagyok éhezve arra, hogy errefelé jöjjenek. Mindig találok egyedi dolgokat, ez előrelelndít. Veszem a térképet, kinézek valami helyet és utazok. Az eldugott, isten háta mögötti helyek vonzanak leginkább. Sétálok jobbra-balra, mindig rálelek valami egyedire.”

Jelenleg a Mafosznak és a Magyar Természetfotós Szövetségnek tagja, viszont egyik fotóklubhoz sem tartozik. Hogy mit jelentenek neki a rangos nemzetközi díjak, a temérdek elismerés, amit az elmúlt évek során sikerült elnyernie? Úgy gondolja, minden díj munkájának pozitív elismerése, s ez jó érzés, ösztönző hatású. Hatéves korától sportolt, folyamatosan versenyzett is majdnem húsz évig, úgyhogy szereti a megmérettéseket. A fényképészet területén is. „Volt úgy az első évekből, hogy



pályáztam valahová, és még csak nem is került képem a falra. Nulláról kezdtem. Kitartás és folyamatos témakeresés gyümölcse az, amit elértem. Próbálok olyasmiket fotózni, amit más még nem, meg nem úgy, ahogyan én.”

Amúgy főállású testnevelő tanár. Rengeteget hívják zsűrizni különféle pályázatokhoz. Dolgozhatna csak fotósként, például fotóriporterként, az MTI-től is kapott felkérést. Valahogy mégis így alakult. Az iskolaigazgató kérte, hogy maradjon. S amikor teheti, fényképez, a nyarakat jól ki lehet használni. Beszélgettünk arról is, mennyit változott néhány év alatt a fotózás a digitális világban, az okostelefonok korában. Ki tudná megmondani, vajon naponta hány millió felvétel készülhet? Kerekes István szerint „fontos

meglátni az egyedit, megörökíteni és még egyediben megmutatni.” Ma-napság nagyobb a kihívás, a verseny. Egy fotópályázatra 80-90 országból jelentkeznek, beérkezik egy képtömeg, s annak az ötven százaléka megfelelő. Régen unikum volt a fényképezés. Most szinte mindenki fotózik valamilyen módon. Úgy véli, ennek ellenére mégsem hígult fel a szakma. Jó, hogy ennyien fotóznak, megvan az értelme az egésznek, hiszen mindenki bemutatja a látásmódját. István régebben diapozitívo-

kat is készített. Abba nem lehetett belenyúlni, utólag javítgatni, korrigálni. Ennek köszönhetően megtanulta, hogyan hozzon létre tökéletes képkockát. Ezt a tapasztalatot most is kiválóan tudja hasznosítani. Egyébként 2006-ban lett először digitális fényképezőgépe, addig analóg gépet használt. A családjában csak az édesanyja fényképezgetett hobbiszinten egy régi Smenával.

A szociofotókról rengeteget lehet ám beszélgetni. Történt egyszer Székelycsókán – kicsiny település, két-három magyar lakossal, a többiek mind romák –, az egyik kuli-pintyóban: ült a földön egy öregasszony, akinek olyan hosszú haja volt, ami nemhogy a bokájáig ért, hanem még utána is kacskaringózott egy darabig, s ugyancsak a földön, a hajkorona végén ücsörgött egy macska. Ezt a csudáságot rögvest le kellett fotografálnia. Csakhogy hirtelen előkerült néhány jól megtermett cigányember, akik nem konditeremben izmosodtak meg, s fenyegetően léptek felé. Hiába próbált velük egyezkedni, oda kellett adnia a filmet. Ez a kép csupán az emlékezetében maradhatott meg.

Ezután jó néhány évig nem járt roma tanyákon, de egyszer újból elkezdte. Kicsi kolóniákat szokott fölkeresni. „Bementem veszélyesnek mondott tanyákra, s amikor meséltem a környékelieknek, azt mondták, nem létezik, hogy oda egyedül bejutottam és kijöttem épségben, pedig ott jártam, igen.”

Egy másik alkalommal nagyidő érkezett, és István nem a falu felé vette az irányt, hanem a cigánysoron húzódtott be az eresz alá a vihar elől. Látja, néhány férfi egy lovat tuszkol gyorsan befelé a házba. Kérdi tőlük, miért viszik be a lovat. Hát azért, mert három családnak van ez az egy lóva, nagy kincs a paripa, s nem akarják, hogy baja essék. (Le is fényképezte a





lovat a kunyhóban, a fotográfiát a Brassai sajtófotó-pályázat kiállításán láthatták is a váradiak.)

Egy másik alkalommal cigányasszony jósolt neki a tenyeréből. Nem nagyon hitt benne, de amikor megmondta István-nak, hogy melyik évben milyen betegség miatt műtötték az édesanyját, azért eltöprengett a jóstudományon. A cigány-asszonyok meg tudják mondani azt is, melyik csemetében van jóstehetség, melyik kislányból válhat jövendőmondó. Az egyik ilyen is bizonyított. A kislány mellé telepedett a kaka-

sa, a gyermek nagy barátságban volt a madárral, beszélgettek is egymással, ki-ki a maga nyelvén. Addig nem törődött a látogatóval a kakas, amíg a lányka oda nem sűgött pár szót a madarának, s az támadón röpiült a fotós felé. A nyári egyetemen meg is mutatta a jós lányka fényképét, aki-nek valóban nem hétköznapi a tekintete.

*Kerekes István:
Amina, az afgán lány*

Előfordult, hogy István egyik városból a másikba utazott, ám meglátott a busz ablakából egy koldusasszonyt a gyermekeivel. Az egyik gyerkőcnek az arcvonásai különösképp fölkeltek a figyelmét. Leszállt a buszról, utánuk ment, meg is találta őket, s mivel segített valami orvosságot beszerezni a közeli patikában, az asszony megengedte, hogy lefényképezze őket.

Sokat kószál Máramarosban is. Ünnepnapokon, ortodox szertartásokon is többször fényképezett. A számára világhírt hozó *Yelenára* szintén egy máramarosi falucskában talált rá. Megpillantotta, ahogy hintázik a veranda mellett, s tüstént magával ragadta a kislány tiszta tekintete, a lelki szépséget, tisztaságot sugárzó szempár, a mosolya. A nagymamával beszédbe elegyedett, s az megengedte, hogy lefényképezze az unokáját. Amikor egy másik alkalommal újra arra járt, a nagymamát – akivel összebarátkozott – is le akarta fotózni, aki szépen felöltözött népviseletbe, de a néni lánya már nem volt olyan barátságos. István szeme láttára, füle hallatára összeveszett a két asszony. Egyébiránt a nagymama azt mondta, ők ukránok, a lánya romának vallotta magát.

Csavargásai során elgondolkodtató pillanatokat, életképeket sikerül lencsevégre kapnia. „A sors hozza ezeket a témákat” – jegyezte meg István. A falusi élet, a hagyományok a mindennapokban szintúgy a kedvelt témái közé sorolhatók. A városi zsidóság, az urbánus környezet nem vonzza. Mint ahogy az sem, hogy minden évben legyen egyéni kiállítása. „Nem zavar, ha nincs.” 2013-ban *Elmúló valóság* volt a címe egyéni tárlatának, idén márciusban pedig *Életmesék* címmel nyílt kiállítása Mosonmagyaróváron. 2014-ben jelent meg albuma. A *Földgömb magazin* egyik szerzője, fotográfiákat és rövid képszovegeket is publikál a lapban.

Kerekes István képei azért varázslatosak, mert emberábrázolásain tükröződik a megörökített ember lelkivilága. Szociófotói tűnődésre készítetik a szemlélőt. Alkotásai a honlapján – www.kerekesistvan.com – megtekinthetők.

Beszélgésünk végén elmondta még: sosincs konkrét következő terv. Keresni kell a témákat, rábukkanni, mi az, amit érdemes lefotografálni. Váradi látogatása előtt két nappal az

Aranyos folyónál kóborolt. Beszélgett egy tehénpásztorral, akinek hatvan jószágot kell gyakran átvinnie a folyón. Még visszatér oda, hogy lefényképezze a folyón való átkelést. Hétvégére pedig egy Hargita megyei gáborcigány esküvőre kapott meghívást. Szóval gyűlnek, gyűlnek tovább az embermesék...

A fotográfia újvidéki nagykövete

Ugyancsak jelen volt a Mafosz-találkozón **Lennert Géza** újvidéki fotóművész, vele a nagyváradi városban beszélgettünk. Előzőleg vetített-képes bemutatót tartott. A 31 perces, zenés, 360 képből álló anyagban láthattak a kollégák víz alatt készült aktokat és naturista fotókat is. A víz alatti fényképezés és az aktfotózás ugyanis az alkotó két fő tematikája. „Naturistának vallom magam gyakorlatilag, lelkileg nudistának. A kettő között az a különbség, hogy a nudista bárhol levetkőzik, nem érdekli, hogy öt méterre mellette egy felöltözött társaság van, vagy a saját társaságában hárman meztelenek és öten fölöltözöttek. A naturista viszont ezt szigorúan elkülönítve teszi, egy bekerített strand keretében, ahol felöltözöttek nem mászkálnak és nem is jöhetnek oda nézelődni” – magyarázta.

A víz alatti fotózás úgy adódott, hogy gyermekkorában kapott egy maszkot, amivel a víz felszínén úszott, és nézte, hogy mi történik a víz alatt. Közben elkezdett fotózni, és amikor



már stabil, jó fotós volt, ismét kapcsolatba került a búvárkodással. Újvidéken néhány barátjával együtt újraalapították a Danubius búvárklubot; a klub azóta négyfelé oszlott, de ma is működik.

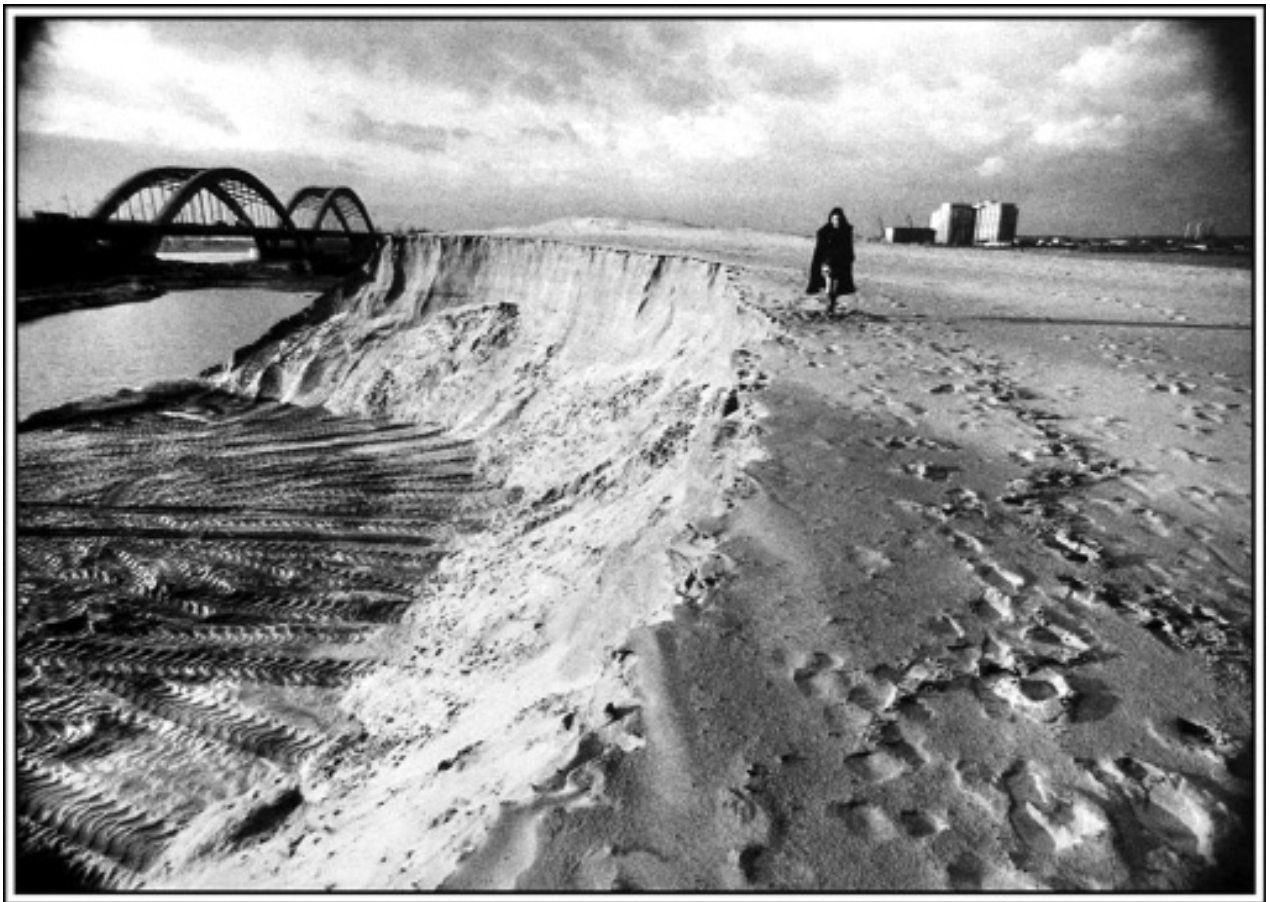
Lennert Géza 22 évig búvárkodott: „Ott is vannak különböző fokozatok, amelyeket az ember munkával, szorgalommal, tanulással és gyakorlással elér, úgyhogy én háromcsillagos CMAS (Confédération Mondiale des Activités Subaquatiques – Víz alatti Tevékenységek Világszövetsége) búvár lettem, a következő lépés az oktató, de az nem akartam lenni, mert az már kötelezettségekkel jár, míg a háromcsillagos búvárnak mindent szabad, de semmit nem muszáj. Csoportokat vezettem búvárkodni, tanfolyamokat is tartottam, csak nem vizgáztattam. Miután megtanultam palackkal is búvárkodni, tehát sűrített levegővel, s nem oxigénnel, ahogy mondják,

ugyanis sűrített levegő van a palackban, kétszáz bar nyomáson induláskor, akkor ismét rájöttem, le is kéne fényképezni, amit látok a víz alatt. Vettem egy német Ewa-Marine víz alatti fényképezőgépet, ami egy nagy nejlonzacskóra hasonlít, vastag és rugalmas anyagból van, és egy gumikesztyű van benne, azzal lehet a gépen minimálisan valamit állítani.” Bár a tokkal elvileg tíz méterig lehet lemenni a víz alá, a „legmélyebb” fotóját 18 méter mélységben készítette el. „Természetesen egy aktot, egy elég korpulens nőt, aki a vízen kívül nem is néz ki igazán jól, de a víz alatt

nagyon jó volt, és szépen tudott búvárkodni, olyan volt, mint egy sellő, ezért érdemes volt a 10 métert is áthágni, és 18 méteren készíteni felvételt” – mesélte. Ez sem „palackos” kép volt, víz alatti aktjai mind levegővétellel készültek. Fotózás előtt megbeszélték, mit csinál a fotós és a modell a víz alatt, majd nagy levegővétellel lemerültek. Így egy-egy felvétel készülhetett el, majd újabb egyeztetés és merülés következett.

A palackos víz alatti felvételei már egy kemény alumínium fényképezőgép-tokkal készültek, a küsnachti (Zürich elővárosa) René Hugenschmidtől rendelt egy tokot víz alatti fényképezéshez. Nevetve idézi fel, hogy a feleségével megjelentek nála, a tulaj azt hitte, hülyéskednek vele, hihetetlennek tűnt, hogy valaki Jugoszláviából rendel egy ezer márkás fényképezőgép-felszerelést. El kellett döntenie búvárkodás

előtt, hogy embert, tehát bűvár kollégákat akar-e fényképezni a víz alatt vagy élőlényeket. Ha élőlényeket, amelyek általában aprók, akkor egy makroobjektívet kellett a gépre tenni, meg a vakut úgy rászerezni, hogy lehessen fényképezni, ha viszont bűvárokat, akkor nem vaku kellett, hanem egy széles látószögű objektív. Ahhoz, hogy valaki jó víz alatti fotókat készítsen, nem elég az ötezer eurós felszerelés, tudni kell fotózni is, szögezte le a szakember. Ez ma, akárcsak az ejtőernyőzés, divatsport lett, általában 50 eurót kérnek egy merülésért, ezt nem mindenki



engedheti meg magának. Lennert Géza 22 évet bűvárkodott, kétszáz órát merült, de kinőtt ebből, mikor nagypapa-korba lépett. „Nem a nagypapáknak való a bűvárkodás” – mondja nevetve, majd hozzáteszi: Leni Riefensthal 82 éves korában tanult meg bűvárkodni, s utána csinált 2000 óra merülést...

Miután a víz alatti fotózásról elbeszélgettünk, rákérdeztünk a gyakorlati naturizmusra is. „Az alapszabály az, hogy egy naturista strandon az ember nem veszi elő a fényképezőgépet és kezd el fényképezgetni, mert ezért általában agyonverik. És jogosan. Ez nem jelenti azt, hogy a naturista strandon nem készülnek felvételek. Nagyon sok készül, de úgy, hogy én fényképezem a barátaimat, az ismerőseimet, ők fényképeznek engem, a családomat, egymást, olyan embereket, akikkel megbeszéljük, hogy most készítünk valamilyen fotót, akik hajlandók ebben közreműködni, akik nem túl

szégyellősek, de miért is lennének...” – mesélte.

Szeged mellett, Sziksóstón minden évben egy úgynevezett naturista művésztabort szervez dr. Sándor János, a sziki naturista kemping tulajdonosa. „Rájött, sok művész jár a kempingbe, és az évek során megismerkedett ezekkel az emberekkel. Néhány hete volt a 13. művésztabor, ezekből csak kettőn nem vettem részt, a többin mind ott voltam. Egyrészt dokumentálom a tábor eseményeit, ahol szobrászok, festők, grafikusok, zománcművészek csinálnak



Lennert Géza fotója

különböző szép dolgokat, másrészt én magam is próbálok alkotni, van egy nagy sorozatom, ami családookról, barátokról, emberekről, társaságokról szól. Ott van egy fal, az az állandó kulisszám, egy családot odaállítok anyaszült meztelenül, felém fordulva, kézen fogva, csinálók róluk egy fotót, utána megfordulnak, úgy, hogy aki baloldalt volt, az jobboldalt legyen és mindannyian háttal, csinálók egy másik fotót, azt a kettőt összerakom és ebből lesz egy végső eredmény, ami egy szociofotó, azt jelenti, hogy mi 2018 júniusában így néztünk ki. Nem akar ennél többet mondani, de ezzel valójában mindent elmond, mert ahány ember, annyiféle, vannak kövér emberek, sovány emberek, szép emberek, csúnya emberek, a legkülönbözőbb párosításban és kombinációkban.” Már 130-140 ilyen fotója készült, alanyai között volt már takarítónő, a szegedi egyetem tanára és a heidelbergi fizikai intézet igazgatója is.

Mivel az 1990-es évek végén újságíróként ismerkedtünk meg, adja magát a kérdés: a fotózásból mennyire következett a sajtó? Mint kiderült, kis kanyarral: végzettségéhez kötődően éppen műanyagipari kisüzemet készült nyitni, mikor a *Jó Pajtásban* megjelent a pályázat, hogy fölvesznek fotóriporter-újságíró gyakornokot. Megpályázta az állást, nyolc emberből őt vették fel, mint később kiderült, azért, mert neki volt fényképezőgépe alapnak, a többieknek nem... „Azt mondtam, amíg nem vesznek, addig használok a sajátomat, ez öt évig tartott, utána valóban beszereztünk rendes gépeket a *Jó Pajtásba*, úgyhogy nem jártam végül ezzel nagyon rosszul. Ott ragadtam, elkezdtem mint fotóriporter-újságíró gyakornok, noha volt már hat év munkaköröm, de azt mondta a főnök, Mucsi Józsi bácsi, hogy fiacskám, a pályázatot gyakornokra írták ki, most majd leszel hat hónapig gyakornok, fél lábon állva, ha kell, vagy nem tudunk fölvenni, és akkor valaki mást kell választani. A különbség abból állt, hogy kisebb volt a fizetésem hat hónapig. Ott ragadtam 32 évre. Ez idő alatt voltam kerti törpe kivételével az égvilágon minden, főszerkesztő is, meg mikor kiváltunk a nagy kiadóból, mint magánvállalat, akkor igazgató is voltam. Később a legnagyobb privatizáció idején minket visszaállamosítottak, aztán eljött az az idő, hogy betöltöttem a 61. évemet, megvolt a 40 év munkaköröm, s akkor szépen elmentem nyugdíjba. Azóta a fotó tölti be részben az időmet, de már nem annyira a fotózás, hanem a zsűrizés, szervezés” – meséli.

Nemrég a Magyar Fotóművészek Világszövetségének szervezett találkozót Újvidéken, ahol a vajdasági fotósokkal jöttek össze, a nagyváradi fotóklubot is összehozta a zágrábival, a belgrádival, az újvidékivel, a szentesieket szintén a zágrábiakkal, az eszéki fotóklubot az újvidékivel. „Tóth Pista kitalálta, én vagyok a fotográfia nagykövete, kinevezett engem, egy ilyen nem létező titulust adott” – mondja nevetve, majd hozzáteszi: mindig az volt a véleménye, hogy egy fotós szervezetben nem biztos, hogy a legjobb fotós kell legyen az élen, hanem valaki, aki szervezni tud.

S ha már szervezés, felidézi, amikor először járt Váradon, a vár még romhalmaz volt. Látszik, hogy kultúrával akarják megtölteni, de kérdéses ennek sikere, hacsak nem hozzák busszokkal a nézőket. Rögtön hazai példát mesél: „Újvidéken van egy szerb Nemzeti Színház nevű intézmény, ami szerintem kongana, ha nem lenne néhány nagyon jó szervező, akik országszerte szervezik a közönséget, és busszal hozzák őket. Hogy mibe kerül, az más kérdés, de kultúrát adnak az embereknek. Nem szabad megkérdezni, mennyibe kerül, kifizetődik-e. Mindenképpen érdemes. Bármely fajtáját és bármennyibe kerül, a kultúrát támogatni kell, különben nem lesz kultúra, s ha nincs kultúra, akkor meghal a társadalom. Így is túl sokan mennek el külföldre, de ha még kultúra sincsen valahol, akkor még többen. Ez az, ami valamennyire vissza tudja tartani az embereket.”

Azt is Tóth Pista „kotyvaszotta ki”, hogy Kínában volt egy találkozó a világ száz neves fotóművésze és kínai kollégáik között. Meghívták Lennert Gézát is a találkozóra, azonban „csak” Lhászáig, Tibet központjáig jutott. „Lhászában engem az orvosok gyorsan összepakoltak és hazaküldtek a szívem miatt. Nem is tudom, hogy jól jártam vagy nem, mindenesetre Lhászából láttam elég sokat, és az tetszett is. A többiek továbbmentek, sokkal magasabb helyekre. Lhásza Gonggar repülőtere 3600 méteren van, egy mély völgy legalján, ott folyik mellette egy folyó, amit úgy hívnak, hogy Csangpo, ami később lefolyik Bangladesbe, és ott már úgy hívják, hogy Brahmaputra. Egyébként 150 kilométeres körzetben van a forrása Ázsia öt legnagyobb folyójának, mind Tibetből indul, az egyik keletre megy, a másik nyugatra, a harmadik délnek, és befolyják egész Kínát meg Bangladesht, Pakisztánt; minden onnan ered Tibetből” – idézte fel a rövidre sikeredett látogatást. A fotóművészeket 25-ös csoportokra osztották, mindegyiknek volt saját orvosa, sofőrje, két minibusza, két dzsipje, és az orvosok megfigyelték az embereket az első naptól kezdve. „Azt hiszem, a pekingiek nem tudták, milyen veszélybe sodortak minket azzal, hogy odavittek Pekingből öt óra alatt 80 méter tengerszint feletti magasságból 3600-ra. Viszont a tibetiek tudták, ezért nagyon figyeltek minket. Engem is kiszúrtak, meg még néhány embert, kérdezték, volt-e valami bajom, mondtam, igen, voltam orvosnál, itt vannak a papírok. Katéterezték a szívemet, megvizsgálták, de azt mondták, itt is meghalhatok, ott is meghalhatok, mindegy, nem vagyok különösebb veszélyben. Azért bevittek a katonai kórházba, az orvos megvizsgált, nézegetett, hümmögött, elkezdett írni apró kínai jelekkel. Az A4-es papírt föntről teleírta, mondom: kész. De nem, megfordította és a másik oldalát is teleírta. Este összeült a nagytanács, azt mondták, holnap bepakolnak egy repülőbe, és visznek vissza Pekingbe, mert ha itt meghalok, őket kivégzőosztag elé állítják, és azt nem szeretnék megkockáztatni. Mondtam, megértem... Úgyhogy a Himaláját a gép első osztályának ablakából fényképeztem.”

S hogy mik a tervei? „Tudod, hogy van, aki tudja, az csinálja, aki nem tudja, az irányítja, aki irányítani se tudja, az meg zsúrizi (nevet). Van három unokám, volt egy csőtörésem a házban, törtük a betont három napig, új csöveket húzgál-

tunk. Közben a legnagyobb unokám a háromból, az öt éves, bárányhimlőt kapott, nekem indulás előtt úgy begyulladt az egyik ujjam, hogy néztem már, a baleseti sebészetten levágják azonnal, vagy próbálják megmenteni. Van dinamika... Hazamegyek, két napot otthon leszek, aztán megyünk Görögországba; mikor onnan visszajövünk, talán a feleségemmel is találkozom. Távházasságot élünk, ő Ausztriában dolgozik, mert 50 évesen munka nélkül maradt, úgyhogy majdnem tíz éve Németországba és Ausztriába jár dolgozni. Ez van. Néha fotózok is egy kicsit...”

LENNERT GÉZA 1952. augusztus 24-én született Budapesten, de kisgyermekkorá óta Szerbiában él. 1978-ban vegyész-technológus üzemmérnöki képesítést szerzett, közben kitanulta a fényképezetet is. Volt az újvidéki televízió operatőr-asszisztense is, 1981-től a Jó Pajtásnál dolgozott. Fényképezéssel 1969 óta foglalkozik, kiállításon 1971 óta szerepelnek munkái, mintegy 50 önálló tárlata volt, és 500-nál több zsűrizett kiállításon szerepeltek képei. A kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeum alapításakor a művészeti tanács tagja volt, az újvidéki Branko Bajic Fotóklub és a Jugoszláv Fotósövetség elnökségének is tagja volt, majd a szerbiai és vajdasági fotósövetségek művészeti tanácsának szakértője. Jelentős szakembere a víz alatti és az aktfotózásnak.

Pásztor Anna A és B oldala

Tanca Norbert rendező az Álmatlan című filmről

Az Anna and the Barbies zenekar véletlen és félig véletlen találkozások eredményeképpen ezer szállal kötődik Nagyváradhoz. A zenekar menedzsere, Dénes Adél a váradi Moszkva kultúrkocsmában volt rendezvényszervező, ott ismerkedett meg az együttessel, és ennek a találkozóknak a folyománya, hogy ma már a zenekar menedzsere. Az együttes a Fővárosi Nagycirkuszban 2016 novemberében szervezett nagyszabású lemezbemutató koncertjét az a Szabó K. István rendezte, aki több évig volt a nagyváradi Szigligeti Színház prózai társulatának művészeti igazgatója. És, mint nem kis meglepetésünkre kiderült, a koncert kapcsán készült film, az *Álmatlan* egyik rendezője is egy váradi fiatalember, Tanca Norbert. Vele beszélgettünk.

– Nagyváradi születésű vagyok, itt laktam 12 éves koromig. Ősgenerációs adys vagyok, édesanyám is az Adyba járt, nagyapám az Adyban tanított. 2002–2003-ban mentünk át Magyarországra édesanyámmal. Úgy alakult, hogy mindig olyan közegbe kerültem, hogy vagy zenészekkel voltam együtt sokáig, vagy képzőművészek voltak a baráti körömben, így bontakozott ki az, hogy mi lesz majd, ami engem hosszú távon érdekel. Magyarországon elkezdtünk egy online zenei híroldalt vinni, ami mindenféle underground zenével foglalkozott, ez volt a *gettoradio.hu*, amit később néhány szerkesztővel átdolgoztunk egy *Blazing Magazine* nevű kiadvánnyá, ami négy számot ért meg. A későbbiekben eldöntöttem, hogy dokumentumfilm szakon szeretnék továbbtanulni. Magyarországon erre több lehetőségem is volt, végül a BKF-en (*Budapesti Kommunikációs Főiskola – szerk. megj.*), amit Kepes András vezetett akkoriban, kommunikáció alapszakon specializálódtam elektronikus médiára. Nagyon sok órát hallgattam Vágvölgyi Andrásnál, Németh Pirosnál és a magyar szakma más legendáinál. Úgy kerülünk később vissza Nagyváradra, hogy egy fiatalkori magyarországi barátomnak az édesapja a Kispál és a Borz

dobosa volt nyolc évig. Mivel én hip-hop előadókkal és mindenféle zenészekkel készítettem épp mozgóképes riportsorozatot, felmerült, hogy megpróbálnánk ebből egy tévéjáték hosszúságú dokumentumfilmet készíteni, ami 50-55 perc. Ezt megpályáztuk a Mecenatúránál Muhi András irodáján keresztül, majd ezzel párhuzamosan elkezdtünk videoklipeket, arculati elemeket gyártani zenekaroknak, így kezdtük felépíteni a szolgáltatási körünket. És pont amikor itt jártunk Nagyváradon, a Moszkvában, akkor ismertem meg Dénes Adélt; ő később, az Anna and the Barbies váradi koncertjét követően, miután Budapestre költözött, ennek a produkciónak a menedzsere lett. Mivel ő emlékezett arra, hogy mi mivel foglalkozunk, már Budapesten jutott eszébe, hogy milyen jó lenne, ha ezt a cirkuszi nagykoncertet valamilyen formátumban elkészítenénk. Nekik az volt az alapötletük, hogy legyen ebből egy renghagyó koncertfilm. A film rendezőjével, kollégámmal, Porkoláb Norberttel úgy láttuk, ahogy haladtunk a munkával, és az első vágatokat megmutattuk Annáéknak, akik nagyon jól reagáltak a mi stílusunkra, hogy mi lenne, ha ebből egy egyedülálló termék lenne a magyar és a közép-európai filmpiacon. Ennek nem igazán van



hagyománya ebben a régióban, se Magyarországon, se Erdélyben, se Románia területén, de még Nyugat-Európában is kevésbé. Ez egy olyan szerzői dokumentumfilmes megközelítés, amit a nagyobb, világszintű ismertségű zenekarok akkor rendelnek meg maguknak, amikor már van mögöttük némi szárazanyag-tartalom, ami valamilyen tényfeltárást, okfejtést vagy másféle dokumentarista megközelítést már megenged. A munka felénél járva elkezdjük azt nézni, hogyan lehetne ezt a filmet dramaturgiailag úgy felépíteni, hogy akár jobban bele lehessen csempészni Pásztor Anna alkotói személyét – tehát nemcsak a színpadi jelenlétét, hanem a belső gondolatvilági asszociációit, amelyeket ő nem feltétlenül hoz felszínre, vagy épp teljesen más képet mutat magáról a médiában. Ezzel gyakorlatilag egy A és egy B oldalt szerettünk volna képezni Annáról, amihez ő mindig tudott asszisztálni.

– *Hogyan készült a film?*

– Vannak a koncertrészekre épülő, különböző módon editált, vizuálisan és digitális alkotóművészeti technikákkal módo-

sított, megvágott számok, amelyekhez készülték szabványinterjúk, ezek egy bizonyos ponton kulminálnak, ebből még jobban megismerjük azt, hogyan vannak felosztva az erőviszonyok meg a szerepkörök ebben a zenekarban. Erre épül Anna személyiségének a tükre, ami egy szabad asszociációs játék volt. Bezártuk Annát egy süketszobába másfél órára, hogy adott szavakra, képekre vagy a benne lévő feszültségekre reagáljon, és kötetlenül tudjon erről beszélni. Az utolsó részben ezeket az asszociációkat összefűztük filmetűdökre. És ez a produkció annyira sokszínű, hogy megengedte, a megszkottnál elrugaszkodottabb módon közelítsük meg. Annáéknak nagyon tetszett, gyakorlatilag közösen írtuk meg ezeknek a korábban említett

asszociatív részeknek a vázlatait, hogy hogyan nézzen ki, hová akarunk vele menni és kinek szánjuk. De ha elkészül egy ilyen anyagod, akkor rájössz arra, hogy ennek a közönsége nagyon be van határolva. Nekünk a forgalmazónk azt mondta: ha gyártasz egy filmet, az az alapvető folyamat, de hogy utána mihez kezdesz vele, hová küldöd, főleg, ha nem fesztiválfilm, az már egy másik kérdés. Kellett találni egy forgalmazót, de ezzel szerencsénk volt, mert a Vertigo Media pont olyan filmeket forgalmaz, amelyek közönségfilmek, fesztiválfilmek, szerzői filmek, szóval nagyon finoman válogatott katalógusuk van. Ők fogadták be az *Álmatlant*. Aztán úgy alakult, hogy Magyarország legtöbb művészmozijában, de multiplexekben is játszottuk, egészen június 6-ig.

– Arra van esély, hogy Romániában is láthassuk a filmet? Egyáltalán, való ez a film multiplexbe?

– Olyan szempontból igen, hogy a hang digitális utómunka része 5.1-es, vagyis ál-5.1-es, ami azt jelenti, hogy egy 2.0-sztereót osztunk szét 5.1 csatornára, a rögzítési technika pedig szintén olyan, hogy gyakorlatilag bármilyen mozi-vásznon vissza lehet nézni. Próbáltunk erdélyi forgalmazókat keresni, nem nagy sikerrel. Alapvetően azért más ez a film, mert a dokumentumfilm eleve nehéz műfaj, de ha már ezt úgy csinálod meg, hogy van egy meglévő rajongói bázis, amire tudod építeni a termékedet, akkor már könnyebben tudod vinni ide-oda. Annáékkal javarészt akkor tudtunk

dolgokat megbeszélni, amikor együtt utaztunk a turnébuszokban, vagy éppen Adél lakásán találkoztunk. Azt látom, egyébként nekik van közönségük nemcsak Erdélyben, hanem akár Felvidéken és máshol is, szóval a történelmi Magyarország területén ezt a zenekart ismerik. Ehhez társul egy olyan személyiség, aki meggyőző olyanok számára is, akik ettől alapvetően elzárkóznának. Annában ez az érdekes: valamiért az emberek annyira közel tudják engedni magukhoz azt, amit csinál, hogy végül még annak is szimpatikus lesz, akinek ez nem áll közel a szívéhez.

– Egyébként nem is technikai megfontolásból, hanem inkább a közönség szempontjából tettem fel a kérdést, hogy mennyire pláza- vagy multiplex-film ez. Az utóbbi időben voltak olyan törekvések, hogy alternatív terekben vetítettek magyar filmeket, ahol a közönség elvárásai is mások voltak. Nem föltétlenül a Valami Amerika 2-re számítottak.



– Én azt mondom, ez a film azért értelmezhető mindenki számára, mert olyan zsánerek alakítják a piacképességét, amelyek univerzálisan értelmezhető kódok bárhol. Felirattal is elkészítettük fesztiválkópiaként, és ha a világ másik felén ez egy működőképes dolog, akkor nem hiszem, hogy pont a magyar közönség számára ne lenne az. Másrészt a Los Angeles-i Magyar Filmfesztiválra épp most jutottunk be vele. Más kérdés, hogy a mozivetítésen kívül még mi a tere a filmnek. Bármi lehet a tere. Ez egy szórakoztató film, nem egy klasszikus, beszélő fejek jellegű anyag, hanem egy mindenkit szórakoztatni tudó film. Mi ezt bárhol, bármilyen alternatív módon be tudjuk mutatni, ha adottak a keretek.

– *Innovatív alkotásról van szó tehát. Mit gondolsz, a továbbiakban fogsz még hasonlót készíteni?*

– Persze.

– *Mi kell ahhoz, hogy még egy ilyen megszülessen?*

– Először is egy múzsa, egy jó alany. Ez történetmesélés. Ha valamiben meglátod, számodra ez miért lehet jó csomag. Anna is elmondja a filmben, hogy ha csak folyamatosan teszed, teszed, de nincs egy csomag, amit letegyél a végén, akkor onnantól ez üres fogalom. Viszont egy ilyen filmhez olyan csomag kell, aminek van tartalma. Vagyis kell egy ilyen jellegű főhős, akire tudsz építeni egy történetet, és rajta keresztül tudsz reflektálni az őt körülvevő személyekre. A technikai lehetőségek végtelenek, de egy ilyen filmhez tartalom kell.

– *Jelenleg látsz még ilyen figurát a magyar zenei színtéren?*

– Az elmúlt télen dolgoztunk például Tóth Verával, az a munka még alakulóban van, de teljesen más megközelítés. Hozzánk tartozik még egy csomó énekesnő, például Galambos Dorina, aki most menő rockzenekart csinál, vele decemberben is volt egy turnéállomásunk itt a Moszkvában. Szerintem sok lehetőség van mind a román, mind a magyar zenei piacon. Ahhoz, hogy valaki ilyen filmet készítsen, igazából az kell, hogy a személy vagy zenekar, akiről, amiről szól, nem egy PR-termék, hanem a személyi-

sége is fel legyen készülve arra, hogy egy ilyen tartalmat ki tudjon magából hozni. Valódi roksztárok már nincsenek Európában. Az nem roksztár, akivel együtt utazol a négyes-hatoson. Azok, akiket mi ma roksztárnak hívunk, írói-költői vénával és nagyon sokszínű világnézettel vannak megáldva. Most is csak azt tudom mondani tehát, hogy tartalom kell.

– *Hogyan tovább egy ilyen siker után?*

– A Savaria Filmfesztiválon legjobb dokumentumfilm kategóriában nyert a film, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatásával jött létre. Ami azért érdekes, mert mint mondtam, ez egy független tartalom. És ebben a zsűriben olyan emberek is voltak, akik olyan filmeket készítettek, amelyek a magyar filmtörténetnek meghatározó részei, mint például Rofusz Ferenc vagy Koltai Gábor. Rofusz Ferenc azt mondta, azért szavazott az *Álmatlanra*, mert ez olyan friss megközelítés volt, ami nem jellemző ebben a régióban. Azzal, hogy te valamiben az első vagy, jár bizonyos rizikó is. De ez olyan folyamat, ami megkívánja, hogy kockáztass. Most, hogy az NMHH is elismerte a létjogosultságát a magyar médiapiacra, mi is nagyobb magabiztossággal megyünk neki a következő produkciónak, amit már eleve náluk pályáztunk meg. Az politikai témájú film lesz, a hortobágyi kényszerkitelepítéssel foglalkozik.

NAGY ORSOLYA

„Mindez semmi egy virághoz képest”

Günter Kunert: A véletlen archeológiája¹

Kritika

Günter Kunert költészete olyan, mint Bach zenéje. Ember-voltunk törekenységéből ered, de valami finom intellektuális lefojtottsága van. A törekenység vagy sokszor hiábavalóság fölötti panasz sosem lesz romantikus sirám, önelégült nagyotmondás. Inkább leltár, mint panasz. Életünk apró-cseprő ügyeinek számbavétele távolságtartó tekintettel. Ez a távolító tekintet pedig a szellem, az értelmezésre felhívó erő tekintete.

A kötet majdnem 150 verse három egységbe tagolódik. Szerencsés a tagolás, ugyanis az áttekinthetőséget, a jobban olvashatóságot segíti elő Kunert végtelenül változatos tematikájú lírájában. A versbeli változatoság az élet változatoságából ered. A vers Kunertnél viszont lecsiszolt, tömör, tömörszerű valami, hajlékony beszédszerűsége ellenére. Ez költészetének védjegye, erről a minden feleslegest elhagyó, tömör versbeszédre pontosan felismerhető. A verseknek ugyanis belső, magából a beszédből eredő ritmusuk van, ami feszesen verssé húzza össze a szövegeket.

És ha már védjegynél tartunk, a Kunert-versekre az is jellemző, hogy váratlan, látszólag távol eső dolgokat kapcsolnak össze. Különösen a konkrét-szellemi síkban. Persze a váratlan képzettársítások nélkül nem élne meg a líra, de az érdekes az, a versek hogyan alkotják meg képeiket, és képek mintázataiból hogyan áll össze az értelem. Itt van mindjárt a nyitóvers: *Éjjel háromkor*. Az éjjel, még ha valós idő is, a képzelet, az álom eluralkodásának ideje. A képzelet a vers logikája szerint viszont konkrét tárgyakra van utalva. Az emlékezést a szoba tárgyai szabadítják el. A fal, amely konvencionálisan a bezártság, elkerítettség jelölője, itt a képzelet végtelen tágulásának elindítója lesz: *„feltárják a falak / a letűnt dolgokat.”* Ugyan a konkrét emlékképek már a halottakhoz tartoznak, de a halál/elmúltság kettős távolságából egy hirtelen vágással máris a jelenhez tartozóvá válnak.

„Emlékszem / az ébresztőóra zöreijére / nagyapám ágyánál, aki azóta / egy albumban lakik.” (Kiemelés: L-F. K.) Az album, a fénykép már önmagában is az időből kimetszett örök jelen, de ezt csavarja meg még egy fokkal a versbeli beszélő a *lakik* igével. Majd szintén a múltbeli távolságot igyekszik legyőzni az *igazi* és a *valóságos* nyomatékával. *„Akkoriban az igazi utcákban / még igazi hó hullott, valóságosan / hallatszottak rajta a léptek.”* De a líra logikáján belül meg is fordulhat ez a hangsúly: a múlt lényegi múltságában valóságosabb, mint a jelen? Ki tudja, hol járunk valójában? Melyik a valódibb: a szoba éjjel háromkor vagy az emlékezés bejárt tájai? *„Elhaló hangok”* – így folytatódik a vers. Az *igazi* és *valóságos* egyszerre *elhaló* is? Nem sikerült jól a felidézés, a múlt túl messze van, vagy már *akkor* elhalóak, alig hallhatóak voltak a léptek hangjai? Mint ahogy hóban hagyott lépések egykettőre elolvadnak, szétzilálódnak? Majd a múltbeli kisfiú képe, aki felnyitja az órát az időt keresve, a vers zárlatában egy frappáns megoldással magát az időt törli el, és vele az időben élő ember valóságát. A kisfiú, aki az óra belsejében idő helyett csak fogaske-rekeket talál – konkrét-szerűségében lenyűgöző kép. Ez a gyermeki konkrét-szerűség törli el mégis az időben élő fel-

1. Válogatta, fordította és az utószót írta Benő Eszter, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017.

nőtt (!) konkrétságát. „*És felcsavart lelket találtam, / csigaház-utánzatot / a remélt idő helyett, / mely egyszerűen megszűnt / hitelt adni jelenlétemnek.*” Igen, a felnőttét, mert a verset visszafelé olvasva ez az időben csalódott gyermeki logika érvényesül. Az idő nem létezik, mert annyiféle idő van, ahányban élünk, amennyit megtapasztalunk.

Günter Kunert, annak ellenére, hogy hazájában, Németországban nagyra becsült író, költő és számos rangos díj birtokosa, magyar nyelvterületen még kevéssé ismert. Erdélyi viszonylatban – hála elkötelezett fordítójának, Benő Eszternek – első fecskének számít ez a kötet. Maga a költő, ahogy a kötet utószavában olvassuk, 1929-ben született Berlinben, anyai részről zsidó családban. Egész gyerekkorát beárnyékolta a félelem a deportálásoktól, hiszen anyja rokonságát sorra elvitték. Vigaszt és később szellemi függetlenséget az irodalom jelentett számára, a könyvekbe menekülve élte túl a bombázásokat, razziákat. Első verseskötete 1950-ben jelenik meg, olyan írók karolják föl, mint Bertolt Brecht és Johannes R. Becher. Az NDK szocializmusát kritizáló Kunert a rendszerben feketelistára került, csak az NSZK-ban publikálhatott. Mindent tudott tehát a hatalom működéséről, annak gúzsba kötő mechanizmusairól. Szellemi emberként, ha lehet, még fogékonyabb volt a megaláztatásokra.

Az átélt megrázó élmények verseiben is visszaköszönnek. Különösen a kötet első blokkjának verseiben, amikor egy-egy pusztulás felé mutató konkrét emlékkép titokzatos kisugárzású értelmekeket teremt. Például a kapott nagyítóüveg papírt pörkölő tüze és a bombázás tüze (*Gyermekkori emlék*), a vaksi éjszakai, de életet adó olvasás és az értelmetlenséggel felragyogó reggeli nap (*Életrajz*) – egymásba játszásai. Minden bizonnyal ezek a traumák is közrejátszottak abban, hogy Kunert egyfajta derűs pesszimizmussal szemléli a már békés jelenkort is. A versek beszélőjének nincsenek illúziói a modern élet kereteiről és mindarról, ami ezzel jár (pl. a technológiai fejlődés). A „*rohanó vasutak*”, „*száguldó autók*” és minden „*atomtempó*” semmik egy virághoz képest, amely „*lassanként feslik ki, és / éppoly lassan hal*

el. / És mi erre egy életen át / hasztalan törekszünk” mondja a *Kaleidoszkóp* című versében. De hát a modern élet nem is lassúság felé törekszik, épp a gyorsaság a lényeg! hőkkenhet meg az olvasó. A vers „csavarja” épp ez az ellentmondás, hogy a gyorsaság a lassúság felé törekszik. Talán mert a gyorsaság, a rohamos fejlődés valami mást akar, önmagát is túl akarja haladni...

Kunertnél viszont már maga a mindennapiságában ismétlődő élet is rejtvény, feladat és titok, ahogy erről a *Reggel hétkor* című verse beszél. Igen, lehet mondani, komor, pesszimista ez a vers. De emellett egy olyan új látással ajándékoz meg, amely a fogalmi szint komorságát a kép örömeivel ellensúlyozza. Érdekes a verset teljes egészében idéznünk. „*Miután álmomban meghaltam, / meglepett az ébredés. / Akárcsak azelőtt, a mennyezetten ott / lógott a lámpa. És a könyv / még mindig az ágy mellett / pihent, felütött lapja / akár egy beteg madár szárnya. / Az ablak felől a két függöny között / fényrés hirdette: / a lét újrajátszása azonnal / elkezdődik. Utcai forgalom / távoli moraja társult hozzá, / a folyton menekülő közönségé. / Ugyanarra az életre / ébredünk: / egy rejtélyes istenség fenyegetése ez, / kinek álcája csupán az anyag a ruhatárban, / és egy vállfán függ / keresztre feszítve.*”

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

Nulla megabájtos blokkregény

„Belemagyarázások” nélkül aligha képzelhető el a befogadás.

(BÍRÓ BÉLA)

Feltölti diktafonját a főhős, és elindul élete nagy riportciklusát elkészíteni. Így kezdődik Zsidó Ferenc erdélyi író nemrég megjelent s immár második kiadását is megélt regénye (*Huszonnégy*, Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2017), amely műfaji meghatározása szerint *blokkregény* (az erdélyi köznyelvben a tömbházat nevezik blokknak). Vajda Gergely, a kiegészéssel küszködő újságíró ebben a megírandó oknyomozó riportban véli megtalálni azt a célt, amely kiemeli őt a kiszerű életből. Negyvenes hőszünk célul tűzi ki, hogy riportot készít a tömbházzól, amelyben lakik. Huszonnégy egységből áll a blokk, húsz lakás és a hozzájuk tartozó pince, ruhaszárítók, lépcsőház, padlás. Legyen az akció huszonnégy óras, születik meg a merész elhatározás, és egyáltalán nem zavaró az sem, hogy éjszaka is folytania kell a munkának, be kell járnia a lakásokat. Huszonnégy óra alatt huszonnégy helyiségen halad át a főhős, próbálja megismerni, értelmezni őket. Pontosabban a lakók élete érdekli, ebből a szempontból a *Huszonnégy szociográfiai regény, közösségi regény*. A vizsgálódás folyamán közvetlen, érzelmi kapcsolatba kerül a vizsgálat tárgyával mind tárgyi, mind emberi vonatkozásban. Ez a regény hasonlóságot mutat a műfaj magyar megteremtője, Nagy Lajos *Kiskunhalom* (1934) című regényével, és nemcsak abban, hogy ott is huszonnégy óra leforgása alatt vizsgálja a szerző szülőfalujának történéseit.

Olvasatom szerint a blokk világmodell, alkalmas arra, hogy általa általános érvényű meglátásokat fogalmazzon meg a szerző az emberiség életéről, a mű *emberiségkölteményként* is felfogható. Az egyes lakások jól modellálják az élet lehetséges variánsait. A sűrítés huszonnégy órába, huszonnégy tér egységbe lehetővé teszi a közvetlen, konkrét vizsgálódást,



ami így biztos alapot ad az általánosításhoz.

A regény cselekménye klasszikus modell szerint bontakozik ki. Az első rész, a *Kezdet* a hagyományos bevezetésnek felel meg: megismerjük a főhőst (kissé a szerző alteregója), a helyszínt, egy székelyföldi kisvárost, a cselekmény napjainkra tehető idejét. A bonyodalom is itt van: Vajda Gergely indíttatást érez, késztetést a létvizsgáló riportra. A következő huszonnégy számozott fejezet a

tömbház egy-egy helyiségében, lakrészében játszódik, mindenütt egy-egy órát tart a vizsgálódás a cselekmény egy-egy mozzanataként. A tetőpont, stílusosan, éppen a padláson játszódik. Az utolsó, *Epilógus* című fejezet a megoldás. A regény ideje nemcsak azt a huszonnégy órát fogja be, amelyet a főhős a lakásokban tölt el, hanem Vajda Gergely saját idejét, élet-idejét is, azt a közel negyven évet, amelyről bőven esik szó utalásokban, emlékezésekben, belső monológokban.

Megkockáztatom, az *utazás motívuma* is működik a regényben, szerintem a térelemből térelembé való ingázás is utazásnak fogható fel. A szerző főhőse „utaztatásán” keresztül ugyanúgy jól meghatározott művészi célt követ, mint Homérosz az *Odüsszeiában*, Dante az *Isteni színjátékban* stb. Milyen tényekkel, sorsokkal szembesül a főhős sajátos utazása során? A földszinten: bűnt takaró vallásossággal, bizarr, létnyomorította művészlélekkel, internetes játékok rabjává vált villanszerelővel, elromlott házasságokkal, perverzióba menekült szeretetétés nővel. Az első emeleten: rendes, de kinézett, lenézett cigány családdal, boldog, de gyermektelen házaspárral, szerelmében, hűségében megalázott férfigyűlölő asszonnyal, veszekedő, patáliát csapó házaspárral. A másodikon: újgazdag, nagyzó család, pazarul, felelőtlenül élőkkel, akiket majdnem szétfeszít a kivagyiság, alkoholisták, magányos férfival, aki függetlenségére büszke. A harmadikon: pályát tévesztett, kibontakozni nem tudó művészlélekkel, a csúfolódó világ szája elől magányba menekült emberrel, inkontinenciában szenvedő, pletykás öregasszonnyal. A negyediken: szomszédok terrorizálta családdal, szülőföldtől elidegenedett, külföldi vendégmunkából élő, gyermekeiket elhanyagoló emberekkel, agresszív, szenvedő, viszálykodó szomszédokkal, hatalmával visszaélő, pletykázó házmesterrel, a múltat, a falusi létet visszakívánó elhagyatott öregekkel, kéregető, kölcsönkérős szomszédokkal, adósságból élő könnyelműséggel, lomizásból élő ócskapiackirályal. A valós vagy képzelt párbeszédéből sok mindent megtud Vajda eddig alig ismert lakótársairól, a kifaggatott, meghallgatott személyekről, de még többet az élettelennek vélt helyiségekkel folytatott beszélgetésekből, a pincében lakó patkánytól, a szárítóban, folyosón, padláson megnyilvánuló „hely szellemétől”. Ezek a lét-variánsok leképezik a jelenkori erdélyi, székelyföldi ember világát. Sodródás a kisorszerűségben, az összetartozás érzésének hiánya, a vallásos-

ság visszaszorulása, cél nélküliség, szellemi tunyaság, a perverzió és közönségesség térhódítása. Persze, pozitív összetevőket is felvillant, a boldog házasságát, a civilizálódó cigányokét, az ébredező versenyszellemet. A jó aránya azonban nem túl biztató, húsz családból háromban van jelen.

Úgy tűnik, a mű folyamatosan utal a főhős életére, *énregényként* is felfogható. Előre- és hátrautalásokkal saját életén keresztül értelmezi a lakók lét-helyzetét, s a lakók életén keresztül értelmezi saját magát. Önéletrajzi utalások, emlékezések minden részben találhatóak, az oknyomozás előrehaladtával egyre többet tudunk meg a főhősről is. Ez az erős magánéleti szál köti össze a lakásokat, lakókat faggató, bemutató, értelmező részeket: a folytonosság és mozzanatoság alakzatai ötvöződnek sajátos, jól működő regénystruktúrává. Blokklakónak lenni állapot, amelyben korszakok, nemzedékek ötvöződnek. Ez a regény olyan, mint egy zenei mű vagy énekkari alkotás: a hősök összességének szólamaiból áll össze. Vajda Gergő főszólamát variánsokként egészíti ki a többi hős mellékszólama. A lakásról lakásra járás állandó nézőpontváltással jár, eszmények és magatartások villódzásából kerekedik ki valós kép a mai erdélyi, székelyföldi emberről. Ez a „zene” akkor éri el a fortissimót, amikor a padlástéri intermezzo idején a főhős szembesül léte abszurditásával.

Témájából adódóan a regény szövege drámai jellegű, párbeszéd, magán-

beszéd, belső monológok szövevényéből áll. De beszédek, realizisztikusak a lakásbelső-leírások, a tárgyleírások, portrék is. Az élőbeszéd visszaadása teszi élményszerűvé. Az egyes beszélgetések nemegyszer újra- és átértékelik egymást. Így a Hermész-lábú Irma néni által, aki bár nehezen bírja a lépcsőzést, mindenütt ott van, hallgatózik, értékes információkat oszt meg az riportterrel (és velünk), miközben szenvedélyesen pletykál. Hasonló szolgálatot tesz a házmester is. Egyre inkább megérezzük, hogy a blokk szó jelentése kiegészülhet úgy is: információtömb az emberről, az egyes családok variációk az emberi lét lehetőségeiről. A könyvben, a beszélgetések folyamán elhangzó szentenciák legtöbbször az őket kimondó hősök helyes vagy valahol sántító létfelfogását fogalmazzák meg. De ezek a magvas kifejezések egy egész kor, a jelenkor értékrendjének általános képét is adják: „Játszani mindig jó” (64. o.); „A valóság nem tőlünk független valami, hanem mi teremtjük” (71. o.); „Amelyik férfi jól kefél, az biztonságot is nyújt” (87. o.); „Akit mindig kiszolgáltatnak, az ellustul” (155. o.); „A pénz pénzt szül” (187. o.); „Aki a legközelebb van, attól tudunk a legtávolabb lenni” (192. o.); „Ha pénz van, egyből másképp beszél az ember” (266. o.); „Aki a szexben nem jó, az a verekedésben sem” (301. o.); „Egy-két adósság nem árt” (353. o.); „Fő, hogy ne keseredjünk el” (358. o.); „Akinek volt, annak lesz” (358. o.). Amint e szentenciákból is kiderül, a mű stílusát, nyelvezetét vulgáris szavak „fűszerezik”, ami nyilván jellemző a blokklakók nyelvhasználatára. Néhány túlfűtött erotikájú mozzanat is felbukkan.

Olvasás közben egyre inkább megbizonyosodunk arról, hogy a regény a mágikus realizmussal beoltott magyar, erdélyi realista hagyományok szellemében született. Reális képet ad korunk emberéről, a realizmus, klasszikus modernség megszokott fogásaival él. De több annál. Lineáris az elbeszélés, tiszteletben tartja a cselekmény kibontásának mozzanatait, hiteles leírásokkal, portrékkal találkozhatunk. Az egyébként realizisztikus cselekménybe beágyazva jelentkeznek abszurd, fantasztikus, szürreális mozzanatok, amelyeknek jelenlétét természetesnek veszi a főhős. A periodikusan ismétlődő idő képzete is mágikus realista sajátosság, meg az is, hogy az interjúalanyok sokszor már előre tudják, hogy érkezik Vajda, vagy tudják, mire gondol, mit akar kérdezni. Álombetétek teszik sajátossá az időkezelést.

Az intertextualitásra is felfigyelhetünk a műben, a szerző, művészi célja elérése érdekében, többször is kapcsolatot teremt bizonyos alapszövegekkel. Például: „Épp csak ki nem kötötte magát, mint ama hajós az árbochoz.” (Utalás Odüsszeuszra Homérosz *Odüsszeia* c. művéből, a 142. oldalon.) Vagy: „Kárász Nelli! – szólt vissza még az ajtóból, de az asszony értetlen csodálkozással nézett vissza.” (Utalás Németh László *Iszony* c. regényére, 158. old.) Ugyanígy szövegek közötti kapcsolattal szembe-sülünk a 198. oldalon: „Tovább, tovább, lakástól lakásig: anyatej, hanyatej, ecet”, Kányádi Sándor *Fától fáig* c. versével (198. old.). Posztmodern írói attitűd tölti be a regény terét: meghaltak a nagy történetek, novellaszerű kis történetekből áll össze a sztori, de a nagy történet, az élet a maga végtelenségében mégis él.

Kicsoda ez a Vajda Gergely? Egy erdélyi, székelyföldi értelmiségi a 21. század elejéről, kicsit ambiciózus, kicsit korlátolt átlagember, akit a nagy vállalkozás meghalad. Engem Móricz *Tragédia* című novellájának groteszk hőisére, Kis Jánosra emlékeztet. Utalásokat találunk a műben, hogy maga a főhős is Kis Jánosnak, kisembernek érzi magát, még ha értelmiségi is. Úgy vélem, a főhős a szerző és az emberiség alteregója is. A blokk magát az életet szimbolizálja a maga bonyolultságában, ki- és megismerhetetlenségében. Nem csoda, hogy a titkait megfejteni vágyás csődbe toroklik. Az abszurd, cél nélküli létábrázoláshoz jól illenek a posztmodern

stílusjellemzők, az irónia, önirónia, abszurd, groteszk, vulgáris.

A főhős a regény végén próbálkozik valami összegezés-félével, hogy azért van bizonyos pozitív, hálózat jellege a blokknak, de az egymásrautaltság inkább negatív vonatkozásokban létezik. A tömb lakóit a barátság, rokonszenv, empátia, emberi érzések hiánya jellemzi. „Milyen jó is lenne az ember élete, ha nem volna ember” – töpreng Vajda Gergely, és úgy érzi, idegenek maradtak számára a lakók, annak ellenére, hogy sokat megtudott róluk, ismeretlenek a lakások, habár levegőjüket szívtá. Kétely munkál benne: jó munkát végzett-e, érdemes volt-e. És mintha ez a kétely kínálná a megoldást. Huszonnégy órai megfeszített munka után, amikor már-már előnti a jól végzett munka örömének érzése, váratlan döbbent éri: „Előkotorta diktafonját, és izgatottan megnyomta a Play gombot a digitális készüléken. Semmi. Kicsit várt, türelmetlenül. Semmi, csak süket csönd. Felszökött a vérnyomása, ingerülten és döbbenten bámult a kijelzőre. Hangfájl mérete: 0 MB. Te jó ég, ezt nem hiszem el! – esett pánikba, megrázta a diktafont, majd örülten nyomogatni kezdte gombjait. Az továbbra is, konokul azt mutatta, a hangfelvétel nulla perc, nulla másodperc.” Hiába volt a nagy igyekezet, a munka elvégzett, de eredmény nélkül; így nyelhet el minket, célok és

érvek fogytán a lét, ez a nagy ciklikus semmi? Csak a Barabási-féle hálózatelmélet működik, hogy törvényszerűen, bizonyos időközönként ugyanazok a dolgok ismétlődnek meg életünkben? A főhős már egyszer lenulázott eséllyel indul újra a misztikus-szimbolikus háztömböt kutató, oknyomozó útjára. Feltevődik az olvasóban a kérdés: nem olyan üres fájl-e a mi életünk is, mint ez a nulla megabájtos blokkregény?!

Ez a létfaggató írás nem üdvtörténet. De emberszabású mű, amelyet az életért való aggodás hat át. Nemhiába írta hajdan Móricz Zsigmond, hogy a valóság is tud olyan izgalmas történeteket teremni, mint a fantázia. Hát még, ha a kettő kéz a kézben jár, mint Zsidó Ferencnek ebben az életközeli, olvasmányos könyvében.

LŐRINCZ JÓZSEF

Fonák világ, kifordított színház

Nem kis kockázat 2018 tavaszán színre vinni a '60-as évek elején létrejött, első magyar musicalként hirdetett zenés drámát, ám Novák Eszter művészeti vezető és társulata vállalta, hogy a váradi születésű Hubay Miklós író, dramaturg születésének centenáriumát az utóbbi évtizedekben ritkán játszott darab előadásával ünnepeljék. Nagyváradon fél évszázada mutatták be a Radnóti Miklós költő sorsát felidéző művet, a mostanitól egészen eltérő formában és az akkor érvényes felhanggal. (Az akkori játszók egyikét, Bató Idát nagy tapssal köszöntötték is a nézők és kollégái ez alkalomból a bemutató után.)

A nagy kihívás éppen az érvényesség, az érzékenységre nem túl fogékony korunkban. Az *Egy szerelem három éjszakája* dalai többnyire nem váltak slágerré, a szövegből nem születtek bonmot-k, hogy vonzóvá tegyék, az alkotóknak egyetlen lehetőségük maradt: olyan előadást létrehozni, amely képes megszólítani mindegyik generációt, s amely egyaránt utat talál az értelem és érzel-





mek felé. Úgy alkotni formabontó, korszerű produkciót, hogy a drámai, a zenei világ, a történet érthető maradjon.

Kellett ehhez a dramaturg, hogy rendbe tegye a szöveg dinamikáját, és a rendező, aki tudja a zenét és a prózát egymás szerves részeivé tenni, úgy formát bontani, hogy új, egységes formát teremtsen, hogy az előadás hatni tudjon, s gondolatokat is ébresszen a mi korunkról, arról, ami körülöttünk és velünk történik.

A váradiak előadásában a háború közepette, a teljhatalmú házmesterek országává lett hazában és valamikori nagypolgári lakásban virul a szerelem. Szép ifjúság az elcsúfított világban. Ahol pénzért meg lehet venni az életet és elveszíteni az élet értelmét, és ahol a szó sem szabad, s a vers halálos bűn lehet. Bálint, a költő és felesége, Júlia szerelme a kifordított, szépségétől megfosztott világban tragikumba fullad.

Hahó! Hahó! – hívják egymást rémülten, rettegetve, hogy nem jön válasz. Aztán a harmadik éjszakán a háromkirályok jönnek, József Attila verséből léptek elő, de a költő utolsó, rájuk bízott versét nem tudják elmondani.

Novák kimozdította a nézőket komfortzónájukból: felültette a színpadra, s a nézőtér vált játékterré, egy valamikor pompás villává alakult, ahová a fiatalok barátai, az ügyész és gondtalan neje, a légős házmester hozzák be a világ szörnyűségeit. S hogy az új forma tökéletes legyen, a rendező szellemesen figyelmeztet: színházban vagyunk. Melitta, az

ügyész felesége festményszerű ruhájára a színház épületét és annak részeit festették. A formával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy Novák kiválóan tudja használni játékra az alternatív teret. Kevés rendezőnek sikerül, legutóbb Andrei Œerbannak Kolozsváron, de az is régen volt.

Az *Egy szerelem három éjszakája* az emberit mutatja meg egy szörnyűségekkel teli világban. Tiszteletadás Radnótinak, és mindennek mementója, ami elveszhet néhány őrült eszme miatt. Öröm, boldogság, majd búcsú mindentől, ami élhetővé tette a világot s az életet. S mialatt a nagyszerű színészi játékot csodálom, mialatt könnyeinket törölgetjük, akaratlanul is felrémlik napjaink gyűlöletbeszéde, az eszmék menti kirekesztési, büntetési szándék.



Képalá

Novák Eszter a közönségtalálkozón azt mondta, szeretné, hogy ne legyen időszerű a darab és az előadás. Sokan gondoljuk így, akkor is, ha az időszerű előadásokat szeretjük. „Jobb a műnap, mint a nap, / anyagnál a műanyag, / fogsornál a műfogsor, / doktornál a műdoktor, / nemzetnél a műnemzet, / rendet, rendet, műrendet!” – szól a *Planta dal*. Hát valahogy így állunk mostanság.

Nagyvárad Szigligeti Színház
HUBAY MIKLÓS – RÁNKI GYÖRGY
– VAS ISTVÁN:

Egy szerelem három éjszakája
musical

Szereplők:

Bálint: Sebestyén Hunor
Júlia: Tasnádi-Sáhy Noémi
Viktor: Kiss Csaba
Dr. Szegilongi Lajos: ifj. Kovács Levente
Melitta: Fábián Enikő
Légós: Hajdu Géza
Barátok: Dimény Levente,
Kocsis Gyula, Szotyori József, Csatlós Lóránt

Rendező: Novák Eszter

Dramaturg: Kárpáti Péter

Díszlet- és jelmeztervező:

Florina Bellinda Vasilatos

Hangszerelés: Barabás Árpád

Fordító: Czvikker Katalin

Zenei vezető: Brugós Anikó

Koreográfus: Dimény Levente

Zenei asszisztens: Szép András



Novák Eszter szereposztása tökéletes. Nagyszerű alakítások, semmi pátosz, csak okos, de érzékeny, őszinte játék, és kiváló énektudás. Könnyedség és drámaiság egyszerre mutatkozik meg a színészi játékban.

Az *Egy szerelem három éjszakája* olyan előadás, mint Guillaume Apollinaire *Búcsú* című verse, mellyel Bálint, a költő búcsúzik

szerelmétől: „Letéptem ezt a hangszálat / Már tudhatod az ősz halott / E földön többé sose látlak / Ó idő szaga hangszálat / És várlak téged tudhatod”. (Vass István fordítása)

SIMON JUDIT

Boka László

Törzsasztal irodalom-
történész,
kritikus

Dr. Boka László (1974, Nagyvárad) irodalomtörténész, kritikus, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos igazgatója.

Magyar–angol szakos bölcsészdiplomájának megszerzése után Kolozsváron magiszter fokozatot szerez, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékén doktorál.

Főbb kutatási területei a kánon-elméletek, az irodalomtörténeti kultuszkutatás, a 20. század magyar irodalma. Több kutatási projekt irányítója. A Várad folyóirat egyik alapítója.

Fontosabb művei: A befogadás rétegei (Komp-Press, 2004); Egyszólamú kánon? Tanulmányok és kritikák (Gondolat, 2012); Tipográfia régtől fogva – A nagyváradi nyomdászat 450 éves története, Emődi András-sal (OSZK, 2016); Peremek és középpontok – Tanulmányok a 20. század első felének magyar irodalmáról (Balassi 2018).

A Szépirók Társaságának, a József Attila Körnek és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának tagja.



Boka László

*A következő oldalpáron:
Boka László és Körössi P.
József*

Várado

könyvtár



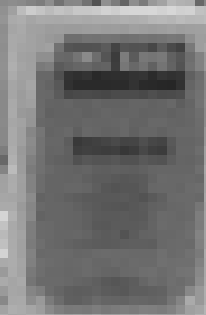
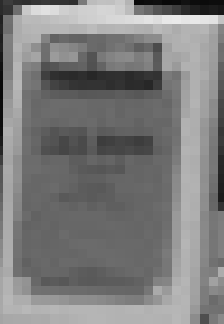
- irodalom
- művészet
- társadalom
- kultúra

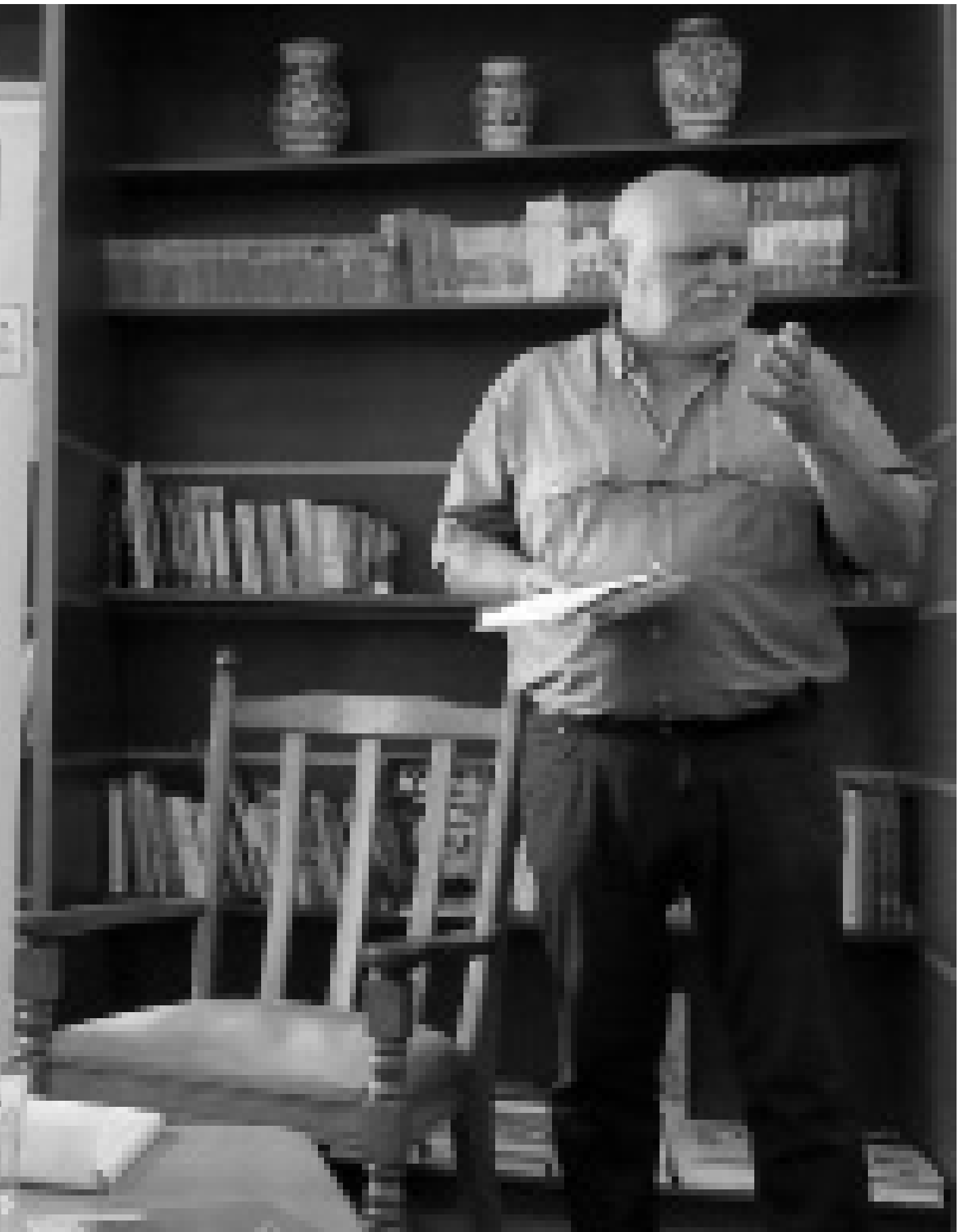
www.varado.ro

Biharország

csak a könyg

náddal nézünk







BOKA LÁSZLÓ

Iszonyatos bukta, óriási hatás

Kőrössi P. József (■): *Szép jó estét kívánok! Ez az első alkalom – ugye, tizenkét éve csináljuk folyamatosan a Törzsasztalt –, hogy nagyváradi születésű szerző a vendégünk, aki millió szállal kötődik a város kultúrájához és egyetemi életéhez. 1974-ben született, ma Budapesten él, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos igazgatója, a Partiumi Keresztény Egyetem docense, a Várad folyóirat egyik alapítója. A Könyvhétre jelenik meg Pere-mek és középpontok címmel ez a tanulmánykötete, melyben egy tudós embernek a tanulmányait olvashatjuk. Érdekes módon ez a tudós ember olyan formában dolgozik és ír, ahogy kevés tudós képes. Nemcsak az ismereteinket gazdagítja, hanem szóra-koztat is. Ez nagyon ritka. És nem ismeretterjesztő könyvről van szó, hanem tudományos alapossággal megírt tanulmánykötetről. Kérlek, hogy beszélj magadról, váradi kötődésedről. Valami-kor elhagytad ezt a várost, másképpen persze, mint Dutka Ákos, aki rokonod; majd arra is kérlek, beszélj róla. A könyvedben leg-alább három olyan tanulmány van, ami Várad századfordulós, századelős múltját, ezen belül A Holnapot kutatja, elemzi.*

Boka László (▼): Azzal kezdeném, hogy ez egy könyvheti könyv, annyira friss, hogy tegnap jött ki a nyomdából. Köszönöm, amit a tudós ember és mégis olvasmányos dolog-ról mondtál, de én nem magamról szeretek beszélni, inkább a munkákról, úgyhogy azzal kezdeném, és aztán visszatérek az analógiákhoz.

■: *Azért szeretném, ha mégis beszélnél a te Váradodról.*

▼: Ha szétnézek a közönség sorai között, akkor barátok, családtagok, egyetemi kollégák, volt diákok és jelenlegi diákok vannak, ez már elég nagy spektrumot jelent. Én '92-től a kolozsvári bölcsészkarra kerültem, és mikor befe-jeztem az alapképzést és a mesteri képzést, szerencsés helyzetben voltam, három helyre hívtak doktori fokozatra, bölcsészdoktornak. Szegedy-Maszák Mihály hívásának

engedtem az ELTE-re. 1998 óta vagyok tulajdonképpen Budapesten, de legalább havi rendszerességgel megfordulok Váradon. Amiket elmondtál, a folyóirat alapításától kezdve, az mind olyan projekt volt, ami száz szállal köt a városhoz. Nem is akartam ettől elszakadni. S ebben valóban van családi indíttatás is, Ákos bácsi; Dutka Ákos a nagyanyai nagybácsim volt.

■: *Ő mikor született?*

▼: 1883-ban, és 1972-ben halt meg, hosszú életet élt. Sok analógia talál-ható egyébként az életutak között. Ez a kötet, aminek az apropóján beszélgetünk, a 20. század első évti-zedeinek magyar irodalmával fog-lalkozik. Úgy határoztam meg a bevezetőben, hogy az irodalmi modernizmus 1907-1908-tól a vész-korszakig, a második világháborúig tart. És ebben valóban több írás fog-lalkozik a holnapos Nagyváraddal, Váradhoz kötődő alkotókkal, élet-művekkel. Ákos bácsi a világháború után, a Tanácsköztársaság idején egy másik Váradhoz kötődő ember, Bíró Lajos hívására került Budapest-re. Aztán hosszú életút következett, egy második virágzás, fölfedezés. Igazából érdemben nem foglalkoz-tak az ő életművével, és ezt azért

vetem előre, mert nekem az egyik kutatási területem a kultusz kutatás és a kánonképződés.

■: Azt, hogy Dutkával foglalkozol, valamelyest motiválja a rokoni kapcsolat? Amikor a *Holnaposokról* írsz, ott is fontos szerepet szánasz Dutkának. Én érzek a tanulmányodban valamiféle érzelmi kötődést. Ezt jól látom?

▼: Jól látod. Ez szükséges, és ezt nem is tagadhatja le az ember. De megpróbálom ezt – ahogy Váraddal kapcsolatosan mindent – objektíven kezelni. A diákjaimnak is mindig azt tanítottam, hogy ha *A Holnapról* beszélünk, akkor alapvetően két attitűd jellemzi a várost: vagy lokálpatrióta módon megpróbálunk ennek kicsit mitikus hangokat adni, vagy azt mondjuk, ó, hát ez nem is fontos. Valahol a kettő között van az arany középút. *A Holnap* esetében egy szerencsés szinkronpillanat volt az, amikor Várad nemcsak a szép irodalomban, hanem a kultúrában is ott lehetett Budapest mellett az élvonalban. Dutka számomra előny is, meg ballaszt is. Én ezt a ballasztot is szerettem volna elmondani. Többekkel kapcsolatban, akik *A Holnap* antológiában szerepeltek, a későbbi kritika, különösen ami a konzervatív akadémizmus felől érte őket, az onnantól húzott egy cezúrát, és azt mondta, ezek Ady-epigonok, semmi mások. Na most ez a cezúra Dutka esetében nagyon éles volt. Holott ő volt az antológiában – a közölt versek számát tekintve – a második. Balázs Béla összesen három verssel szerepelt az 1908-as *Holnapban*, Babits Mihály öttel, ehhez képest Dutka tizenöttel, és méltán, mert Dutkának addigra már két kötete megjelent. Gondoljunk bele, 1908 tavaszán járunk, Babits még abszolút ismeretlen, Fogarason tanít, kötete csak egy évvel később, 1909-ben jelenik meg. Dutkát közlik, s a konzervatív oldalon is elismerik. Egyébként Ady több mint 30 verssel van benne az antológiában, a kötet több mint a felét Ady versei tették ki. Ezért aki dicséri a könyvet, mint mondjuk Lukács György vagy Hatvany Lajos, az elsődlegesen Adyt dicséri. Aki szapulja a könyvet, az meg egyértelműen emiatt, hogy most először csapat állt össze Ady mellett. És ezért van a nagy riadalom, hogy itt a modernkedők, a nemzetietlenek, a betegesek, a *Nyugatot* majmolók, és mindent rájuk mondanak. Érthetetlen, erkölcstelen. Hogy ez hogyan hat egy alapvetően konzervatív, katolikus embernek az életére, hogy nem veszik figyelembe a korábbi kritikákat, és nem

veszik aztán figyelembe az életmű egyéb meghatározó szegmenseit sem. Dutka nem volt termékeny költő. Szerintem jó költő volt, ezt az irodalomtörténész mondatja velem. Lehetett volna jobb szerkesztője, de az életmű nagy része nem ehhez kötődik. Az életmű nagy része a prózához, a színikritikákhoz, publicisztikákhoz kötődik. Ez mind a mai napig nincs kellően feltárva. De ez ugyanígy van Emőd Tamással is, vagy másokkal. Ebben a tanulmányban próbálom szépen fölgöngyöltetni, bizonyítani azt, hogy hogyan veszünk át téves információkat, és mi magunk, szakmabeliek, irodalomtörténészek, hogyan hagyományozunk át negatív dolgokat is anélkül, hogy a mélyükre néznénk a dolgoknak.

■: Mondjunk egy példát, ami tényleg durva. Én csak földobom a labdát, és átadom neked. 1953-ban az Irodalmi Újságban *Adynak tulajdonítanak egy olyan Dutka-verset*, aztán 2001-ben ezt az Élet és Irodalom újra átveszi, ugyanazt a *Dutka-verset Adynak tulajdonítják*, mintha nagy felfedezés lenne. Mondd el részletesebben ezt a történetet.

▼: Ákos bácsi megjárta Amerikát, ugyanúgy, mint a századelős magyarok. Aztán hazahúzta a szíve. Ez mind-mind a századforduló után történik, meg is írja *A nagy kaland* című könyvében. És az *Elereszt a pusztá* című verse erről szól. Megjelenik a vers *A Holnapban* is. 1953-ban mégis előáll valaki, a Szabó Ervin Könyvtár egyik munkatársa, hogy hoppá, itt egy ismeretlen Ady-vers. És ezt óriási

szenzációként tálalja, mert az egyik amerikai magyar újságban ezt úgy közlik, hogy odaírták alá: Ady Endre. És még az Ady-életművel foglalkozó nagy kutatók, mint Földesi Gyula is, azt mondják első körben, hogy ez dikcióját tekintve remek. Dutka akkor kint él már Máriaremetén, a második világháború után az önmaga által vállalt magányában dolgozik. És akkor megszólal Juhász Gyula barátja szavaival: *Fiatalok, még itt vagytok*. Nem elég, hogy mindenki elnézést kér tőle, fölfedezik, hogy él még a nagy idők tanúja. Egyébként sokáig azt is tévesen mondják, hogy ő az utolsó holnapos. Nem, Miklós Jutka túlélte négy évvel.

Ráadásul nem egy eldugott verséről volt szó, hanem az egyik legismertebbről, ezt 2001-ben valaki megint előveszi, és azt mondja mindenféle utánanézés nélkül, hogy Ady a szerző.

■: Péter László cáfolja meg, ha jól tudom.

▼: Péter László Szegedről rögtön ír, az *ÉS* következő számában, jobb is volt, hogy ő tette.

■: *Nem tudom, küzdött-e Dutka Ákos az epigonizmus vádja ellen. Illetve nemcsak ő, hanem a többiek is, mert mindenkit egy kalap alá vettek, Emőd Tamástól kezdve Babitsig. Mindenkit azzal vádoltak meg – a konzervativizmus oldaláról, mert itt modernizmus kontra konzervativizmus „csatája” dúl –, hogy Ady köpönyege alól bújtak ki, Ady-epigonok. Ady erre rá is erősit, amikor A duk-dud afférban megtagadta a holnaposokat, a barátait. Emőd Tamás, aki akkor érettségizik, amikor A Holnap megjelenik, megsemmisül ettől a megtagadástól. Ady mentegetőzik hónapokon keresztül. Mennyit ártott ez?*

▼: Nagyon sokat ártott. Én idézek egy korábban ismeretlen Schöpflin Aladár-levelet, ő leírja Adynak ezt az egész történetet, és nagyon keményen fogalmaz. Ő a *Nyugat* kanonizátoraként ismert. Abszolút jobboldalról, konzervatív oldalról indul, megpróbált egy teljes nemzeti irodalomban, egy teljes zenekarban, ahogy fogalmazott, gondolkodni. És ezért is maradhatott hiteles. Ő még a *Holnap* meg a *Nyugat* előtt közölte Adyt, Dutkát, sokakat a *Vasárnapi Újságban*, amely egy óriási spektrumú lap volt, az országban mindenütt olvasták. Visszatérve: ő azt írja Adynak A duk-dud affér után,

hogy írjon szerelemről, írjon bánatról, írjon borról, írjon bármiről, de irodalomról ne írjon. A hibát Ady is beismeri, Lédának azt írja 1908 decemberében Párizsba, hogy hülye cikk volt.

■: *Ráadásul az Új Időkben, Herceg Ferenc lapjában jelent meg.*

▼: Ez volt a legnagyobb csapda, hogy Adyt rászedték, pont az ellenfél lapjában közölt. Az *Új Idők* annak idején maga volt a tótumfaktum, Herczeg lapja, azt olvasta mindenki. Ehhez képest a *Nyugat* első évében hatszáz példányban, ha megjelent. A legjobb időkben is hárromezer példányban.

■: *Akkor azt is mondjuk el, hogy A Holnap száz példányban jelent meg először.*

▼: Az első száz számozott példányban jelent meg. Megjelent még több is, de alig vettek belőle, iszonyatos bukta volt.

■: *Ahhoz képest mekkora hatása volt...*

▼: Óriási hatása volt. Viszont nagyon sokan úgy beszéltek róluk, hogy nem is olvasták a verseket, csak gúnyversekből ismerték őket. Budapesten kiadtak egész kis kötetet a holnaposokról – gúnyverseket. Megérte Lovászi Károlynak kiadni egy kis könyvben élcelődő verseket. Dutka jó barátságban volt Juhász Gyulával, Juhász az esküvői tanúja volt, majd a lányának, Ágnesnek a keresztapja. Ő ír egy *Episztola Dutka Ákosnak* című verset. Amikor Dutka

elhallgat, éppen *A duk-duk affér* miatt, nagyon megbántódik, ezt úgy hozza le az *Új Időktől* kezdve az összes élclap Budapesten, hogy *Episztola Rutka Mákosnak*. És mindenki azt olvassa, az eredetieket alig olvassák. Hogy visszatérjek egy picit még az általad mondottakra, *A duk-duk afférban* nemcsak a holnaposokat, a nyugatosokat, Hatvanyt, de mindenkit elrúg magától Ady. És Hatvany nagyon megsértődik. Hatvany a leginkább, aki folyamatosan támogatta, propagálta.

■: *Szakít vele.*

▼: Igen. 1909 januárjáig tartanak a csatározások. Akkor találkozik Juhász újra Pesten Adyval, akkor békülnek ki, és ígéri meg Ady, hogy jön a következő *Holnap* kötetben, ami 1909 húsvétjára jelent meg.

■: *A teljes képhez tartozik, hogy elmarasztaló bírálat nem csak a konzervatív lapokban jelenik meg.*

▼: A *Nyugat* 1908 októberében egy Kemény Simon nevű úrtól egy gyöngé cikkben azt írja, hát itt van ez a szép antológia, itt van benne Ady Endre, de az összes többieknek anyjuk, apjuk, nagyanjuk, mindenük Ady Endre. Elindult egy picit egyféle rivalizálás, a *Nyugat* megérezte azt, hogy itt versenytárs jelenik meg. A *Holnap* egyszerre jelentett decentralizáló erőt a fővárossal szemben, s példákat is adott. Manojlovics Teodor, aki egy szerb származású Ady-rajongó volt, leírja, ahogy *A Holnap* 1909-ben elkezd turnézni Aradon, Kolozsváron, Temesváron, és ezt a matinézást eltanulja később tőlük a *Nyugat*. Ma már az irodalomtörténetben bárkit megkérdezel, mindenki azt mondja, a matinékat a *Nyugat* vezette be.

■: *Állítólag Móricz tartott először. Ezt Szilágyi Zsófia írja le a Móricz Zsigmond-monográfiájában, Móricz tartott először ilyen irodalmi matinékat nyugati mintára, könyvbemutatót egyáltalán, ahová színészeket hívott meg, hogy olvassanak föl a művekből.*

▼: Az újdonság a holnaposoknál abban is állt, hogy nemcsak irodalomról volt szó, hanem zenéről, képzőművészetről. Verseket megzenésítettek, a színházban, Ákos bácsinak

a felesége, egy itteni színművésznő, felolvasta ezeket, s lehetett mellette képzőművészeti alkotásokról beszélni. A matiné 1909-ben *A Holnap* erős fénykorát hozza, ugyanezt a *Nyugat* viszi tovább évekig sikeresen. De visszatérek Manojlovics Teodorra. Ő azt mondta, *A Holnap* nemcsak valami fővárossal szembeni decentralizáló erő akart lenni, hanem önmagában szeretett volna, ma úgy mondanák, kicsit talán performance-ként, nem kötött formákban, nem intézményesen megjelenni. És ez a szabadság adta főleg a fiatalok számára a vonzerejét. Schöpflin is úgy beszélt róluk, hogy fiatalok és öregek harca. Mások úgy beszéltek róluk, hogy konzervatívok és újak, társadalmi modernséget is föl vállalók. A kevés számú dicsérő kritika szerzői: Kosztolányi Dezső, Lukács György, Hatvany Lajos – azért ezek komoly nevek. Hatvany maga először írja le 1908 novemberében a *Pesti Naplóban*: „Merjük kimondani, itt a forradalom.” Ettől ijednek meg sokan, s tudjuk a *Nyugat* történetéből, 1912-ig tart a nagy Osvát–Hatvany vita, végül is Osvát nyer, aki szintén nagyváradi születésű. Osvát az esztétizmust tartotta mindig nagyon fontosnak, Hatvany pedig azt gondolta, a művészetekkel társadalmi modernséget, társadalmi haladást is el lehet érni. És ő azért is állt közelebb az első években *A Holnaphoz*, mert azt gondolta Antal Sándornak a meglehetősen erős bevezető tanulmánya miatt, hogy itt most föl vállalnak valami társadalmi tett értékű irodalmat, míg a *Nyugat* ettől tudatosan elzárkózott. Azt mondta, csak a

művészeti modernizmust akarja propagálni. Nem is volt nagy visszhangja a *Nyugatnak* az első évben. Ilia Mihály Szegedről, aki szintén sokat foglalkozott ezzel, leírta, hogy a *Nyugat* szépen, csöndben erősödik, konszolidálódik, mialatt az egész ország a holnaposokat szapulja.

■: *És aztán gyorsan elég.*

▼: *A Holnap, valóban, gyorsan, szalmalángként elég.*

■: *Eredetileg a holnaposok lapot akartak indítani és nem antológiát, de aztán megijedtek a Nyugat készülődésétől. Hamarabb akarták, hogy A Holnap megjelenjen, de végül a Nyugat megelőzte a Holnapot.*

▼: Ez is egy picit a legendárium része. A *Nyugat* 1907 karácsonyára jelenik meg, 1908. januári számozással. Akkor még nincs is Juhász Gyula Nagyváradon, csak 1908 februárjában érkezik. Emőd az, aki később egy kicsit összeszomolgokat a visszaemlékezésében, azt mondja, hamarabb volt a *Holnap*, mint a *Nyugat*, de nem, nem volt hamarabb.

■: *A szándék volt hamarabb.*

▼: A szándék megvolt. Váradon már volt olyan szellemi potenciál, ami ezt lehetővé tette. Volt olyan erős polgári háttér és egy tőkés társadalom, ami ezt lehetővé tette. Öt-hat napilapja van a városnak, egy nyolcvanezres városról beszélünk, ez azért fantasztikus, gondoljunk bele.

És ezeknek megvolt a piacuk, megvolt az érdeklődési körük. Ezek mögött egy-egy nyomda és egy nyomdatulajdonos is állt. Az egyedüli nyomdatulajdonosok Sonnenfeldék voltak, akiknek nem volt napilapjuk, majd később lesz Fehér Dezsővel közösen.

A holnaposok valóban azt akarták, hogy megjelenjen egy havi revü, olyan, mint a *Nyugat*. A *Nyugat* második-harmadik számánál Ady itt van Nagyváradon, éppen Lédáék udvarán fotózkodnak. Úgy, hogy maguk elé teszik a *Nyugat* első számát. Ez egy szellemi azonosulás, hogy ők föl vállalják, tehát akitől a leginkább vártak volna baráti védelmet, az a *Nyugat* volt. Mikor megjelenik az antológia, amit tényleg

még 1908 májusára terveztek, aztán húzódott, Babits sem küldött sokáig verseket, a nyári uborkaszezonban piaci számításból úgy döntöttek, inkább várjuk meg az őszt. Végül majdnem egy év késéssel jelent meg *A Holnap*, viszont óriásit szólt. Érdekes módon Babits az egyedüli, aki nincs itt 1908 őszén, mikor ünneplésen bemutatják. Ez egy irodalomtörténetileg fontos esemény, ott lépett föl először hivatalosan Lédával Ady Endre a városháza dísztermében. Korábban megjelentek már Budapesten, de Váradon nem.

■: *Elég botrányos volt az a fellépése Adynak. A legenda szerint Szűts Dezső berúgatta, alig tudott fölmenni a pódiumra, aztán le is kellett vezetni, mert elsírta magát. Nagyon megalázott helyzetbe került.*

▼: De előtte ő azért megfelelően pragmatikus volt. Juhász Gyula pedig egy hónappal később kurucosan válaszol Adynak *A duk-dukra*, nagyon keményen.

■: *Nem is gondolná az ember. Sem Emőd Tamásról nem képzeled el, sem Juhász Gyuláról, hogy ilyen rohadt kemények tudnak lenni, amikor valami féle igazságot kell megvédeni.*

▼: Nagyon. Emőd meg is átkozza szeretett mesterét a *Jávorka nótájában*. Juhász is keményen válaszol, Dutka is megírja cikkét 1908. november végén, és abban azt írja: ott ég ezen a könyvön a Júdás csókja. Ez azért kemény. „De nem baj, majd mi hatan, akik megmaradtunk, mi visz-

szük tovább, és reménykedünk abban, hogy ebből havi revü lesz.” Tehát folyóirat. Még 1910-ben is él a remény, hogy *A Holnapból* az első meg a második antológia után lap lehet. Antal Sándor visszatér Nagyváradra, és ő megpróbál a világháború ideje alatt is lapot indítani. Amikor az Ady Társaság elindul, rögtön a háború végén, akkor Antal újra fölveti ezt. Hogy mondjak róla is pár szót: valóban sokszor úgy nevezem, hogy intrikus volt. Dutkával egyébként osztálytársak voltak. Meggyőződése, neki nem akart rosszat, de azzal, hogy fölsorolja a korabeli kritikából azokat, amiket ő tetelesen cáfolni szeretne, többek közt az Ady-epigonságot, azzal csak azt érte el, mintha közhírré tette volna.

■: *Tovább gerjesztette a botrányt.*

▼: És Antal nem engedett senkinek sem betekintést a kis bevezető portréiba. Volt egy ilyen megállapodás közöttük. Aztán nyáron, amikor már sajtó alatt volt a kötet, Skandináviába utazott, és csak szeptemberben érdeklődött. Érdekes módon akkor is Osváttól, a *Nyugattól*, hogy milyen a hatása, milyen a visszhangja. Ugyanabban a lapszámban közöl ő a *Nyugatban*, mint amiben az említett Kemény Simon-kritika *A Holnapról* megjelenik. Közben kiszivárognak bizonyos ívek a nyomdából, ahogy lenni szokott egy kisvárosban. És akkor két esetben a portrét ki kell cserélni. Aki ma megnéz egy eredeti *Holnapot*, lehet látni a gerincen, a papíron, hogy picit más. Az Emőd Tamás esetében, meg a Miklós Jutka esetében. Emőd esetében érthetetlen, mert ott nem volt azért nagyon durva, amit írt Antal, csak olyasmit írt, hogy hát ő még nagyon fiatal, a Miklós Jutka esetében viszont olyat írt, hogy egy éretlen nő szüzességének a sikongatásai ezek a versek.

■: *Volt akkora hatalom, mint amekkorának ma látjuk Antal Sándort? Mert egy csomó mindent leírsz, olyan történeteket, amelyekből az derül ki, hogy ő nagy hatalomnak érezte magát.*

▼: Ő tartotta a kapcsolatot az anyagi hátteret adó emberekkel. Sonnenfeldékkal is. Egyébként ez is legenda. Sonnenfeldék segítették a kötetet, de végül nem az ő nyomdájuk nyomja, hanem a Láng József-nyomda hozza ki a kötetet, de a Singer és Wolfner bizományaként. A második kötet a Deutsch és Társánál jelenik meg Budapesten – rögtön ezer-

hétszáz példányban. Az volt az igazából nagy bukás. Abból pláne nem vettek. Pedig Anatole France-szal akartak előszót íratni a második antológiához.

■: *Ehhez képest...*

▼: ...fölkértek egy ismeretlen filozófust, nagyon nehézkes, hosszú lére eresztett második bevezető készült, amin sokan fogást találtak. Tóth Árpádék a *Nyugatban* helyesen írták le, hogy olyan, mintha az előszóíró a második antológiában leginkább csak villával hányta volna a gondolatokat, és nincs benne semmi.

■: *Sokan nem is nagyon akartak, gondolkodtak, Balázs Bélától kezdve Babitsig, hogy adjanak-e verset a második kötetbe.*

▼: Igen, mert akkora volt az elsőnek a negatív visszhangja. Egy olyan viszályzó alkatú ember, mint például Babits, ezen komolyan gondolkodott. Főleg azért, mert ő mindig távolságot akart tartani Adytól. Amikor Juhász az első antológiára fölkéri, mint jóbarát, aki ugye Kosztolányit is fölkéri, de Kosztolányi elhatárolódik a dologtól, Babits igent mond. De 1908 végére olyan kritikái visszhangok épülnek ki, amire ő azt mondja, nem akar Adyval együtt... 1909-ben közben a *Nyugat* már megjelentet egy Ady tematikus számot. Pedig senki nem hitt benne, maga Ady nem hitt benne, azt írja Osvátéknak meg Ignotusnak Párizsból, hogy: „Na, mi történt, megszűnt a *Nyugat*?” Ha az előzménylapjait

tekintjük, a *Szerdát* meg a *Figyelőt*, azok valóban kérészéletű lapok voltak. Ha nincs Hatvány és a gyáriparosok szövetségének a támogatása, akkor valószínűleg megszűnik a *Nyugat* is. Aztán jön Osvát Ernő csillagos jegyzete, hogy: „Tisztelt uram, kérem, minden művét nekem elküldeni szíveskedjen.” És abból jelenteti majd meg, már a *Nyugat* Könyvkiadó Babits első kötetét 1909-ben. Ebben az időben kéri fel, hogy ő is írjon az *Ady* lapszámba. Abba Karinthytól kezdve mindenki ír *Adyról*, de Babits keményen azt írja: *Ady* Endrét személyesen nem ismerem, műveit nem olvastam, vele semmilyen közösséget nem vállalok, egész egyszerűen, mert semmilyen irodalmi irányzatot én így nem vallok, hanem a magamét. Ezek nagyon erős, *Ady*tól elhatároló mondatok. Aztán később a *Nyugat* szerkesztőségében jó barátságba kerülnek, de *Ady*t sokáig frusztrálta Babits. Például féltékeny volt sokszor arra, miért közöltek Babitstól ennyit vagy annyit.

■: *Ugyanakkor Ady menedzsel is költőket a Nyugat felé. Vannak olyan számonkérő levelei, hogy miért nem közlik ezt vagy azt. Sőt, ajánl. Épp Dutka Ákost hiányolja a lapból.*

▼: *Dutkát hiányolja folyamatosan, ráadásul a Dutkáról írt pozitív kritikáját sokáig nem hozza le a Nyugat.*

■: *És kihagynak belőle egy mondatot.*

▼: *Kicenzúrázzák azt a mondatot, amit Vezér Erzsébet megtalált az eredeti *Ady*-hagyatékban, hogy: A Nyugatnak már azt is értékelnie kellene, aki vele egyszerre szeretne, de más fórumban nyugat felé fordulni. Ő leírja: erre a szép és daloló emberre ráfogták, hogy semmi más, mint *Ady* Endrének nevezett csekélységemnek az utánczója, és hogyha valami tudott még nekem fájni, akkor ez fájt. És ezt kihúzzák. *Ady* a kritikát megírja áprilisban, augusztusig nem jelenik meg. Többször követi, mi történt, tessék már lehozni ezt a cikket. És akkor is csak cenzúrázva hozzák. Ezek fontos mozaikok.*

■: *A Dutka-tanulmányodat most olvastam, olyan, mint egy krimi. Ahogy kinyomozod ezeket a történeteket az ő életében, tényleg rokonszenves, empatikus krimi. Tele vagy nyomozói képességekkel. Térjünk vissza egy kicsit oda, hogyan kerül A*

Holnapba Miklós Jutka és Balázs Béla. Balázs Béla számomra a legfurcsább.

▼: *Mikor Juhász Nagyváradra kerül 1908 februárjában, két ember várja: Dutka és Emőd. Emőd Dutkára föl-néz, mert korkülönbség van köztük. Úgy néz rá, mint egy elsős gimnazista a már érettségiző nagyra. Ez a korkülönbség köztük, ami fontos abban a korban. És már mint egy befutott, kötetekkel rendelkező, Európát, Párizst és az Újvilágot is megjárt szerkesztőre, aki a premontreieknél végzett. És ő még csak érettségi előtt áll. Akkor elkezdti Antallal és többekkel szervezni ezt az ügyet, és keresnek hozzá társakat. Az, hogy végül heten lettek, ez a hetes fogat is kicsit véletlen. Elsőként a Göncölszékér meg a Hétmagyarok címet akarták az antológiának adni. Akkor már kiderült, hányan vannak, és a Göncölszékér csillagjai alapján hét, meg Hétmagyarok, mégis, később a kritika azt mondta, már a címevel is marxista elveket mutat ez az antológia. Egyébként Antal Sándor később valóban vérbeli marxista lett. Balázs Bélának Dutka visszaemlékezése szerint volt valamiféle távoli rokonsága Váradon, és az elején Juhász volt, aki azt mondta, hogy Váradnak a fiait meg a fogadott fiait keressék meg. Amikor Kosztolányi elutasítja *Ady* vezérsége miatt a szereplést, akkor Babits maradt a kakukktójás, Babits semmiképpen nem fér ebbe bele, a kultusznak meg a legendáriumnak abba a részébe, hogy akkor itt mindenki váradi. A váradiságot tágan kell érteni: aki éppen akkor itt dolgozott. Ez még a tízes években is meg-*

határozó. Kolozsvári barátaimnak szoktam mondani, hogy Ligeti Ernő a tízes években azért könyörgi át magát Kolozsvárról, hogy itt dolgozhasson, mert itt olyan rangjuk van a szerkesztőségeknek, egyáltalán a szellemi világnak.

Hosszan lehetne sorolni azokat a szerzőket, akik megfordulnak itt még a világháború idején is. A kötetben tizennégy nagytanulmányról van szó, most két tanulmányról beszélünk eddig, de hát minden mindennel összefügg egyébként. Juhász Gyula hogyan kardoskodott például Arany János megítélését tekintve Adyval. Ady tudatosan Petőfit vallotta mesterének, egyfajta előképet kreálva Petőfiben önmagáról, míg Juhász és Babits főként, de Kosztolányi is már a modernség előképét megmutató Arany Jánost, főleg az öregkori Aranyt, a lírikust, és nem az epikus Arany Jánost vallotta mesterének. A centenárium idején már bőven a világháborúban vagyunk, nincs országos ünneppsorozat, de van egy nagy ünnepség Váradon, Nagyszalontáról is idejön mindenki. Ennek az ünnepségnek a díszvendége Kosztolányi, aki 1917-ben itt mondja azt el, hogy nekünk a nagy elődünk igazából a vívódó, a belső vívódásait megélő, az *Őszikét* megíró Arany János.

■: *Ady ezt hogy fogadja? Egyáltalán akkor még tudja fogadni?*

▼: Visszamennek 1908-ig, mert lehet, hogy ennek van valami köze *A duk-duk affér*hoz is. Mindössze két héttel *A duk-duk* megírása előtt szólalkoznak össze Juhással itt az EMKE-ben, amikor azt mondja Ady Arany vagy Petőfi elsőségéről, hogy Petőfi úr volt, Arany János paraszt. Ekkor Juhász Gyula rácsapja az ajtót Adyra, azzal, hogy: „Ady úr, Juhász Gyula paraszt, alászolgája.” Adyt azért nem kellett féltetni az ilyenektől, de két héttel később megírja *A duk-dukot*. És aztán arra válaszol Juhász keményen és kurucosan. És a válasz még inkább felbőszíti Adyt.

Egyébként Juhász, Babits, Kosztolányi a Négyesy-szemináriumban a budapesti egyetemmel dolgoznak közösen, ismerik egymást, mindannyiuknak van egy erős Arany-képük, Babitscsal folyamatosan vív a *Nyugatban* is Ady. Üzennek egymásnak Arany vagy Petőfi elsőségéről. Babits már egyetemista korában ír egy szakdolgozatot Aranyról, és megírja a híres esszéjét, a *Petőfi és Aranyt* 1910-ben, amire Ady fulmi-

nánsan válaszol. Babits dolgozata arról szól, hogy Petőfi felszínes, semmi mást nem csinál, csak néz és lát, néz és lát, és leírja, ami élmények érik. Ehhez képest a belülről vívódó, a modernség előképeként is értelmezhető Arany mennyivel mélyebb, gazdagabb. Ady meg kitart annál a képnél, hogy egy 26 évesen elhunyt zseniről van szó. És válaszol a *Nyugatban*, válaszol másutt, megy köztük ez a csatározás addig, amíg már inkább a világháborúra figyelnek. '17-ben, a centenárium idején visszatér ez a vita, de akkor már Ady nem szólal meg. Ő fölrotta Aranyt, hogy csöndben maradt a kiegyezés után. A vita azért fontos, mert költői előképet, elődöt kreálnak maguk számára.

■: *A holnaposok és Ady számára Vajda János igazán fontos. De a Nyugat számára nem, nem ismerték, nem is foglalkoznak vele.*

▼: Hogy Vajda fontos, azt tudjuk, Adynak tulajdonképpen mestere volt. De fontos azt is látni, hogy Ady szemléletében hozzá mért nagy költő, Vajdát leszámítva, senki nem volt, csak Arany János – időben hozzá legközelebb. Ezért óhatatlanul apák-fiú harcként neki meg kellett ezt tagadnia. Úgy szoktam jellemezni, a diákjaim már biztosan tudják, a fiúk a nagyapákkal sosincsének harcban, az apákkal vannak harcban. És Ady ezt abszolút demonstrálja.

Egyébként a kapcsolati szálak jelentik a másik vonulatát a kötetnek, vannak olyan tanulmányaim, ame-

lyek pont ezeket az értelmiségi karriereket és a kapcsolati hálókat vizsgálják, hogy ezek irodalomszociológiailag hogyan fejthetők föl. Hogy lássuk be, itt nem csak egyéni életutak vannak, hanem baráti viszonyok, ellenségeskedések, hogyan kapcsolható egyik a másikhoz. Miklós Jutkáról annyit, hogy ő nagyon korán belecsöppen ebbe a világba, ígéretesnek tűnik. Van olyan kritika, ami a fiatalok közül őt emeli ki igazából. De aztán vált. Ugyanúgy, ahogyan Balázs Béla elmegy a film felé, Miklós Jutka a fotográfia felé. Az impériumváltáskor már a mai Ady-múzeumban volt a műterme. Sokat küzdött az akkori román városvezetéssel, hogy megtarthassa. Később elment Algériába és másfelé, eltávolodik az irodalomtól. Lehet, hogy az antológiába kerülése kicsit korabeli modern gondolat, hogy legyen egy nő is a csapatban. Lehet, Antalnak volt ez az ötlete, ő ismerte legjobban. Nem hiszem, hogy Juhász vagy Dutka – akik egyébként a társaság titkárai is voltak – ezt nagyon szorgalmazták volna.

■: *Egy történetet hadd mondjak el. Benda Gyuláné Imrik Margit Egy váradi úrilány című visszaemlékezéseit adtam ki, ő 10-12 éves kislányként élt Váradon. Interjú készült vele kilencvenvalahány éves korában, a menyé készítette vele ezt az interjút, és abban elmondja a gyerekkorát is. A lényeg az, hogy a szülei nagypolgárok voltak, és volt egy olyan vándor irodalmi szalon, hogy minden vasárnap valamelyik családnál összeültek, kávéztak, teáztak, talán boroztak is, bár azt inkább Adyra hagyták, a verseiket olvasták fel egymásnak és szépen megdicsérték egymást. Alkalmanként fölolvastak többek között Ady-verseket, és nagyon jól szórakoztak, nagyon röhögtek ezen a jelenségen. Megint az az érthetlenség meg a nemzetietlenség. Tehát ilyen szinten is benne volt a városban.*

▼: Az első *Holnap* azért fantasztikus verseket közölt. Ady *Fekete zongoráját*, vagy ott van Babbitstól a *Fekete ország*. És mind a két szöveg az érthetlenségnek lesz a mintaképe. Nemcsak Budapesten – Váradon is. Váradon a kormányzati lapok, mint amilyen a *Szabadság* volt, vagy a klérus lapja, a *Tiszántúl*, keményen nekimennek, azt mondják, ez eleve érthetetlen, teljesen hülyeség. Babitsot megviseli lelkileg a dolog. Balázs Bélával leveleznek 1909 januárjában, hogy adják-e még a verseiket, végül Balázs azt írja Babitsnak, mégiscsak illő lenne, hiszen ők fedeztek föl bennünket.

A Holnapnak nagyon sok érdeme van. Az egyik nyilván az, hogy az irodalmi modernitásban a faltörő kos volt, ami a *Nyugat* nem tudott még lenni. A másik, hogy fölfedezte Babits Mihályt. Babits Juhász Gyulának írja a húszas években: ő cibált engem először közönség elé akaratomon kívül is. További fontos tényező a vajdai életmű felfedezése. Nem volt még benne a köztudatban Vajda igazi értékével. És a nyitóesten, a bemutatókon már Vajda-verseket olvasnak fel, például a fiatal Emőd Tamás.

■: *Beszéltél Antal Sándor szerepéről, aki különleges figura. Tragikus vége lesz a háború alatt. Hazajön, aztán elhurcolják. De ott van még egy érdekes figura: Rozsnyay Kálmán. Beszélj róla, mert ha még valaki ártott Adyn kívül A Holnapnak, az ő. Egyébként tehetséges valaki volt. A személyisége azért elég zavaros.*

▼: Az több mint zavaros volt. Mindenféle álnevei voltak. Mindenféle, barátságos túlmenő viszonyairól vélték tudni Oscar Wilde-dal. S ugyan a saját neméhez vonzódott, feleségül vette a nála negyvenöt évvel idősebb, szélütött Prielle Kornéliát. Egyébként ő fordította le először *A páduai hercegnőt* magyarra.

■: *Később Kosztolányi is lefordította.*

▼: Egyikőjük versben, a másik prózában. Elsőként a kontinensen itt mutatták be, Nagyváradon, 1909 januárjában. Ekkor Rozsnyay leutazik Nagyváradra, és botrány alakul ki körülötte, mert konferansziéként

fölmegy a színpadra, és olyan dolgokat mond, amiket egyesek egyértelműen *A Holnaphoz* kötnek. A holnaposok elhatárolódnak ettől, azt mondják, semmi közük hozzá. Amúgy Rozsnyaynak köszönhetjük a mai Ady Endre Emlékmúzeum anyagának a nagy részét, ő kezdte tudatosan gyűjteni az Adyval és *A Holnappal* kapcsolatos relikviákat, tőle vásárolja majd meg a város. Akkor már Nógrádverőcén laknak az akkori feleségével, aki Nil néven publikál. Gyűjteményének egyik részét egyébként bombatalálat éri, ami megmarad, abból indítják majd Tabéryék az Ady-múzeumot. A megnyitóra egyébként Ákos bácsit nem engedik haza. Kéziratot küld, de nem engedik Váradra. Visszatérve 1909-re, Rozsnyay fordítását három-négy estén át játszották, ez megszokott volt, nem többet, és minden este kiáll és elmond egy beszédet. Másnap az egyik lap erről ír, hogy hát ez nem volt túl elegáns. A legnagyobb hibája Rozsnyaynak az volt, hogy a következő konferálásába ezt belevette. Attól kezdve elindult egy nagy polémia, elkezdték *A Holnapot* eleve nem jó szemmel nézők azt híresztelni, hogy *A Holnap* Oscar Wilde-nak emléktáblát akar állítani Nagyváradon. Na, amikor eleve rájuk fogták azt, hogy nem a mi nemzeti nagyjainkat emelik ki, hanem ilyeneket, akkor kell egy nyilatkozatot tenniük, aláírja Juhász is, aláírja Dutka is, hogy vannak nekünk nagyjaink, és ha akarnánk, Csokonaitól Petőfin át lenne bőven kinek táblát állítanunk. Rozsnyay elmegy a városból, de ugyanebben az időszakban budapesti botrányok tömkelege indul el, és eleve olyan botrányok törnek ki, amelyek akarva vagy akaratlanul *A Holnaphoz* kötődnek. Réz Pál mondta erről, hogy nem tudták az ellenfelek vagy a konzervatív kritika nem tudta, hogy ha valakit nem szeretünk, akkor azt agyon kell hallgatni. Az a jó stratégia. Ehhez képest úton-útfélen *A Holnapról* beszéltek, és ez önkéntelenül is jó reklámnak bizonyult. Az említett botrányok kevésbé, mert ezek pofozkodásokba, párbajokba meg sajtóperekbe torkollottak. Itt a Bémer téren Nagy Mihály, a Holnap Társaság első elnöke a *Szabadságban* leközölt első cikk után szó szerint lekevert egy nagy taslit valakinek, világos nappal a korzón. Akkor, amikor egyébként 1909 tavaszán Juhásznak is operettje jelenik meg, és azt is úgy interpretálják, hogy *A Holnap* színpadon. Dutkának is van egy kisebb, gyöngécske operettje, amit színre visznek. Bemutatják Debrecenben is, több helyen is a régióban. A botrányok ugyanúgy ártottak, ahogy a későbbiekben azok a kufárok, akik a hét poétára

rávetették magukat. Egy szilvesztereste, 1910-ben kitalálták, hogy a nagyváradai újságírók javára gyűjtenek. Három holnapos szerzőt odacitálnak, köztük volt Emőd és Dutka, alig kaptak bármit is, viszont az óriási bevételt elosztották maguk között például Hegedűs Nándorék. Akkor ír egy bökverset Emőd, hogy: ha csúnya seftek sárgaláza ég, akkor, Ákos apám mi vagyunk megfizetve, bizony cudarul vagyunk megfizetve. Mikor az akkori társaság elnöke elolvasta, akkor állítólag összetépte és Emőd arcába vágta, de onnantól kezdve, 1911-től már valóban nem működik tovább a Holnap. Elég bizonyosság erre, hogy a korabeli másik irodalmi társaság, a Szigligeti Társaság egy következő, egy hónappal későbbi fellépésén már ott szerepelnek az egykori holnapos poéták, többek között Dutka is ott olvassa fel a verseit.

A holnaposok nem akarták az intézményi kereteket sem megtartani. Erre jó példa, hogy megjelent már az antológia, és az van rá írva, hogy kiadta a Holnap Irodalmi Társaság, de maga a társaság csak szeptember közepén alakul meg. Hatvány erről úgy ír említett cikkében: Itt a forradalom, de nem a gyáva fővárosi könyvkufároknak jutott ez a dicsőség, hanem egy nagyváradai, általa ismeretlen irodalmi társaságnak, a Holnap Irodalmi Társaságnak. És valóban, ebben a szűk két és fél, három esztendőben, amíg működik a Holnap mindenféle matinékkal, ún. intim délutánokkal – ezek ilyen összművészeti délutánok voltak, szé-

les európai perspektívával, kitekintésekkel –, a holnaposok ott vannak a különféle képzőművészeti tárlatokon Váradon is, Kolozsváron is, és mindig hallatják a hangjukat. Ez egy fontos, rövid, de nagyon jelentős időszak volt. De nem akarom, hogy csak erről a témáról vagy erről az egy tanulmányról beszéljünk. Később fontos lesz például, hogy szabad-e az irodalomnak egyáltalán politizálnia. Ezt az első világháború előszelében komolyan átgondolja a *Nyugat* is. 1915-ig a *Nyugat* legnagyobb szerkesztői is úgy gondolják, hogy az első világháborúra szükség van. És aki a Monarchia létét fontosnak gondolja, az igenis háborúpárti. 1915 tavasza az, amikortól a *Nyugat* semmilyen militarista hangnemű írást nem közöl.

■: *Ehhez nincs köze Babits pacifizmusának?*

▼: Nagyon kevesen voltak pacifisták a korban. Ady, Babits, Dutka és Emőd mindenképpen, Kassák. Még Babits sem a legelején. Elég sokat vezettem egy tudományos projektet az első világháború propagandájáról. Különbséget kell tenni 1914 heves nyara között, amikor mindenki úgy állt hozzá, hogy Szerbiát meg kell büntetni, s mindenki arra gondolt, hogy ez egy villámháború lesz, mire a levelek lehullanak, mindenki itthon lesz. A propaganda arról szólt, hogy ez honvédő háború, de mit kell nekünk megvédeni, semmi ilyesmi nem volt. Karinthytól kezdve sokan belebetegszene, hogy őket alkalmatlanoknak tartották, mert ők oda akartak állni a frontra. Balázs Béla is többek között. Akit még a pacifisták közül kihagytam, Kaffka Margit. Vagy Lengyel Menyhért, aki azt mondta: a saját halálunk lesz ez a háború. Kassáknak betiltják a lapját azért, mert az ellenséges országok művészeit is közli. De még Kassák is, meg Babits is az első hónapokban, '14 őszéig, pozitívan beszél a háborúról. Rengetegen vártak valamit a háborútól. A társadalmi progresszióban hívők azt gondolták, ha másként nem, akkor radikálisan valami változás el kell jöjjön. Gondoljunk bele, hogy '13-ban még éppen Nagyváradon is azért küzdenek, hogy a nőknek legyen szavazati joguk, hogy a nők egyetemre mehessenek.

■: *Meg hát a Monarchia megtartása.*

▼: A másik ez volt. Ady nagyon megszenvedti a háborút, akkor már Csucsán látja '16-ban a menekülő

székelyföldieket a román betörés után. Az sem elhanyagolható, hogy a *Nyugaton* egy jelentős írógárda, a többség a trianoni területekről származik. Kosztolányitól kezdve Adyig, Dutkáig mindenki.

■: *Beszéltél Babits visszahúzódsáról, távolságtartásáról. Ő nagyon sokáig, lehet, egész életében, kerüli a nagy nyilvánosságot, de ebben az időszakban különösen. Erről van egy tanulmányod a könyvben.*

▼: Igen, ez az ifjú Babitsról szól, a másik meg az ifjú Kunczról. A Kuncz-életmű sem teljesen föltárt. Babits nagyon küzdött azért, hogy Fogarasról visszajöhessen Pestre. Szegeden tanít, és Szegedről kerül el *A Holnap* idejében, azon a nyáron Fogarasra. És 1912-ig küzd, hogy fölkerülhessen a fővárosba. Hiába ad már neki a *Nyugat* különböző penzumokat és pénzeket, ez nem elég. És akkor elkezdi tanítóskodni Újpesten. Babits tipikus példája annak, aki megpróbált, amennyire lehetett, apolitikusnak maradni és az értelmiségnek egy olyan álláspontot fölmutatni, ami örök érvényű. Babits azt mondja, soha egyetlen művész sem állhat a politika szolgálatába. Mert ő egyetemes távlatokban gondolkodik, a politika pedig rövid távú programokra használja az embereket. És ez így kéne legyen ma is. Babits belemegy sok konfliktusba, sokat vitatkoztunk egy Babits-konferencián arról, hogy Babitsnak mi volt a végső álláspontja. És én itt idézem a tanulmányom végén a nagyon érdekes hanganyagot, ami a Petőfi Irodalmi

Múzeum hangtárában található. Az özvegyel beszélgetnek, és azt mondja, hogy olyan volt Babits, mint a valláshoz való viszonyában: ha szidják a kereszténységet, főleg a katolicizmust, csak látnád, hogyan védi, de ha valaki dicséri, csak látnád, hogyan támadja.

■: *Tózsér Árpádnak van egy gondolata, miszerint a magyar kultúrában csaknem minden a perifériáról indult, a centrumba tart, és ott valósul meg igazából. A te könyvednek a címe Perelemek és középpontok. Ha nem is szó szerint ugyanaz, de benne van ebben a könyvben ez a gondolat. A Holnap a perifériáról valósággal felrobbantja az irodalmi életet, és lehet, nem pontos, ahogy fogalmazok, de ennek a farvizén egy darabig jön a Nyugat. És azok, akik A Holnapot viszik, és a legnagyobb értékeit fölmutatják, megteremtik, azok lesznek a Nyugatnak az igazán nagyjai. Babitsra, Adyra gondolok. Mit gondolsz erről?*

▼: Többrétegű a kérdésed. A végéről kezdeném. Dutka Ákos megírja *A Holnap városa* című szép visszaemlékezését, és abban ír *A Holnap* és a *Nyugat* 1909 októberében, a Fekete Sasban tartott közös matinéjáról.

■: *Ez volt a Nyugat és A Holnap egyetlen közös matinéja?*

▼: Igen. De az irodalomtörténet kilencven százaléka már csak nyugatos matinének mondja. Amit kihelyeztek Nagyváradra. Ez is jellemző, hogy a hangsúlyok hogyan módosulnak. Dutka úgy fogalmaz, lejött Osvát, és lejött mindenki, és akit csak lehetett, elszívott Budapest erejével és a *Nyugat* elvitt magához. Lehet, kicsit fájdalmasan is írja, mert ő itt marad még kereken tíz évig. Emőd '14-ben, a világháború nyitányán kerül föl, de ő a kabaré és a színház világába megy, meg színidirektor lesz, nem igazán kerül a *Nyugathoz*. De Balázs Béla könyvét, a *Doktor Szélpált* a *Nyugat* adja ki, Babits első könyvét, meg a többi könyveit is később, Adynak tematikus számot szervez. Sokkal professzionálisabb. Jól, halkán, de ügyesen szervezi a dolgokat, ahogy a saját érdeke ezt kívánja. Váradon nagy a lelkesedés, az akaraterő és minden más, de gyakorlatilag nem volt idejük a nagyon sűrű egy-másfél évben, folyamatosan valakikkel csatáztak, egy új sajtóközleményre kellett válaszolni, egy újabb rágalmat kellett cáfolni. Még '13-ban is tartott a sajtópör, amiről beszéltem, amely 1909-ben egy pofozkodással indult; végül a

felek megegyeztek. Ott is Osvát volt az egyik tanú, meg Schöpflint kérték fel, nem is értem, hogy miért, mit tudhattak Budapestről arról, hogy itt mi zajlik. Ami pedig a címet illeti, hát igen, Pierre Bourdieu az irodalmi mező fogalmáról mondja, igazából egy képletes mezőn harc folyik a hegemoniáért, a kultúra átadásáért, ez már a kánonelméleteknek is alapvető ténye. De ezek nem stabil határok és stabil középpontok. Ezek folyamatosan mozgásban vannak. Maga a központ is egy konstrukció. Próbáltuk a grafikussal – akinek nagyon köszönöm a borítót, Vincze Juditnak hívják – ezt valahogy érzékeltetni, hogy akárcsak egy tintapaca, ezek módosulhatnak, változhatnak. Adott korban valóban irodalmi központnak számít Várad, ennek erős hatása van még a húszas években is. Mikor '17-ben itt járt Kosztolányi, akkor azt írja, hogy nem hiszi el, hogy van még egy ilyen város. A háború végén vagyunk, már papírhiány van mindenütt, és itt telt házzal játszanak, és olyan pezsgő irodalmi élet van még mindig, amit ő sehol máshol nem tapasztalt ebben a háború sújtotta országban. Vissza is jönnek majd egy matiné erejéig Hatvany Lajossal '17 decemberében, pont azért, hogy közadakozással segítsék a háborús áldozatok családját.

■: *Mennyi munkád van ebben a könyvben?*

▼: Ezek úgy készültek többnyire, hogy valamilyen konferenciára készültem a három nagyobb kutatási tematikám közül, tehát a századelő

magyar irodalma, az elméleti rész és az erdélyi magyar irodalom, ebből ez volt most leginkább kézenfekvő. Szerettem volna, ha még egy Juhász Gyula-tanulmány belefér, de arra nem volt időm. Fontos, hogy mondjak pár szót az egyéb tanulmányokról is. Bánffy Miklósról is van egy összefoglaló anyag, Radnóti-ról, József Attiláról, ott is irodalomszociológiai, kánonkritikai aspektusokból. Azt gondoltam, hogy egy ívet adunk az egésznek, *A Holnaptól* indulunk és végül a Dutka életművét tárgyaló tanulmánnyal zárjuk le. De minden mindennel összefügg hangsúlyosan. Mondjuk, Jékely Zoltán hogyan viszonyult Kunczhoz, hogyan viszonyult Bánffyhoz, milyenek voltak a kapcsolati hálók, Jékely esetében az apa, Áprily Lajos öröksége, mennyire volt nemcsak pozitív ez a kapcsolati tőke, hanem inkább hátrány. Ugyanúgy, ahogy Arany László esetében az édesapa Arany. Ezek mind-mind fontos szempontok és argumentumok.

■: *A bevezetőben elmondtam, a Partiumi Keresztény Egyetem docense vagy vagy voltál. Most mi a helyzet?*

▼: Az utóbbi másfél évben nem tudtam már előadásokat vállalni, egész egyszerűen nem fért bele az időmbe. Meg mindenféle egyéb okok miatt. Másfél-kéthetente itt kellene legyek. De szakedolgozatokat még mindig vezetek, szeptemberben itt szerveztük az *Értelmiségi karriertörténetek, írócsoportosulások és kapcsolati hálók* nevű konferenciát, ez volt a harmadik, kétévente zajlik. Fontosnak gondoltam a magyar

tanszéken azt, hogy valahol elhelyezzük a magyar irodalomtörténeti térképen Váradot, az egyetemet, egyáltalán hogy tudjanak erről. Biró Annamáriával közösen gondolkodtunk egy olyan tematikában, ami azóta több mint telitalálatnak bizonyult, mert az MTA-val, az Irodalomtudományi Intézettel közösen szervezzük, most éppen szerkesztem vele a harmadik konferencia anyagát. Ez júliusra jelenik meg. És van egyéb gondom is, decemberig meg kellene jelenjen az erdélyi magyar irodalommal foglalkozó kötetem.

■: *Köszönöm szépen, hogy itt voltál. Egy Nagyváradról elszármazott tudóssal volt szerencsém beszélgetni. Ilyen sem volt még az életemben, pláne nem Váradon.*

(Elhangzott 2018. május 26-án Nagyváradon, az Illyés Gyula könyvesboltban. Az írott változatot TÓTH HAJNAL közreműködésével SZÜCS LÁSZLÓ szerkesztette.)

